

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

استان‌شناسی چهارمحال و بختیاری

پایه دهم

دوره دوم متوسط

عنوان و نام پدیدآور: استان‌شناسی چهارمحال و بختیاری [کتاب‌های درسی]: ۱۱۰۳۰۹ / برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری؛ مؤلفان شهرام امیدوار، لهراسب صدقی، قاسم فتاحی نافعی، مسیح‌اله کیهانی و علیرضا ناظمی هرندی؛ زیر نظر کارشناسان گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری؛ وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مشخصات نشر: تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران
مشخصات ظاهری: ۱۲۸ ص. : مصور (رنگی)، نقشه، جدول، نمودار.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۰۱۴-۷
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
یادداشت: ویراستار: محمدکاظم بهنیا
یادداشت: چاپ اول
یادداشت: چاپ قبلی: وزارت آموزش و پرورش، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۷۹ ([۶۷ ص]).
شناسه افزوده: امیدوار، شهرام
شناسه افزوده: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری. اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
رده‌بندی دیویی: ۳۷۳ / ۲۳۷ / ۸۳ ک
شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۵۱۷-۸۰ م

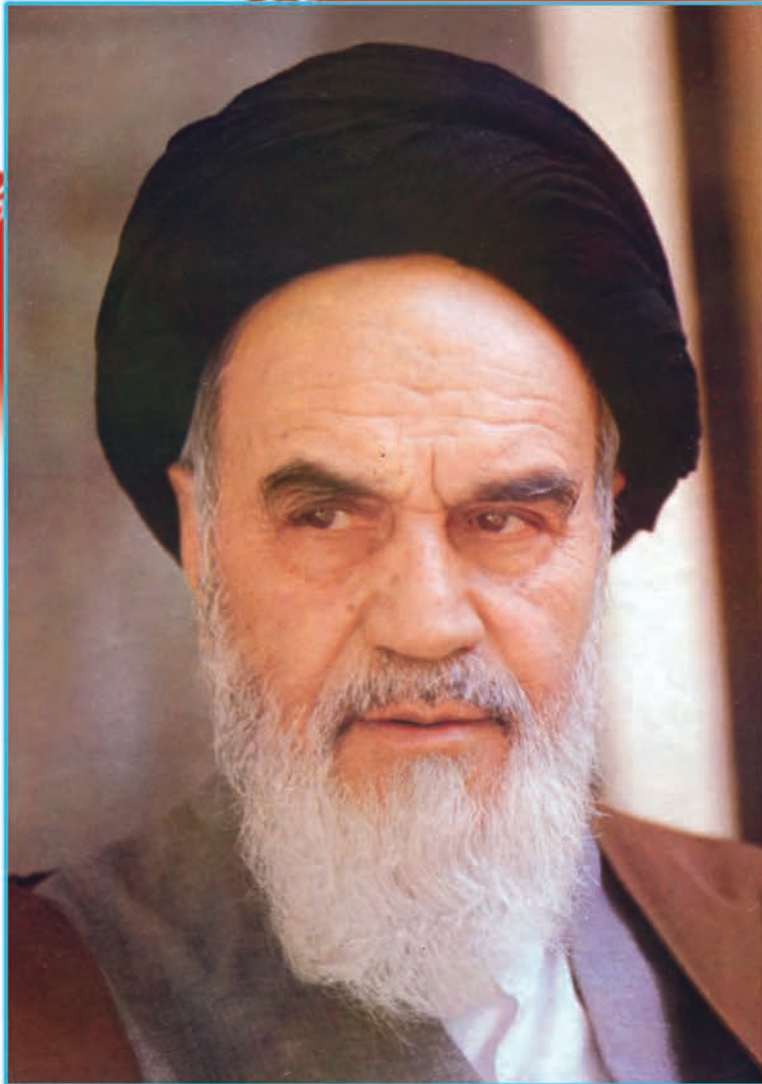

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	استان شناسی چهارمحال و بختیاری - پایه دهم دوره دوم متوسطه - ۱۱۰۳۰۹
پدیدآورنده :	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	شهرام امیدوار، لهراسب صدقی، قاسم فتاحی نافچی، مسیح‌اله کیهانی و علیرضا ناظمی‌هرندی (اعضای گروه تألیف) - محمدکاظم بهنیا (ویراستار)
مدیریت آماده‌سازی هنری :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی :	احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - طاهره حسن‌زاده (مدیر هنری، طراح گرافیک و طراح جلد) - زهره بهشتی شیرازی (صفحه‌آرا) - کبری اجابتی، حسین چراغی، علیرضا کاهه، سپیده ملک‌ایزدی، حمید نایب‌کلاجاهی، ناهید خیام‌باشی (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان :	تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن: ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه: www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir
ناشر :	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن: ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
چاپخانه :	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
سال انتشار و نوبت چاپ :	چاپ دهم ۱۴۰۰

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در بایگادهای مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

نهضت برای اسلام نمی تواند محصور باشد در یک کشور و نمی تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنباله نهضت انبیاست. نهضت انبیا برای یک محل نبوده است، پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده، محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همه عالم است.

امام خمینی «قُدِّسَ سِرُّهُ»

دریای خزر

سرزداز افق، مهر خاوران

فرغ دیده حق باودان

بهن، فسر ایمان ماست

پیامت ای امام

استقلال، آزادی، نفتش جان ماست

شیدان، پچپیده درگوش زمان فسر یادمان

پاینده مانی و جاودان

جمهوری اسلامی ایران

فارس

خلیج

تنب بزرگ
تنب کوچک
ابوموسی

دریای عمان

فهرست

فصل اول : جغرافیای طبیعی استان چهارمحال و بختیاری

۲	درس اول : موقعیت جغرافیایی و وسعت استان
۶	درس دوم : ناهمواری‌های استان و نحوه شکل‌گیری آن
۱۹	درس سوم : وضعیت آب و هوای استان
۲۴	درس چهارم : منابع طبیعی استان
۴۰	درس پنجم : مسایل زیست محیطی استان

فصل دوم : جغرافیای انسانی استان چهارمحال و بختیاری

۴۴	درس ششم : تقسیمات سیاسی استان
۴۸	درس هفتم : شیوه‌های زندگی در استان
۵۷	درس هشتم : جمعیت استان و حرکات آن

فصل سوم : ویژگی‌های فرهنگی استان چهارمحال و بختیاری

۶۱	درس نهم : مردم شناسی فرهنگی استان (آشنایی با آداب و رسوم مردم استان)
----	--

فصل چهارم : پیشینه تاریخی و مفاخر استان چهارمحال و بختیاری

۷۰	درس دهم : پیشینه تاریخی و مفاخر استان
۸۵	درس یازدهم : جایگاه استان در دفاع از سرزمین ایران

فصل پنجم : توانمندی‌های استان چهارمحال و بختیاری

۹۶	درس دوازدهم : قابلیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری استان
۱۰۳	درس سیزدهم : توانمندی‌های اقتصادی استان

فصل ششم : شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

۱۱۲	درس چهاردهم : دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی
۱۲۱	درس پانزدهم : چشم‌انداز آینده استان

سخنی با دانش آموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامه‌آستان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب آستان‌شناسی چیست و مطالعه این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما دانش‌آموز عزیز این است که کتاب آستان‌شناسی شما را با آستان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگر یکی از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه و مسئول است. یک شهروند مطلوب، نیازمند پیدا کردن درکی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور و سرزمین ملی خویش در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از آستان محل زندگی خود نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آنچه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینه تاریخی آستان به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو بینشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه‌حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما مدیران آینده جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای، باید شما را به عنوان یک انسان مسئول به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال، می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشی از این سرمایه و توانمندی‌ها هستید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوه یک کشور در گرو شناخت همه‌جانبه محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامه آستان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در آستان شما کدام است و یا اینکه تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همه امکانات موجود در محیط، فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که بیاموزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید. آگاهی از مسائل آستان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب ماندگی آستان خود آگاه شوید و برای حل آن، راه‌حل‌های خلاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش درباره محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط نزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند آستان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

بدون شک مطالعه شهر و آستان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه تنها می‌تواند موجب دلبستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود، بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فناوریانه کشور خود آشنا شوید. در این برنامه درمی‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در آستان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت بیشتری برای پیشرفت همه‌جانبه ایران عزیز تلاش کنند. در ادامه این تلاش‌ها جهت رسیدن به قله رفیع سربلندی و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانش‌آموزان عزیز بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دبیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

استان چهارمحال و بختیاری از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

خدای بزرگ را بسیار شکرگزارم که یک بار دیگر این توفیق را به بنده ارزانی داشت که شما مردم عزیز، خونگرم، انقلابی، مؤمن، مجاهد فی سبیل الله و صادق در پیروی از اسلام و امام را در این شهر زیارت کنم. من از شهر شما و از شما مردم عزیز، خاطره‌های بسیار خوبی دارم.

شما مردم استان چهارمحال و بختیاری را در جبهه و در پشت جبهه، با سربلندی و سرافرازی دیده‌ایم. سپاهیان و بسیجیان و سرداران و فرماندهان و برگزیدگان شما در جبهه‌های جنگ، در قالب «تیپ قمر بنی هاشم»، حقیقتاً مایه سرافرازی بودند که فراموش‌شدنی نیست.

شما مردم در پشت جبهه، از جهت کمک‌های مردمی، از جهت بسیج مردمی، از جهت حضور در صحنه‌های گوناگون انقلاب، جزو مردم نمونه کشور ما هستید. خدا را شکرگزاریم که دل‌های شما را به نور محبت و صفا و ایمان و عشق به انقلاب منور کرد؛ قدم‌های شما را استوار، دل‌های شما را امیدوار، گام‌های شما را محکم و پیروزی را در صحنه‌های جنگ نصیب شما کرد. این، لطف پروردگار است.

استان چهارمحال و بختیاری، استانی مستعد است. هم استعداد طبیعی دارد و هم استعداد فرهنگی. از لحاظ استعداد طبیعی، معادن زیرزمینی این استان، متنوع و قابل توجه است. آب، امکانات دامداری و مراتع این استان، باارزش است. از لحاظ استعداد فرهنگی و انسانی، جوانان این استان با استعدادند. در میدان‌های علم و دانش و ادب و فرهنگ و هنر، مردمانی هستند که علی‌رغم محرومیت‌هایی که در طول زمان چه در دوران خان‌ها و چه در دوران ستم‌شاهی بر آنها تحمیل شده است، این استان از لحاظ نیروی فرهنگی و انسانی، خود را نشان داده است.

امروز در جمع شما مردم عزیز چهارمحال و بختیاری عرض می‌کنم: ایمان دینی‌تان را حفظ کنید؛ اتحادتان را حفظ کنید؛ تلاش و فعالیت و مجاهدتان را حفظ کنید، تا هرگز دشمن در شما طمع نرزد.

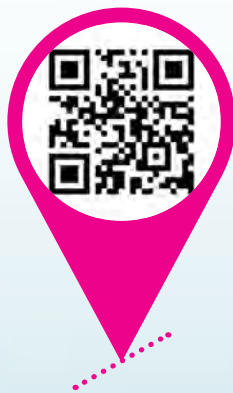
معلمان محترم، صاحب نظران، دانش آموزان عزیز و اولیای آنان می توانند نظر اصلاحی خود را در باره مطالب

این کتاب از طریق نامه به نشانی تهران - صندوق پستی ۴۸۷۴/۱۵۸۷۵ - گروه دسی مربوط و یا پیام نگار (Email)

talif@talif.sch.ir ارسال نمایند.

دفتر تالیف کتاب های دسی عمومی و متوسط نظری

فصل اول

جغرافیای طبیعی استان چهارمحال و بختیاری

درس ۱ موقعیت جغرافیایی و وسعت استان

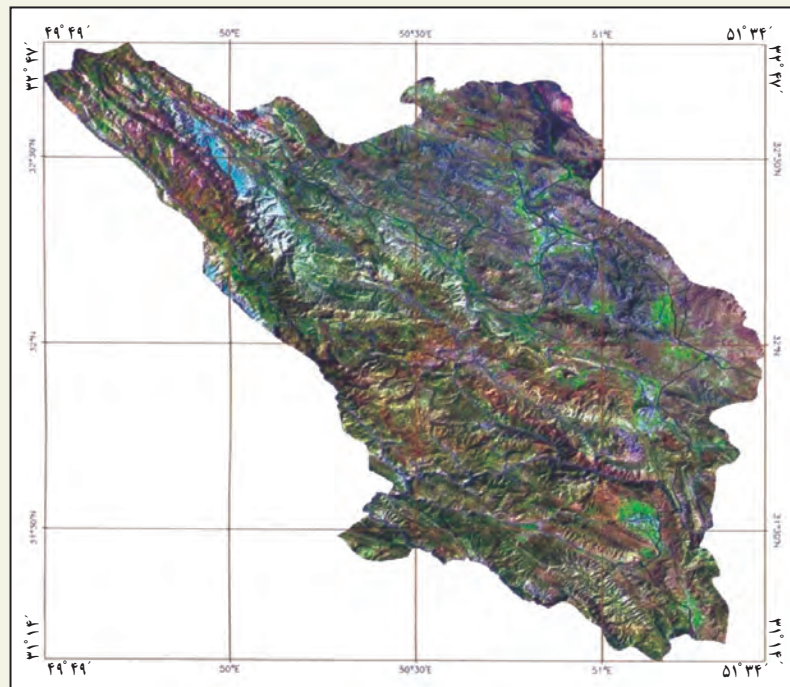
آیا می‌دانید استان چهارمحال و بختیاری در کجای ایران واقع شده است؟ به نقشه شماره ۱-۱ نگاه کنید. استان چهارمحال و بختیاری با کدام استان‌ها همسایه است؟ این استان‌ها را بر روی نقشه کلاس نشان دهید.

موقعیت جغرافیایی استان بر روی آب و هوا، نوع پوشش گیاهی، فعالیت‌های انسانی، راه‌های ارتباطی و ... تأثیرگذار است. استان چهارمحال و بختیاری با وسعت ۱۶۴۲۱ کیلومترمربع در جنوب غربی و در نوار کوهستانی غرب ایران قرار داشته و حدود یک درصد از مساحت کشور را در بر می‌گیرد.

نقشه شماره ۱-۱- نقشه تقسیمات کشوری ایران به تفکیک استان

- ۱- به نقشه شماره ۱-۱ نقشه جمهوری اسلامی ایران نگاه کنید و بگویید بیشترین و کمترین مرزها با کدام استان‌هاست؟
- ۲- با توجه به نقشه شماره ۱-۲ در جدول زیر طول و عرض جغرافیایی استان (موقع ریاضی) را بنویسید.

طول جغرافیایی شرقی	عرض جغرافیایی شمالی
..... درجه و ..... دقیقه تا ..... درجه و ..... دقیقه	..... درجه و ..... دقیقه تا ..... درجه و ..... دقیقه

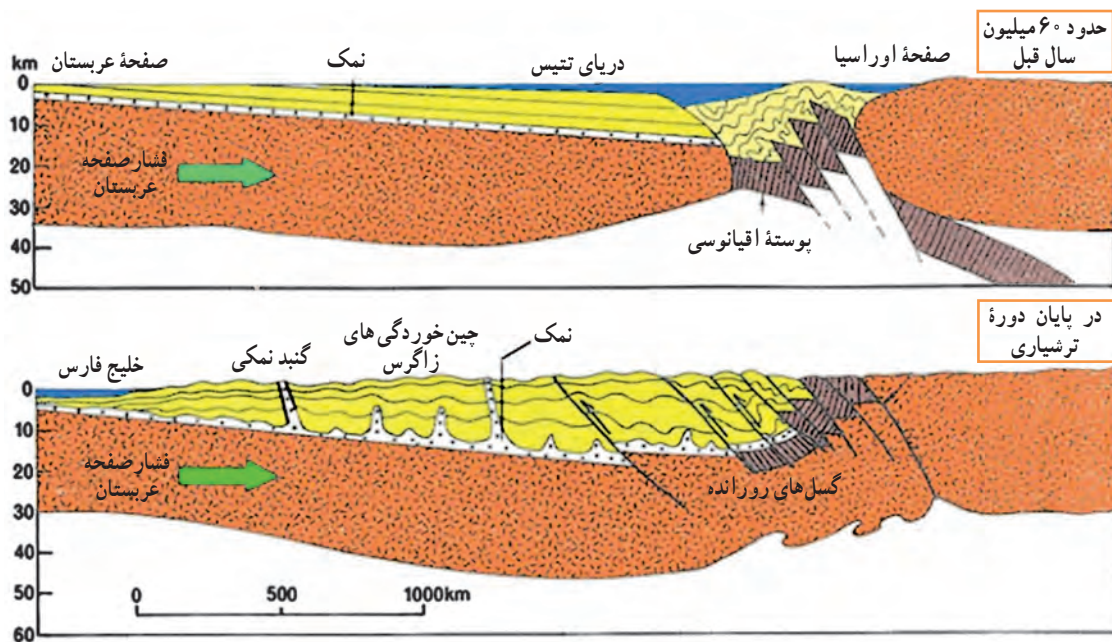
نقشه شماره ۱-۲- موقعیت جغرافیایی استان

زمین شناسی استان

از نظر زمین شناسی، قدیمی ترین سنگ های استان چهارمحال و بختیاری متعلق به دوران پرکامبرین است که مشتمل بر سنگ های دگرگونی و آذرین می باشند. جدیدترین رسوب ها نیز مربوط به دوره کواترنر بوده که در رودخانه ها به صورت شن، ریگ و قلوه سنگ در مسیر مسیل ها دیده می شوند. زمین های مربوط به پرکامبرین تحت تأثیر پدیده کوهزایی دچار تغییر شکل و دگرگونی های مهمی شده است و توده های آذرین درونی متنوعی در آن تشکیل شده است. زمین های دوره ترشیاری به صورت مناطق ناهموار و کوهستان های به هم فشرده و مرتفع در مناطق غربی استان گسترده شده اند. زمین های مربوط به دوره کواترنر نیز به صورت مخروط افکنه، پادگانه های آبرفتی و بهنه های نسبتاً هموار بوده و دشت هایی را ایجاد کرده اند.

تصویر ۳-۱- فسیل ماهی ایرانیلکتوس بختیاری
(ماهی آرواره تابیده ایرانی، گونه بختیاری یافت شده در رسوبات دوران سوم زمین‌شناسی حوالی باباحیدر)

تصویر ۴-۱- حرکت صفحه عربستان به طرف صفحه ایران و تشکیل چین خوردگی های زاگرس

استان چهارمحال و بختیاری در حاشیه غربی صفحه قاره‌ای ایران و در مجاورت گسل زاگرس واقع است. این استان از دو واحد ساختاری زاگرس (بخش عمده‌ای از استان) و سنندج - سیرجان (بخش کوچکی از شمال شرقی استان) تشکیل شده است. زاگرس، در محدوده استان ما متشکل از دو زیر واحد به نام‌های زاگرس چین خورده و زاگرس مرتفع است. بخش جنوبی و جنوب غربی استان در پهنه زاگرس چین خورده قرار داشته و از کوه‌ها و دره‌ها تشکیل شده است. بخش مرکزی استان نیز در منطقه زاگرس مرتفع قرار دارد که از نقاط همجوار خود بلندتر می‌باشد.

جغرافیای طبیعی استان

عرض زاگرس مرتفع در شمال غربی استان (زردکوه) حدود ۱۵ کیلومتر و در مرکز استان بیش از ۳۰ کیلومتر است. در این بخش، دره‌های باریک فرو افتاده و تالاب‌های کوچک میان کوهستانی به چشم می‌خورد. از دره‌های کشیده می‌توان دره بازفت، کوهرنگ، منج، ونک، سبزکوه و از فرونشست‌ها می‌توان دشت‌های جونقان، فارسان، چغاخور، شلمزار و سولقان را نام برد. اغلب این سرزمین‌ها در اثر عملکرد گسل‌ها به وجود آمده‌اند.

تصویر ۱-۵- تنگ درکش و رکش و عبور رود جونقان از میان آن

بخش شمال شرقی استان که در محدوده سنندج - سیرجان واقع است. شامل سنگ‌های دگرگونی و آذرین می‌باشند که به صورت ملایم چین خورده‌اند و از ارتفاع کمتری برخوردارند.

مرز جداکننده این دو واحد ساختاری (زاگرس و سنندج - سیرجان)، گسل زاگرس است. این دو بخش در اوایل دوران دوم از هم جدا شده‌اند و رسوب‌گذاری اقیانوسی و نشست مداوم در آن صورت پذیرفته است. در اواخر دوران دوم، این خشکی‌ها شروع به نزدیک شدن نمودند.

در زاگرس علاوه بر رسوبات متعدد از جنس آهک، گچ، ماسه، شیل، مارن‌های رنگارنگ، کنگلومرا، دولومیت، گنبد‌های نمکی نیز وجود دارد که عبور آب بعضی چشمه‌ها از روی آنها سبب شور شدن آن شده و بعضی عشایر منطقه با بهره‌برداری از این نمک، امرار معاش می‌کنند.

جنس اغلب سنگ‌ها در این استان، رسوبی است و سنگ‌های آذرین و دگرگونی بسیار کمیاب می‌باشند، به همین دلیل مهمترین شکل استفاده از سنگ‌ها در امور ساختمانی و تزئینی است.

درس ۲ ناهمواری‌های استان و نحوه شکل‌گیری آن‌ها

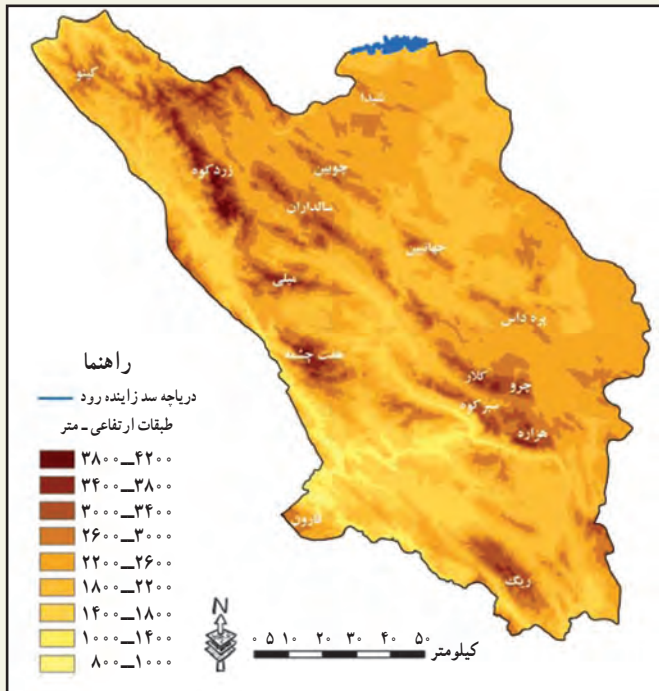
تصویر ۱-۲- چشم‌اندازی از ارتفاعات استان

به شکل شماره ۲ و راهنمای آن نگاه کنید. آیا تمامی سرزمین استان چهارمحال و بختیاری از لحاظ ناهمواری یکسان است؟ بیشتر دشت‌های استان در کدام سمت قرار دارند؟ فشردگی کوه‌ها در کدام سمت بیشتر است؟ در این درس، شما با انواع ناهمواری‌ها و هم‌چنین مخاطرات طبیعی استان آشنا می‌شوید.

فعالیت

- ۱- با توجه به نقشه طبقات ارتفاعی (شکل شماره ۲-۲)، محل زندگی شما در کدام طبقه ارتفاعی قرار دارد؟
- ۲- کدام کوه‌ها در محل زندگی شما واقع شده‌اند؟ اسامی آنها را بنویسید.
- ۳- کوه‌ها چه نقشی در زندگی مردم استان داشته‌اند؟

جغرافیای طبیعی استان

نقشه شماره ۲-۲- نقشه طبقات ارتفاعی استان چهارمحال و بختیاری

۴- به نظر شما چگونه می توان از موقعیت جغرافیایی استان در راه توسعه و پیشبرد اهداف اقتصادی استفاده کرد؟ ضمن مشورت با همکلاسی هایتان نظرات خود را دسته بندی کرده و در پوشه ای به دبیرتان ارائه دهید.

۳- آیا می دانید، چرا به استان ما بام ایران می گویند؟ استان چهارمحال و بختیاری با میانگین ارتفاع ۲۱۵۳ متر از نظر توپوگرافی یک سرزمین مرتفع کوهستانی است. بر این اساس حدود ۸۵ درصد از مساحت استان را کوه ها و تپه ها و ۱۵ درصد را دشت ها و تالاب ها در بر می گیرد. بلندترین نقطه استان در شمال غربی، زردکوه با ۴۲۲۱ متر و کم ارتفاع ترین نقاط آن در بخش های جنوب غربی، محل خروج کارون با ارتفاع حدود ۸۰۰ متر است.

ناهمواری های استان در نتیجه حرکات کوهزایی به ویژه برخورد صفحه عربستان به ایران مرکزی در اواخر دوره تریاس به وجود آمده و به صورت قطعی تثبیت شد و سپس در طول دوره کواترنر تحت تأثیر

تصویر ۳-۲- غار یخی چما در کوه های زردکوه از سرچشمه های رود کوهرنگ و زاینده رود - شهرستان کوهرنگ

عوامل فرسایش به صورت کنونی درآمده است. بنابراین، در پیدایش و تغییر شکل ناهمواری‌های استان دو دسته عوامل نقش داشته‌اند؛ عوامل درونی (گسل، چین خوردگی، رورانندگی و ...) و عوامل بیرونی (عوامل فرسایش مانند تغییر دما، آب‌های جاری، یخبندان، پوشش گیاهی و ...)

تصویر ۴-۲- فرسایش و تخریب مکانیکی به وسیله درختان در استان

ناهمواری‌های استان به دو دسته تقسیم می‌شوند: کوه‌ها و دشت‌ها

الف) کوه‌ها

به نقشه طبقات ارتفاعی استان (تصویر شماره ۲-۲) نگاه کنید. همان‌طور که می‌بینید تراکم و ارتفاع کوه‌ها از شرق به غرب افزایش می‌یابد. در این منطقه بیش از ۱۹ قله مهم با ارتفاع بیش از ۳۵۰۰ متر وجود دارد. مرتفع‌ترین قله، زردکوه بختیاری است که ۴۲۲۱ متر ارتفاع دارد. کوه‌های استان از نظر زمان پیدایش و شکل ظاهری به دو دسته تقسیم می‌شوند:

۱- کوه‌های زاگرس: تمام استان به جز شمال شرقی در محدوده رشته کوه زاگرس با جهت شمال غربی، جنوب شرقی قرار دارد. این کوه‌ها از نظر زمین‌شناسی جوان، مرتفع، نوک تیز، با دره‌های تنگ و کشیده می‌باشند. در نتیجه سرزمین میان آنها نیز کم وسعت بوده و دشت پهناور در آنها دیده نمی‌شود. جنس سنگ این کوه‌ها اغلب رسوبی و از نوع آهک است. این کوه‌ها جزء کانون‌های آبگیر دائمی می‌باشند که رودخانه‌های بزرگ ایران شامل زاینده رود، کارون و دز از آنها سرچشمه می‌گیرند.

تصویر ۵-۲- کوه کلار در جوار تالاب چغاخور؛ یکی از قله مرتفع استان

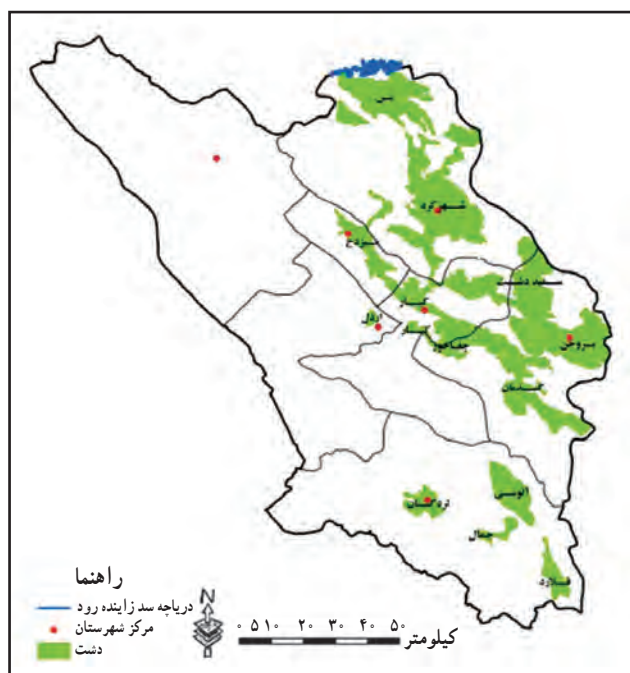
تصویر ۶-۲- دره کم وسعت بازفت در میان رشته کوه‌ها

۲- کوه‌های واحد ساختاری سنندج - سیرجان (ایران مرکزی): کوه‌های شمال شرقی دارای قدمت بیشتری‌اند، به همین دلیل شکل ظاهری آنها نیز با زاگرس متفاوت است. این کوه‌ها کم‌ارتفاع، گنبدی شکل، فرسایش یافته با دامنه‌های ملایم و دره‌های باز می‌باشند و از سنگ‌های دگرگونی و آذرین و رسوبی تشکیل شده‌اند.

ب) دشت‌ها

دشت‌های استان ما از مواد آبرفتی و واریزه‌های قدیمی تشکیل شده‌اند. اغلب این دشت‌ها به دلیل شیب کم، منابع آب و خاک نسبتاً حاصل خیز، محل فعالیت‌های زراعی و استقرار روستاها و شهرها بوده‌اند.

مجموع دشت‌های قابل زراعت استان، بیش از ۳۵۰۰ کیلومتر مربع است. ویژگی غالب این دشت‌ها، ارتفاع زیاد آنهاست؛ مثل دشت شهرکرد که در ارتفاع ۲۰۶۰ متری از سطح دریا قرار گرفته است. ارتفاع متوسط دشت‌های استان حدود ۲۰۰۰ متر می‌باشد.

نقشه شماره ۷-۲- نقشه پراکنندگی دشت‌های استان

جدول شماره ۱-۲- وسعت دشت‌های استان

ردیف	نام دشت	وسعت به کیلومتر مربع	ردیف	نام دشت	وسعت به کیلومتر مربع
۱	دشت شهرکرد	۱۲۲۰	۶	دشت لردگان	۲۰۰
۲	دشت بروجن - فرادنبه	۵۵۱	۷	دشت شلمزار	۱۲۷
۳	دشت گندمان	۷۰۲	۸	دشت فارسان	۳۲۶
۴	دشت خانمیرزا	۱۴۷	۹	سفید دشت	۲۲۹
۵	دشت کیار	۱۲۱	۱۰	دشت فلارد	۸۸

با نگاهی به نقشه پراکندگی دشت‌های استان (نقشه شماره ۷-۲)، متوجه می‌شوید که بیشتر دشت‌های استان در سمت شرق تا جنوب قرار گرفته‌اند. دشت‌های بخش شرقی بر اثر تراکم آبرفت‌ها که توسط آب‌های جاری از ارتفاعات اطراف حمل شده‌اند تشکیل شده و پهنه‌های آبرفتی را به وجود آورده‌اند. در بخش غربی نیز به دلیل فعالیت‌های شدید کوهزایی، کوه‌های فشرده و دره‌های باریک و کشیده به وجود آمده‌اند.

در استان ما به علت وجود سنگ‌های آهکی و انجام عمل فرسایش (انحلال آهک)، غارهایی به وجود آمده‌اند که منشأ چشمه‌های آهکی فراوانی‌اند. از جمله معروف‌ترین غارهای استان پیرغار، غار سید عیسی در بیدکل و غار سراب امیدآباد می‌باشند. غارهای آهکی همواره مورد توجه گردشگران زیادی بوده‌اند.

تصویر ۹-۲- پیر غار - روستای ده چشمه - شهرستان فارسان

تصویر ۸-۲- چکنده‌های آهکی غار سراب - شهرستان فارسان

۱- به نقشه دشت‌های استان (نقشه شماره ۲-۷) نگاه کنید. موقعیت جغرافیایی هر یک از دشت‌های زیر را بر روی نقشه گنگ مشخص کنید.

نقشه شماره ۲-۱۰

دشت شهرکرد، سفیددشت، دشت آلونی، دشت فلارد، دشت میزدج، دشت کیار، دشت بروجن و دشت گندمان

۲- دشت محل زندگی خود را بر روی نقشه نشان داده و آن را از لحاظ شکل ظاهری و وضعیت زمین‌شناسی تشریح کنید.
۳- با توجه به نقشه شماره ۲-۲ در نقشه روبه‌رو جای هر یک از کوه‌های زیر را مشخص کنید.

زردکوه - میلی - هزاره - کلار - کینو - ریگ - سالداران - چرو - سبزکوه - جهان‌بین

نقش ناهمواری‌ها

ناهمواری‌ها به طور مستقیم و غیر مستقیم بر زندگی مردم منطقه تأثیر می‌گذارند. مهم‌ترین نقش و اهمیت آنها عبارت‌اند از:

- ۱- تأمین آب مورد نیاز کشاورزی و شرب
- ۲- ایجاد مراتع بیلاقی برای زندگی عشایری
- ۳- استقرار سکونتگاه‌های شهری و روستایی
- ۴- ایجاد خاک حاصلخیز جهت زراعت و باغداری
- ۵- ایجاد جاذبه‌های گردشگری در فصول مختلف سال

تصویر ۱۱-۲- نقش کوه‌ها در ایجاد جاذبه‌های گردشگری

مخاطرات طبیعی و راه‌های مقابله با آنها

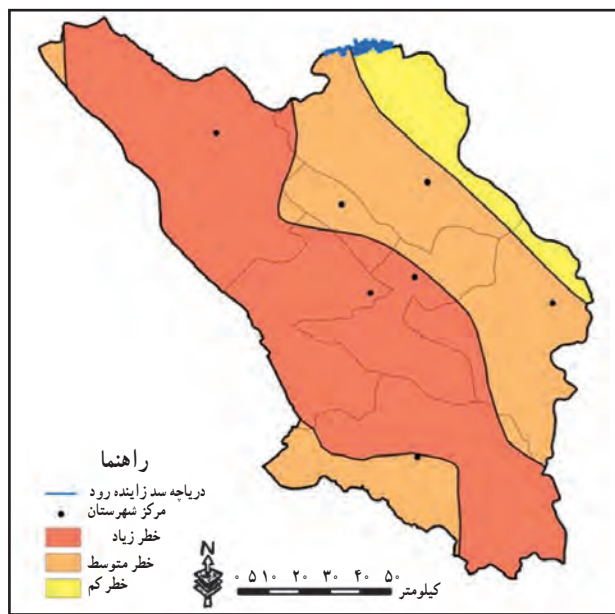
مهم‌ترین مخاطرات طبیعی استان عبارتند از: زمین‌لرزه، لغزش، سیل، خشکسالی، سرمازدگی و بهمن

۱- زمین‌لرزه

تصویر ۱۲-۲- آسیب‌های ناشی از زلزله در استان

– به نقشه زیر نگاه کنید و بگویید محل زندگی شما جزء کدام ناحیه زلزله خیز استان است؟

نقشه شماره ۱۳-۲- نقشه پهنه بندی زلزله به روش احتمالی با دوره بازگشت ۵۰ سال

با توجه به اینکه روراندگی اصلی زاگرس تقریباً از میان استان می‌گذرد، در این منطقه گسل‌های بزرگی به موازات گسل بزرگ زاگرس وجود دارد. همچنین پیامد حرکت صفحه عربستان به سمت ایران که سبب شکسته شدن لایه‌ها و به وجود آمدن کوه‌های مرتفع شده، استان را به یکی از پهنه‌های لرزه خیز کشور تبدیل کرده است.

در این استان دو منطقه لرزه خیز مشخص وجود دارد که عبارت‌اند از:

۱- منطقه لرزه خیز زاگرس مرتفع و زاگرس چین خورده

۲- منطقه لرزه خیز ایران مرکزی؛ شامل بخش‌هایی از سنندج - سیرجان و ایران مرکزی

این دو منطقه به وسیله گسل زاگرس از یکدیگر جدا می‌شوند.

بیشتر گسل‌های استان متعلق به دوره کوتاه‌تر بوده و درازای برخی بیش از ۱۲۰ کیلومتر است.

اغلب چشمه‌ها در محل گسل‌های استان قرار دارند که سبب ایجاد سکونتگاه‌هایی در این مناطق شده است. بنابراین، ایجاد خانه‌های امن و محکم در استان بسیار ضروری به نظر می‌رسد.

۲- لغزش و رانش: پدیده لغزش، از جمله حرکات توده‌ای بر روی دامنه‌هاست که برخی نقاط استان را تهدید کرده و آثار مخرب آن بر روی زمین‌های زراعی، راه‌های ارتباطی، سدها و مناطق مسکونی، بارها مشاهده شده است. رانش در روستای چلو (از توابع اردل) با ۳ نفر کشته در سال ۱۳۷۱ و روستای آبکار علیا (از توابع کوهرنگ) با ۵۵ نفر کشته در سال ۱۳۷۷ از حادثه‌خیزترین سوانح در سال‌های اخیر بوده است.

تصویر ۱۴-۲- آثار لغزش در کوه‌های استان

رائش بیشتر در مناطق کوهستانی با شیب زیاد رخ می‌دهد. دلایل رانش عبارت‌اند از :
- کندن زمین‌ها برای جاده سازی یا استخراج برخی از سنگ‌ها و مواد معدنی و ایجاد دیواره‌های تند که موجب سقوط بخش فوقانی می‌شود.

- پس از بارندگی‌های شدید، آب به درون زمین نفوذ کرده و اصطکاک بین توده‌های سنگ و خاک کاهش یافته و لایه‌های صابون مانند ایجاد می‌گردد. سپس در اثر نیروی جاذبه زمین، سنگ و خاک به پایین می‌لغزند. وجود یک لایه رسی یا مارن (مخلوط رس و آهک) در زیر قطعات و توده‌های سنگ، لغزش آنها را آسان‌تر می‌کند.

۳- سیل : همانطور که می‌دانید در تمام استان شبکه آبراهه قرار داشته و با توجه به شیب منطقه احتمال وقوع سیل نیز افزایش می‌یابد.

تصویر ۱۵-۲- آثار و پیامدهای سیلاب در استان

جغرافیای طبیعی استان

در استان ما به دلیل کوهستانی بودن منطقه، بارش‌های شدید، جریان داشتن رودها در بسترهای پرشیب و تخریب پوشش گیاهی و جنگل‌ها، همه ساله و به ویژه با گرم شدن زمین در آغاز فصل بهار و ذوب شدن برف‌ها، شرایط برای ایجاد سیل فراهم می‌گردد. در اثر این پدیده بخشی از خاک‌های استان معادل ۴۰ میلیون تن در سال از بین رفته و به شهرها، روستاها و زیست‌گاه‌های عشایری خسارت می‌رسد. تکرار وقوع سیل در دهه‌های اخیر به اوج خود رسیده که از نمونه‌های آن می‌توان به سیلاب‌های سال ۱۳۷۳ در منطقه بازفت و سبزکوه و نیز سیلاب‌های سال ۱۳۸۴ در سراسر استان اشاره کرد که بیش از ۵۰ نفر جان باختند. این پدیده مخرب، در نیمه غربی استان، به دلیل شیب دامنه‌ها و ارتفاعات و تخریب پوشش گیاهی، خسارت‌های زیادی به بخش‌های کشاورزی، پل‌ها و روستاها وارد کرده و در نیمه شرقی استان باعث آب‌گرفتگی معابر می‌شود.

۴- خشکسالی: در سال‌های اخیر به دلیل شرایط اقلیمی از قبیل کمبود بارش، تغییر زمان بارش، تغییر نوع بارش که عمدتاً به صورت مایع (باران) می‌باشد، میزان بارش به‌طور محسوسی کاهش یافته است. کاهش بارندگی در سطح استان ما در بلندمدت، بیش از ۳۵ درصد بوده که پدیده خشکسالی را طی سال‌های اخیر حاکم کرده است. بدین ترتیب استان ما تا سال ۱۳۹۰ جزء سه استان دارای بالاترین شدت خشکسالی در سطح کشور می‌باشد.

اثر این پدیده، در نیمه شرقی استان که متکی به آب‌های زیرزمینی است، از شدت بیشتری برخوردار بوده است که به صورت خشک شدن یا کم شدن آب قنات‌ها، چشمه‌ها، رودها و چاه‌ها و نیز کاهش سطح مراتع، مشاهده می‌شود. در نتیجه در سال‌های اخیر بخش‌های وسیعی از استان با کمبود آب مواجه شده‌اند.

خشکسالی مهم‌ترین عامل بروز کم‌آبی محسوب می‌شود، ولی علل دیگری هم برای ایجاد کم‌آبی در استان ما وجود دارند که عبارت‌اند از:

افزایش سطح زیر کشت، توسعه بی‌رویه مناطق شهری و روستایی، کمی سهم استان از آب سدهای موجود، افزایش فضای سبز شهری، استفاده بی‌رویه آب، افزایش تعداد کارخانه‌ها، افزایش جمعیت و ...

دشت خانمیرزا با بحران کم‌آبی مواجه است

با بروز پدیده خشکسالی در این استان بخش خانمیرزا از توابع شهرستان لردگان بیشترین آسیب و خسارت ناشی از خشکسالی را متحمل شده است.

تصویر ۱۶-۲ اثرات خشکسالی در استان

فعالیت

- ۱- با توجه به طرح‌های انتقال آب از استان به مناطق دیگر کشور مانند تونل کوهرنگ ۳ و احداث سد‌های متعدد بر روی رودخانه‌های استان، مانند سد کارون ۴ و سد خرسان، با مشورت هم کلاسی‌های خود بگویید آیا احداث این طرح‌ها را مثبت ارزیابی می‌کنید یا منفی؟ آیا این طرح‌ها می‌توانند سبب توسعه استان شوند؟ دلایل و پیشنهادهای خود را به صورت مکتوب به دبیر خود ارائه دهید.
- ۲- با مشورت هم کلاسی‌هایتان بگویید چرا آثار خشکسالی در بخش شرقی استان محسوس‌تر است؟
- ۳- محل زندگی خود را از نظر احتمال وقوع سیل و خشکسالی تجزیه و تحلیل کنید.

۵- **سرمازدگی، بهمن و تگرگ** : با توجه به کوهستانی بودن استان و ارتفاع نسبتاً زیاد، هر ساله شاهد بروز بهمن، سرمازدگی، ریزش برف سنگین و تگرگ هستیم. این مخاطرات اغلب در نواحی کوهستانی و جاده‌های ارتباطی و بعضی روستاها سبب قطع ارتباط شده و شرایط سختی برای مردم ایجاد می‌کنند. همچنین این پدیده‌ها اغلب در فصل بهار باعث خسارت به باغ‌ها و مزارع می‌شوند. سرمازدگی در نیمه شرقی استان به دلیل خشکی هوا و وسعت زیاد باغ‌ها، اثرات شدید و مخربی دارد.

تصویر ۱۷-۲- اثرات ریزش برف سنگین در استان

راه‌های مقابله با مخاطرات طبیعی

اگرچه اقدامات انسان در تشدید برخی مخاطرات طبیعی مؤثر است، لیکن با اقدامات اساسی می‌تواند در کاهش آثار آنها نیز تأثیرگذار باشد.

فعالیت

- برای هر یک از موارد زیر با مشورت هم کلاسی‌های خود راه حل مناسب ارائه دهید.
- ۱– ساخت و ساز بر روی گسل‌های فعال استان
  - ۲– چرای بیش از حد دام، تخریب جنگل‌ها و مراتع و افزایش خسارت ناشی از سیل
  - ۳– افزایش سطح زیر کشت، افزایش فعالیت‌های صنعتی، افزایش جمعیت شهری و روستایی و کاهش منابع آب و پایداری روند خشکسالی
  - ۴– نابودی جنگل‌ها و مراتع بر روی دامنه‌های پرشیب، جاده‌سازی در مناطق کوهستانی و برف‌گیر و افزایش خطر سقوط بهمن
  - ۵– افزایش باغ‌ها بدون در نظر گرفتن خطر سرمازدگی و تگرگ
  - ۶– افزایش روند سدسازی، بدون در نظر گرفتن اثرات فرسایش خاک در اثر وقوع مکرر سیلاب و کاهش عمر مفید سدها

بیشتر بدانیم

با توجه به روند تخریب جنگل‌ها و مراتع در استان ما، میزان فرسایش خاک نیز رو به افزایش است. فرسایش متوسط سالیانه خاک در ایران ۱۵ تن در هکتار است، اما متأسفانه این رقم در استان ما ۲۵ تن در هکتار، معادل ۴۰ میلیون تن در سال برآورد شده است.

در اثر فرسایش خاک، سالیانه حداقل ۲۲ میلیون متر مکعب گل و لای در مخازن سدهای کارون، زاینده رود و دز رسوب می‌کند و سبب کاهش عمر آنها می‌گردد.

در سال‌های اخیر اقدامات مناسبی جهت مقابله با سیل، خشکسالی و لغزش در استان انجام شده است. از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

نهال‌کاری، اصلاح روش‌های شخم، فرق مراتع، بذرپاشی، تولید نهال، توزیع سوخت فسیلی برای جلوگیری از قطع و تخریب جنگل‌ها و مراتع، عملیات آبخیزداری و ...

برای مقابله با خطر زلزله، می‌توان اقدامات زیر را انجام داد:

- ۱– شناسایی دقیق موقعیت جغرافیایی گسل‌های استان
- ۲– جلوگیری از ساخت و ساز در اطراف گسل‌های فعال

۳- مقاوم سازی و ایمن سازی ساختمان ها در مقابل زلزله

تصویر ۱۸-۲- راه های مقابله با فرسایش خاک

درس ۳ وضعیت آب و هوای استان

– هر یک از تصاویر بالا نشان‌دهنده کدام فصل‌اند؟

– آیا می‌دانید دومین کانون پر بارش کشور در استان چهارمحال و بختیاری قرار دارد؟ این کانون بارش در کدام شهرستان

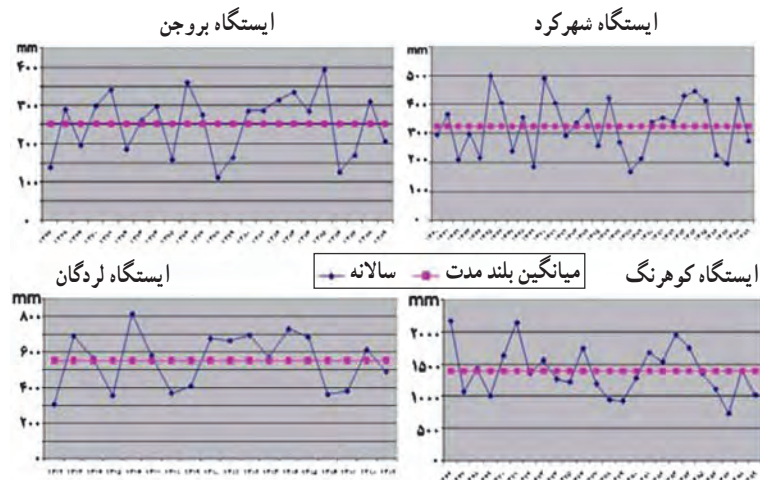
است؟

استان چهارمحال و بختیاری با اینکه از وسعت کمی برخوردار است، ولی دارای تنوع آب و هوایی است، به طوری که در نیمه شرقی، آب و هوای نیمه خشک، در قسمت‌هایی از غرب و جنوب غربی آب و هوای گرم و نیمه مرطوب و در نواحی شمال غربی آب و هوای سرد و معتدل است.

– محل زندگی شما در قلمرو کدام آب و هوا قرار دارد؟

– علت تنوع آب و هوای استان چیست؟

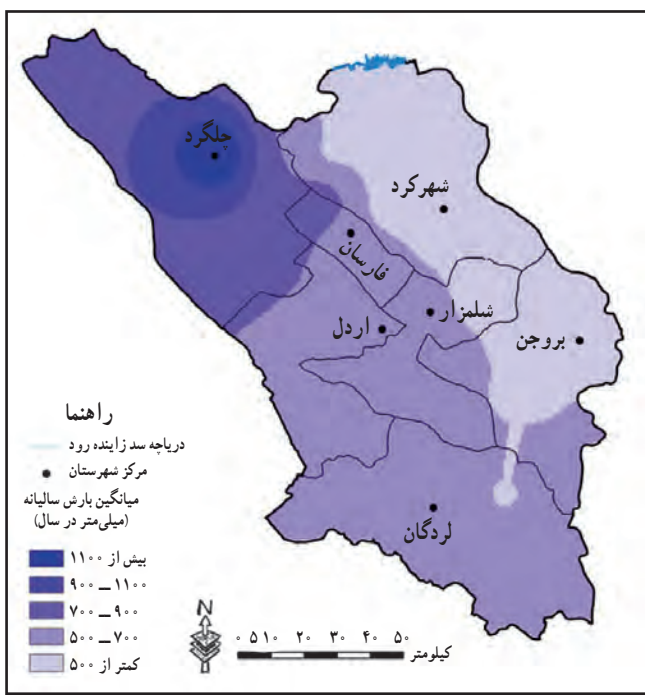
در این درس به بررسی برخی عناصر اقلیمی، از جمله بارش، دما و باد می‌پردازیم و چهار ایستگاه سینوپتیک استان که از سابقه آماری بالاتری برخوردارند مقایسه می‌شوند. دو ایستگاه کوه‌رنگ و لردگان، در نیمه غربی و ایستگاه‌های شهرکرد و بروجن، در نیمه شرقی استان.

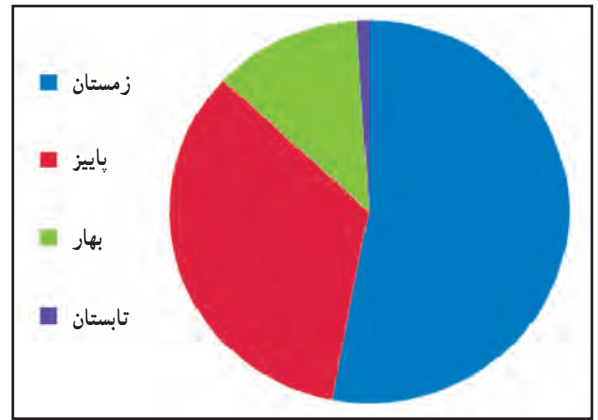
نمودار شکل ۳-۱- مقایسه بارش در ایستگاه‌های نیمه شرقی و غربی استان

توزیع بارش در استان

با توجه به نقشه بارش (نقشه شماره ۳-۳)، در استان ما میزان بارش از غرب به شرق کاهش می‌یابد؛ به طوری که میانگین بارش در غرب و شمال غرب استان بین ۱۶۰۰-۷۰۰ میلی‌متر و در نواحی مرکزی بین ۷۰۰-۵۰۰ میلی‌متر و در شرق استان به ۳۰۰ میلی‌متر می‌رسد. به نمودار بارندگی در ایستگاه‌های مختلف نگاه کنید (نمودار شماره ۳-۱).

نقشه شماره ۳-۳- نقشه خطوط هم بارش استان

نمودار شماره ۳-۲- نمودار درصد بارش استان در فصول مختلف

جغرافیای طبیعی استان

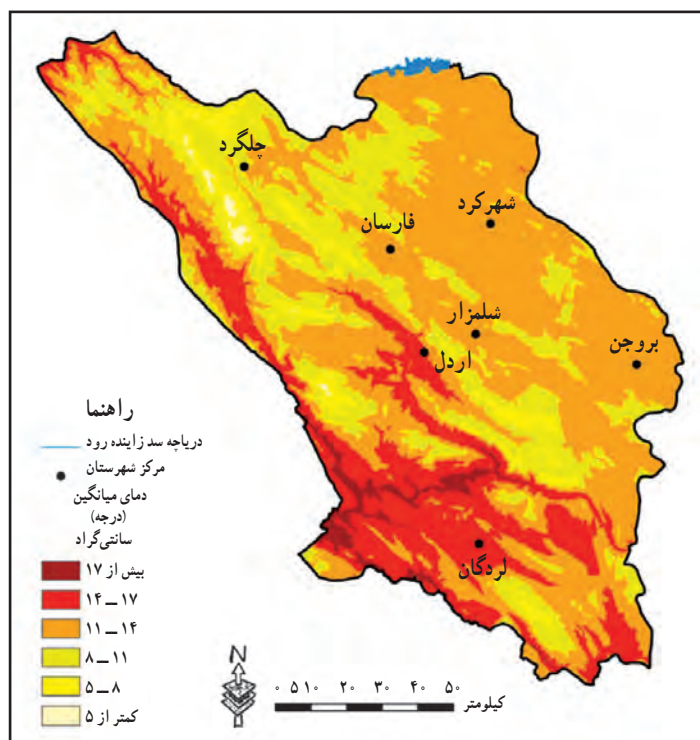
بارندگی در استان از اوایل آبان تا پایان اردیبهشت ماه ادامه دارد و فصل زمستان پر بارش ترین فصل در استان می باشد هر چند در برخی از سال ها این روند، تغییر کرده است.

منشأ بارش ها در استان

به نقشه شماره ۳-۳ نگاه کنید. در منطقه شمال غرب استان، بارش بیشتر است. به نظر شما علت این امر چیست؟
منشأ بارش ها در استان عبارت اند از:
الف) بارش جبهه ای؛ که ناشی از سیستم های جوئی است و عمده ترین نقش را در استان دارد.
ب) بارش کوهستانی (اروگرافیک)

وضعیت دما

به جدول شماره (۳-۱) و نقشه میانگین دما (نقشه شماره ۴-۳) نگاه کنید. نوسانات شدید دمایی و اختلاف زیادی بین حداقل های مطلق و حداکثر های مطلق به خصوص در شمال غربی و شرق استان وجود دارد. به طوری که در برخی سال ها این اختلاف دمایی به بیش از 7° درجه سانتی گراد می رسد.
- به نظر شما این تفاوت زیاد ناشی از چه عواملی است؟

نقشه شماره ۴-۳. نقشه میانگین دمای سالانه استان

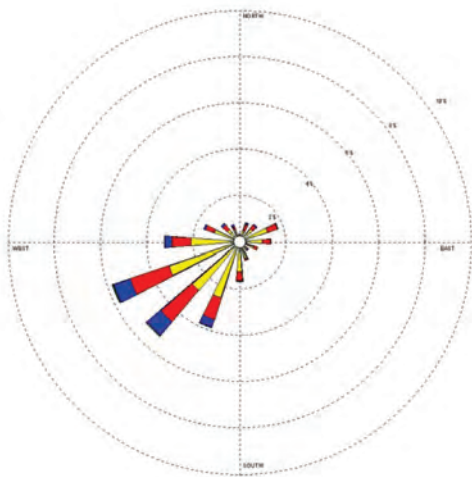

جدول شماره ۱-۳- مقادیر جوی و میانگین بلندمدت برخی عناصر هواشناسی در چند ایستگاه استان منتهی به سال ۱۳۸۹

نام شهر	ارتفاع ایستگاه	متوسط بارش	حداقل مطلق	حداکثر مطلق	روزهای یخبندان	ساعات آفتابی	دمای سالانه
شهرکرد	۲۰۵۰	۳۲۵	-۳۲/۴	۴۲	۱۲۴	۳۱۲۴	۱۱/۷
بروجن	۲۲۶۰	۲۵۵	-۲۶/۸	۳۶/۶	۱۲۱	۳۳۷۷	۱۰/۷
کوهرنگ	۲۳۶۵	۱۴۰۰	-۳۰/۶	۳۵/۸	۱۲۴	۲۸۹۷	۹/۴
لردگان	۱۶۱۱	۵۵۳	-۲۱	۴۷/۵	۷۷	۳۱۷۱	۱۵/۴

بررسی وضعیت باد

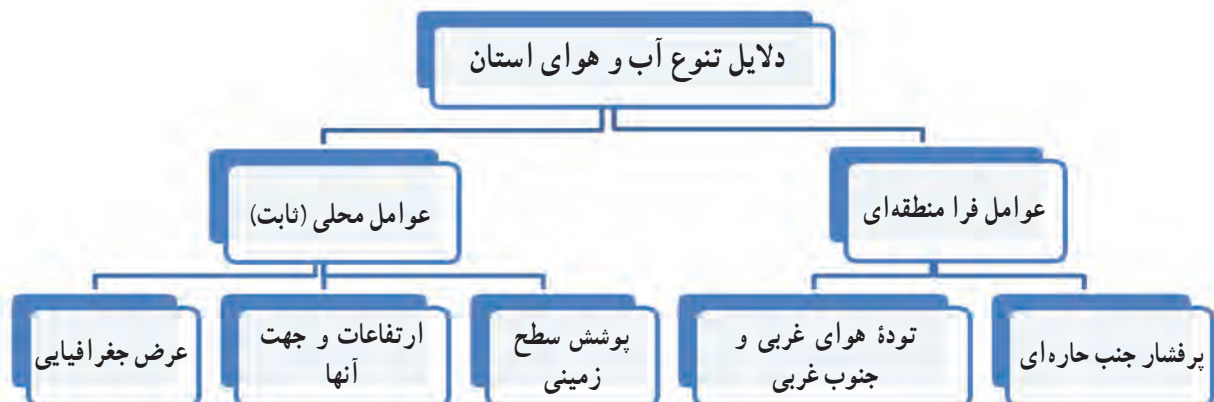
در بین عناصر اقلیمی، باد تقریباً از شرایط ثابت تری برخوردار است و تغییرات شدید سالیانه ندارد. بررسی‌های بلند مدت در ایستگاه‌های هواشناسی استان نشان می‌دهد که باد غالب در استان جنوب غربی و غربی است.

نمودار شماره ۵-۳- گلهباد ایستگاه هواشناسی شهرکرد

دلایل تنوع آب و هوای استان

در تنوع آب و هوایی استان، دو دسته عوامل نقش دارند که عبارت‌اند از:

جغرافیای طبیعی استان

برخی از این عوامل تقریباً ثابت بوده و طی سال‌های طولانی اثر یکسانی داشته و یا تغییرات آنها خیلی کند است. برخی دیگر از این عوامل مثل توده‌های هوا از نوسانات زیاد برخوردارند به طوری که هر سال که جریان‌های غربی و جنوب غربی قوی باشند میزان نزولات جوی در استان در حدّ عادی و بیشتر بوده و هر سال که این جریان‌ها، ضعیف باشند دریافت بارش بسیار کم شده و خشکسالی را در پی خواهد داشت.

در فصل گرم، به دلیل حاکمیت پر فشار جنب حاره و عقب‌نشینی جریان‌های غربی فصل خشک استان آغاز می‌گردد. در فصول پاییز و زمستان، جریان‌های سرد به استان وارد شده و سرمای بسیار شدیدی حاکم می‌شود. مدت دوام سرما در استان طولانی است؛ به طوری که معمولاً در رسانه‌ها شهرکرد به عنوان سردترین مرکز استان معرفی می‌گردد. تیر و مرداد گرم‌ترین ماه‌ها و دی و بهمن سردترین ماه‌های استان‌اند. گرم‌ترین ایستگاه، لردگان و سردترین ایستگاه، شهرکرد است. (جدول شماره ۱-۳)

فعالیت

به نمودارهای بارش در ایستگاه‌های مناطق شرقی و غربی استان (نمودار شماره ۱-۳) نگاه کنید و به سؤال‌ها

پاسخ دهید.

۱- چرا میزان بارش در نیمه شرقی استان کمتر از نیمه غربی است؟

۲- آیا ارتباطی میان نمودار شماره ۱-۳ و نقشه شماره ۳-۳ وجود دارد؟ دلیل خود را بیان کنید.

درس ۴ منابع طبیعی استان

پیامبر اعظم (ص) فرمودند: حرمت زمین را نگه دارید، که به منزلهٔ مادر شماست.

— آیا می‌دانید استان چهارمحال و بختیاری از چه منابع و توان‌های طبیعی برخوردار است؟

منابع طبیعی هر جامعه ثروت آن جامعه و بستر توسعهٔ هر سرزمین محسوب می‌شوند که فقط به نسل حاضر تعلق نداشته، بلکه میراثی است که باید برای نسل‌های آینده باقی بماند. بنابراین، حفاظت از آنها و استفادهٔ اصولی و علمی از این منابع وظیفهٔ هر فردی است. در غیر این صورت جهان آینده توأم با فقر، گرسنگی و محیطی آلوده و غیرقابل زندگی خواهد بود. در این درس، شما با انواع منابع و توان‌های طبیعی استان آشنا می‌شوید.

«طبیعت برای نیازمندی‌های انسان کفایت می‌نماید اما برای آزمندی‌های او هرگز»

۱- آب‌ها

وجعلنا من الماء كل شیء حی؛ وهر چیز زنده‌ای را از آب پدید آوردیم. (سورهٔ انبیاء، آیهٔ ۳۰)

— به تصویر بالا نگاه کنید. به نظر شما علت فراوانی منابع آب در استان ما چیست؟

— سرچشمهٔ رودهای استان در کدام منطقهٔ کوهستانی قرار دارد؟

در این درس، شما با منابع آب‌های استان و خصوصیات آنها آشنا می‌شوید.

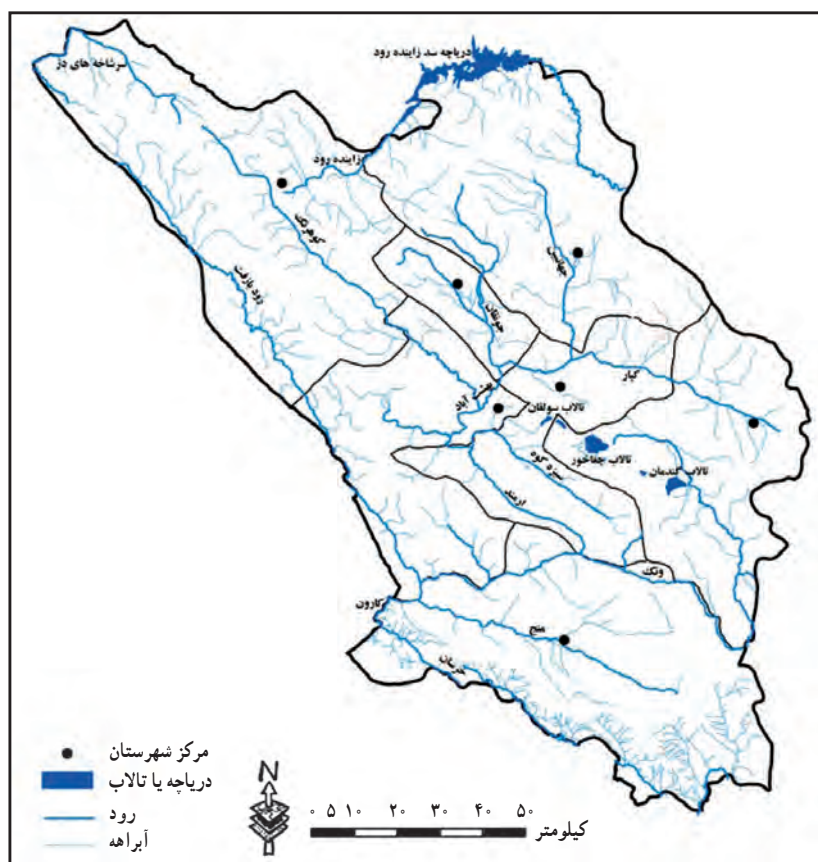
منابع آب

استان چهارمحال و بختیاری با داشتن حدود یک درصد از مساحت کشور به دلیل داشتن ارتفاعات بلند و بارش نسبتاً مناسب حدود ۱۰ درصد از آب‌های جاری کشور را به خود اختصاص داده است.

قسمت عمده بارش در استان، موجب تشکیل آب‌های سطحی می‌شود که با توجه به جهت ارتفاعات و شیب زمین از جنوب غربی، شمال شرقی و شمال استان خارج می‌گردد. قسمتی نیز به داخل زمین نفوذ کرده و تشکیل آب‌های زیرزمینی را می‌دهد.

تصویر ۱-۴- منابع آب‌های سطحی استان، سرچشمه رودهای بزرگ کشور (رود بازفت)

نقشه شماره ۲-۴- رودخانه‌های استان

تصویر ۳-۴- سرچشمه رودخانه کوهرنگ از سرشاخه‌های کارون (شهرستان کوهرنگ)

آب‌های سطحی : به دلیل شرایط توپوگرافی منطقه، آب‌های سطحی در قلمرو حوضه رودهای کارون، زاینده‌رود و دز قرار دارند. (نقشه شماره ۴-۵)

۱- حوضه رودخانه کارون : حدود ۸۷ درصد مساحت استان در قلمرو حوضه عظیم کارون قرار دارد. این رودخانه پس از طی مسافتی از جنوب غربی استان خارج شده و وارد استان خوزستان می‌شود و سالانه حدود ۹/۲ میلیارد متر مکعب آب را از استان تخلیه می‌کند. از عمده‌ترین سرشاخه‌های این رود در استان می‌توان به رود کوهرنگ، بازفت، بهشت‌آباد، خرسان، ونک، منج و ... اشاره کرد.

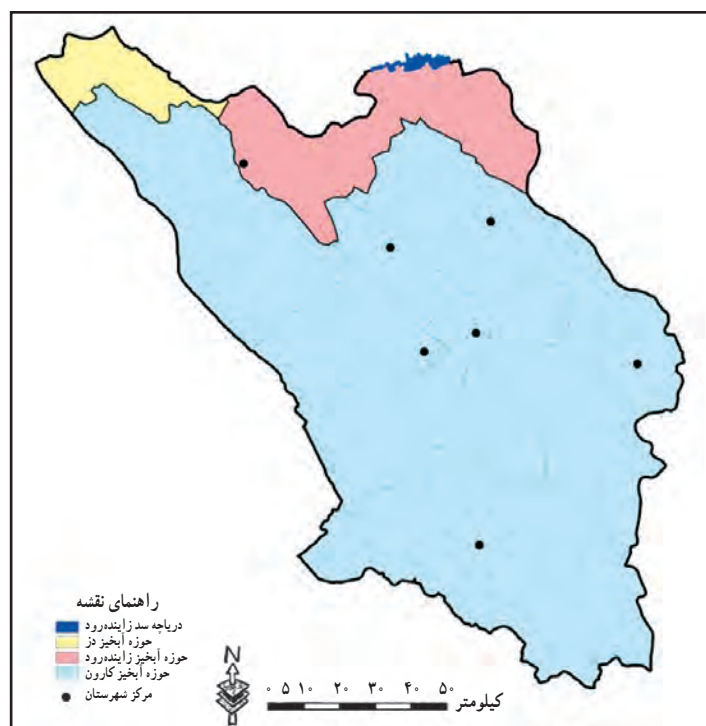
۲- حوضه رودخانه زاینده‌رود : این رود حدود ۹ درصد از مساحت استان در شمال و شمال شرقی را به خود اختصاص داده و از سمت شمال شرقی از استان خارج می‌شود. از سرشاخه‌های عمده این رود می‌توان به تونل‌های ۱ و ۲ کوهرنگ، چشمه دیمه، آب خوربه و نعل اشکنان اشاره کرد. توسط تونل‌های ۱ و ۲ کوهرنگ و چشمه دیمه، سالانه حدود ۷۷۶ میلیون متر مکعب آب از استان خارج می‌شود و در آینده نزدیک با بهره‌برداری از تونل ۳ کوهرنگ قسمتی دیگر از رودخانه کوهرنگ وارد این رودخانه می‌شود. همچنین طرح انتقال آب از شاخه بهشت‌آباد (از سرشاخه‌های کارون) توسط تونل بهشت‌آباد به فلات مرکزی ایران در نظر گرفته شده است. هر چند اجرای این طرح به شدت بر منابع آب‌های زیرزمینی و چشمه‌های منطقه تأثیر منفی خواهد داشت.

تصویر ۴-۴- زاینده‌رود

جغرافیای طبیعی استان

۳- **حوضه رودخانه دز:** سرشاخه‌های رود دز در استان ما در ارتفاعات شمال غربی و در شهرستان کوهرنگ قرار دارند. حوضه این رود حدود ۴ درصد از مساحت استان را دربرگرفته و سالیانه ۳۳۰ میلیون متر مکعب آب را از استان تخلیه کرده و وارد رودخانه دز می‌کند.

نقشه شماره ۴-۵- نقشه حوضه رودخانه‌های استان

تصویر ۴-۶- تالاب چغاخور (شهرستان بروجن)

سدها و تالاب‌ها: قسمتی دیگر از آب‌های

سطحی استان در پشت سدها و در تالاب‌ها ذخیره شده است که می‌توان به‌عنوان نمونه به سدهای کارون ۴، سد بیدکان، نعل اشکنان و تالاب‌های چغاخور و سولقان اشاره کرد و همچنین سدهای در دست احداث، خرسان ۱ و ۲ و سد سوم کوهرنگ از این جمله‌اند. این آب‌های ذخیره شده علاوه بر مصارف کشاورزی، تولید برق و کنترل سیلاب‌ها به‌دلیل داشتن چشم‌اندازهای زیبا، زمینه جذب گردشگر را نیز به استان فراهم کرده‌اند.

لازم به ذکر است که با وجود حجم عظیمی از آب‌های جاری در استان، کم‌آبی و عدم دسترسی کافی

به آب در استان به یک مشکل عمده تبدیل شده است و بسیاری از شهرها و روستاهای استان با کمبود آب روبه‌رو هستند. به نظر شما دلیل این امر چیست؟

سد کارون ۴ : سد کارون ۴ در جنوب غربی استان و در ۱۸۰ کیلومتری جنوب غربی شهرکرد بر روی رودخانه کارون احداث شده است. هدف از احداث این طرح، تولید انرژی برق آبی و کنترل سیلاب‌ها می‌باشد.

تصویر ۷-۴- سد کارون ۴

جدول شماره ۱-۴- مشخصات برخی سدهای استان چهارمحال و بختیاری

نام سد	وضعیت	حجم ذخیره آب (میلیون متر مکعب)
سد کارون ۴	در حال بهره برداری	۲۲۰۰
سد بیدکان	در حال بهره برداری	۹/۳
سد نصیرآباد	در حال بهره برداری	۱۰/۳
سد خرسان ۱	در دست مطالعه	۱۲۹۱
سد خرسان ۲	در دست مطالعه	۲۳۰۴
سد خرسان ۳	در دست اجرا	۱۱۵۸
سد سبزکوه	در دست اجرا	۷۵
سد کوه‌رنگ ۳	در دست اجرا	۳۶۵/۵
سد باباحیدر	در دست اجرا	۱۲/۸
سد سورک	در دست اجرا	۲۷

این سد با ارتفاع ۲۳۰ متر بلندترین سد بتونی دوقوسی کشور است که ۲/۲ میلیارد مترمکعب آب را ذخیره می‌نماید.

جغرافیای طبیعی استان

آب‌های زیرزمینی: قسمتی از آب‌های حاصل از بارش به زمین نفوذ کرده و تشکیل آب‌های زیرزمینی را می‌دهد که از طریق چاه و قنات مورد بهره‌برداری قرار گرفته‌اند. (جدول شماره ۲-۴)

جدول شماره ۲-۴- روش و مقدار تخلیه آب‌های زیرزمینی در دشت‌های آبرفتی استان - پایان سال ۱۳۹۰

روش تخلیه	تعداد (حلقه)	میزان تخلیه به میلیون متر مکعب در سال
چاه عمیق	۲۶۷۲	۵۰۵/۳ میلیون متر مکعب در سال
چاه نیمه عمیق	۲۴۸۴	۳۳۲/۷ میلیون متر مکعب در سال
قنات	۴۵۹	۷۰/۸۵ میلیون متر مکعب در سال
چشمه‌ها	۸۷۳	۶۵۰/۲۰ میلیون متر مکعب در سال
جمع	۶۴۸۸	۱۵۹۲/۶۷ میلیون متر مکعب در سال

قسمت عمده‌ای از آب‌های زیرزمینی استان در دشت‌های آبرفتی مورد استفاده قرار می‌گیرند. دشت‌های آبرفتی تقریباً بین ۱۴ تا ۱۵ درصد وسعت استان را تشکیل می‌دهند که بیشتر در نیمه شرقی استان قرار دارند. مقدار آب زیرزمینی در این دشت‌ها به عواملی چون مقدار بارش، تخلخل، جنس سنگ و نفوذپذیری بستگی دارند. عمده‌ترین دشت‌های آبرفتی استان عبارت‌اند از:

۱- دشت شهرکرد ۲- بروجن - فرادنبه ۳- سفید دشت ۴- گندمان - بلداجی ۵- خانمیرزا - آلونی ۶- فارسان - جونقان ۷- سلمزار ۸- لردگان ۹- کیار شرقی.

به دلیل برداشت‌های مازاد و بی‌رویه، کمبود بارش در سال‌های اخیر و خشکسالی‌ها و تغییر بارش که نوع عمده آن به صورت مایع است، حجم آب‌های زیرزمینی در استان به شدت کاهش یافته است به طوری که به دلیل برداشت زیاد، برخی از این دشت‌ها به محدوده ممنوعه تبدیل شده‌اند که عبارت‌اند از:

۱- دشت شهرکرد، ۲- دشت بروجن - فرادنبه، ۳- سفید دشت، ۴- دشت خانمیرزا.

ویژگی‌های دشت‌های استان

۱- کمی ضخامت آبرفت‌ها که سبب تخلیه سریع آب‌ها شده است.

۲- در شرایط مناسب بارش سریع تغذیه می‌شوند.

پیامدهای برداشت بی‌رویه از منابع آب‌های زیرزمینی:

۱- افت شدید سطح ایستابی به دلیل برداشت بی‌رویه و خشکسالی‌ها و عدم تغذیه مناسب

۲- به دلیل افت سفره آب زیرزمینی، پدیده نشست زمین اتفاق افتاده است. این امر باعث کم شدن و کاهش حجم تخلخل در

آبرفت شده و مقدار ذخیره آب نیز کاهش می یابد.

تصویر ۸-۴- پدیده فرونشست زمین (منطقه خانمیرزا)

دلایل کاهش حجم آب های زیرزمینی در استان

در این زمینه دو دسته عوامل دخالت دارند :

الف) عوامل طبیعی

- ۱- خشکسالی های بی در پی
- ۲- تغییر نوع بارش ها که عمدتاً به صورت مایع است.

ب) عوامل انسانی

- ۱- برداشت اضافه از چاه های مجاز
  - ۲- حفر چاه های غیر مجاز
  - ۳- برداشت بی رویه شن و ماسه از مسیل ها که باعث کاهش سطح نفوذ شده است.
  - ۴- عدم استفاده صحیح آب در بخش کشاورزی
  - ۵- افزایش دفعات کشت به دلیل گرمی هوا
- راه های جلوگیری از افت شدید سفره های آب زیرزمینی
- ۱- جلوگیری از اضافه برداشت از چاه های مجاز و نصب کنتورهای هوشمند
  - ۲- جلوگیری از حفر چاه های غیر مجاز و مسدود کردن آنها
  - ۳- تغییر شیوه آبیاری در بخش کشاورزی

- ۴- پخش و هدایت سیلاب‌ها و روان آب‌ها به داخل زمین
 ۵- انتقال آب از حوضه‌های دیگر به دشت‌ها

فعالیت ✓

حوضه رودخانه‌های استان در نقشه‌های ۲- ۴ و ۵- نشان داده شده است. با توجه به آنها جدول زیر را کامل کنید.

ردیف	حوضه آبریز	رودخانه‌های مهم
۱	حوضه زاینده رود	۱- ..... ۲- ..... ۳- .....
۲	حوضه کارون	۱- ..... ۲- ..... ۳- .....

۲- خاک

خاک‌های استان را می‌توان از نظر عمق به دو دسته تقسیم کرد :

الف) خاک‌های کم عمق: این نوع خاک را در نواحی مرتفع کوهستانی و تپه‌ها می‌توان دید. این مناطق با شیب بسیار تند و فرسایش نسبتاً زیادی روبه‌رو است. وجود سنگ و سنگ‌ریزه در ارتفاعات، پوشش گون و گیاهان مرتعی در نقاط مستعد، وجود چراگاه‌های فصلی و رویش درختان بلوط در ارتفاعات غربی از ویژگی‌های این نوع خاک‌هاست.

ب) خاک‌های عمیق: این گونه خاک‌ها را در دشت‌های دامنه‌ای با شیب ملایم، دشت‌های آبرفتی رودخانه‌ای و مخروط افکنه‌ها می‌توان مشاهده کرد. بخش اعظم این خاک‌ها زیر کشت زراعت‌های آبی و دیم، باغ‌های میوه و درختان غیر مشمر قرار دارد.

۳- پوشش گیاهی

پوشش گیاهی تابع عواملی چون آب، خاک، اختلاف ارتفاع و شرایط آب و هوایی است. بارش عمده‌ترین عامل در تعیین نوع پوشش گیاهی در استان چهارمحال و بختیاری می‌باشد. تغییرات بارندگی و ارتفاع، سبب شکل‌گیری انواع پوشش گیاهی در این استان شده است؛ به طوری که انبوهی و تراکم پوشش گیاهی از شرق به غرب افزایش می‌یابد.

در مناطق غربی استان، مراتع خوب و جنگل‌های انبوه بلوط دیده می‌شود اما با کاهش بارندگی و پایین آمدن درصد رطوبت به سمت شرق، ابتدا جنگل‌های بلوط کاهش یافته و به تدریج به انواع پوشش بوته‌ای و مراتع ضعیف یا خیلی فقیر تبدیل می‌شوند.

تصویر ۱۰-۴- کرفس کوهی، گیاهی خوراکی و دارویی

تصویر ۹-۴- دشت لاله‌های وازگون (شهرستان کوهرنگ)

فعالیت

- ۱- اسامی تعدادی از گیاهان و درختان اطراف محل زندگی خود را بنویسید.
- ۲- تصاویری از مناظر گیاهی اطراف محل زندگی خود را تهیه کرده و گزارشی از اقدامات انجام شده جهت احیای جنگل‌ها و مراتع تهیه کرده و در کلاس ارائه دهید.
- ۳- چه راهکارهایی برای حفاظت از جنگل‌ها و مراتع در شهرستان محل زندگی خود ارائه می‌دهید؟
- ۴- در ارتباط با پوشش گیاهی استان (جنگل‌ها و مراتع) در روزنامه‌ها، مجلات و اینترنت مطالبی جمع‌آوری کنید.
- ۵- با فعالیت‌های فوق‌به‌صورت گروهی روزنامه دیواری تهیه کرده و در کلاس نصب نمایید.

اهمیت پوشش گیاهی (جنگل و مرتع)

- به تصویر ۱۱-۴ نگاه کنید و بگویید این تصویر نشان‌دهنده کدام نقش پوشش گیاهی است؟
- ۱- جلوگیری از فرسایش خاک
  - ۲- کنترل سیلاب
  - ۳- افزایش سطح آب‌های زیرزمینی
  - ۴- تولید اکسیژن و کاهش دی‌اکسید کربن
  - ۵- کاهش گرد و غبار و باکتری‌ها و ویروس‌ها (رسوب ۶۸ تن گرد و غبار توسط هر هکتار جنگل)
  - ۶- تولید علوفه دامی

تصویر ۱۱-۴

– با مشورت هم کلاسی‌های خود فهرستی از مزایا و محاسن پوشش گیاهی را تهیه کنید.
جنگل‌ها: جنگل‌های استان ما حدود ۳۳۵۰۰۰ هکتار، معادل ۲۰ درصد از مساحت استان و ۲/۵ درصد از مساحت جنگل‌های کشور را تشکیل می‌دهند.
پراکندگی این جنگل‌ها از شمال غربی استان در منطقه بازفت به صورت نواری به سمت جنوب غربی و جنوب به طول ۲۱۲ کیلومتر و عرض ۳ تا ۴۵ کیلومتر در ۵ شهرستان کوه‌رنگ، اردل، کیار، لردگان و بروجن گسترش دارند.

تصویر ۱۲-۴ – چشم انداز جنگل‌های زاگرس (درختان بلوط غرب)

در حدود ۱۹ جامعه جنگلی با ۶۳ گونه درخت و درختچه در این جنگل‌ها شناسایی شده‌اند که بلوط غرب اصلی‌ترین گونه می‌باشد که به همراه گونه‌های دیگر مانند بنه، ارس، نارون، بادام، ارژن، افرا، کیکم، زالزالک، داغداغان، پلاخور، زبان گنجشک و ... در استان رویش دارند.

این جنگل‌ها در گذشته‌ای نه‌چندان دور بسیار انبوه و گسترده‌تر بوده‌اند، ولی امروزه قسمت مهمی از آنها از بین رفته و آنچه باقی‌مانده جنگل تنک شاخه زادی است که از پاجوش ساقه‌های بریده شده به وجود آمده است.

در تخریب جنگل‌های استان دو دسته عوامل دخالت داشته‌اند:

الف) مسائل انسانی

فعالیت

۱- به تصاویر زیر نگاه کنید. موضوع مشترک آنها چیست؟

تصویر ۱۳-۴

۲- چه پیشنهادهایی برای احیای جنگل‌های استان دارید؟

۳- آیات، احادیث و روایاتی که در ارتباط با اهمیت درخت و درخت کاری می‌دانید در کلاس ارائه دهید.

جغرافیای طبیعی استان

پیامبر اعظم (ص): هرکس شاخه‌ای را بشکند، مانند آن است که بال فرشته‌ای را شکسته است.
امام صادق (ع): یکی از کارهایی که شخص را پس از حیاتش نیز بهره‌مند می‌سازد، درخت کاری است.

بهره‌برداری از جنگل‌های منطقه، عمدتاً توسط عشایر و روستاییان ساکن در نواحی جنگلی به منظور تأمین سوخت، تهیه زغال، تأمین علوفه دام، احداث منازل مسکونی، تهیه ابزار چوبی و تهیه زمین زراعتی دیم صورت می‌گیرد. همچنین گسترش فعالیت‌های عمرانی، زیربنایی، ارتباطی و خدماتی در داخل جنگل، وابستگی معیشتی مردم جنگل نشین به جنگل، تعداد دام‌ها بر ظرفیت، کمبود سوخت‌های فسیلی در مناطق جنگلی و عدم وجود صنایع مناسب جهت ایجاد اشتغال و کاهش وابستگی مردم به جنگل نیز سبب تخریب جنگل‌ها شده‌اند.

تصویر ۱۴-۴- جاده‌سازی و خانه‌سازی از عوامل انسانی تخریب جنگل‌های استان

ب) **عوامل طبیعی:** به علت فرسایش آبی، مقدار خاک کاهش یافته و در نتیجه استقرار نهال‌ها بسیار مشکل شده است. خشکسالی‌های دوره‌ای و تغییرات تدریجی آب و هوای منطقه در نابودی جنگل‌ها تأثیر گذاشته است.
مراتع: در حال حاضر، مرتع درجه یک در استان وجود نداشته و مراتع به درجه ۲ تا درجه ۴ تقسیم شده‌اند. بر این اساس ۲/۹ درصد مراتع از نوع درجه ۲، ۳۷/۳ درصد، درجه ۳ و ۵۹/۸ درصد درجه ۴ می‌باشند.
در این استان، گیاهان مرتعی دارویی و صنعتی به وفور یافت می‌شود. مهم‌ترین گیاهان مرتعی عبارت‌اند از: گون، موسیر، تره، آویشن، جاشیر و ...
از گیاهان مرتعی در موارد مختلفی استفاده می‌شود، از جمله علوفه دام، مصارف خوراکی، مصارف دارویی و ایجاد اشتغال.

مراقبت از جنگل‌ها، وظیفه همگانی

در همایش طبیعت محیط زیست شهری و طبیعی مطرح شد
فرسایش خاک در استان بالاتر از میانگین جهانی است

شمارش واژگون برای نابودی لاله‌های واژگون

دوشنبه ۶ اردیبهشت ماه ۱۳۸۹ «شماره ۵۳۲»

تصویر ۱۶-۴- دشت لاله‌های واژگون

تصویر ۱۵-۴- قاچاق کرفس و نابودی تدریجی آن

علل تخریب مراتع استان

- ۱- کوچ زود هنگام و ورود و خروج دام در مراتع خارج از موعد مقرر زمانی
- ۲- ورود دام بیش از ظرفیت به مراتع
- ۳- شخم زدن مراتع
- ۴- تهیه هیزم و سوخت
- ۵- اجرای طرح‌های عمرانی
- ۶- عدم آگاهی دامداران از اصول صحیح مرتع‌داری

فعالیت

- با توجه به درصد انواع مراتع (درجه ۲ تا ۴) نمودار دایره‌ای ترسیم کنید.

پیامدهای تخریب جنگل‌ها و مراتع

- ۱- فرسایش شدید خاک و ایجاد سیل
- ۲- نابودی گیاهان خوش خوراک برای دام‌ها و افزایش گیاهان سمی و خاردار

۳- افزایش دی‌اکسید کربن و کاهش اکسیژن، در نتیجه افزایش دما

۴- کاهش آب‌های زیرزمینی

۵- پرشدن مخازن سدها از گل و لای

راه‌های ترمیم جنگل‌ها و مراتع در استان

برای ترمیم جنگل‌ها و مراتع استان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

تراس‌بندی و بانکت‌بندی در دامنه‌ها، تولید نهال و جنگل‌کاری، قرق مراتع و جنگل‌ها، کودپاشی مراتع، تبدیل دیم‌زارهای کم‌بازده به مرتع، نظارت بر بهره‌برداری از محصولات فرعی جنگل و مرتع (مثل سقز، گزانگبین و کتیرا)، تأمین سوخت روستاییان، آموزش به کشاورزان و دامداران.

۴- زندگی جانوری

استان چهارمحال و بختیاری به دلیل قرار گرفتن در محدوده مرکزی رشته کوه‌های زاگرس، در قلمرو اکوسیستم کوهستانی واقع شده و با داشتن شرایط مساعد طبیعی از تنوع زیستی غنی و کم نظیری از گونه‌های حیات وحش برخوردار شده است. اکثر نقاط کوهستانی و جنگلی این استان در گذشته تا به امروز مأمن حیوانات وحشی بوده است؛ اما متأسفانه جمعیت قابل ملاحظه‌ای از گونه‌های حیات وحش استان در سال‌های اخیر به‌طور چشمگیری کاهش یافته و بسیاری از گونه‌های زیبا و ارزشمند استان ما در معرض خطر انقراض قرار گرفته‌اند.

تصاویر ۱۷-۴- نمونه‌ای از زندگی جانوری در استان

برای مطالعه

اصل پنجاهم قانون اساسی

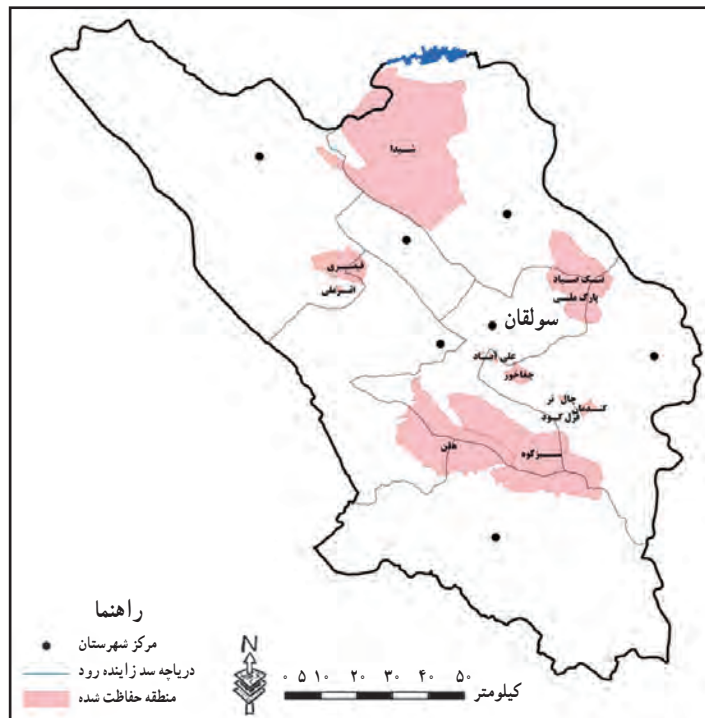
«در جمهوری اسلامی، حفاظت از محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی روبه‌رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط‌زیست و تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.»

مهم‌ترین عامل تهدید تنوع زیستی استان، تخریب زیستگاه‌هاست. علاوه بر آن در چند دهه اخیر، صید و شکار بی‌رویه، غیرمجاز و با استفاده از روش‌های غیر متعارف و آلودگی‌های زیست محیطی، صدمات جبران ناپذیری به محیط زیست وارد نموده به طوری که پرندگانی همچون باکلان کوچک، عقاب طلایی، شاهین، بحری، اردک بلوطی و ماهی گورخری از گونه‌های در معرض انقراض می‌باشند.

از دیگر گونه‌های جانوری استان می‌توان به کل و بز، پلنگ، خرس قهوه‌ای و از پرندگان آن می‌توان به کبک و پرندگان شکاری اشاره کرد.

— آیا می‌دانید چرا باید گونه‌های در معرض خطر را حفظ کرد؟

حفاظت از زیستگاه‌های استان نه تنها سبب رونق گردشگری و حفظ گونه‌های با ارزش گیاهی و جانوری می‌شود؛ بلکه موجب

نقشه شماره ۱۸-۴ — مناطق تحت مدیریت اداره کل حفاظت محیط زیست استان

جغرافیای طبیعی استان

حفظ میراث تاریخی و طبیعی ما خواهد شد.

از مهم‌ترین مناطق محیط زیست طبیعی استان می‌توان به تالاب‌ها، رودخانه‌ها، چشمه‌ها، جنگل‌ها، مراتع و چراگاه‌ها اشاره نمود.

فعالیت

- ۱- به نقشه شماره ۱۸-۴ نگاه کنید و مشخص کنید کدام یک از مناطق تحت مدیریت در شهرستان محل زندگی شما واقع شده است؟
- ۲- این مناطق چه نقشی در حفاظت از گونه‌های گیاهی و جانوری استان دارند؟
- ۳- آیا تعداد و پراکندگی زیستگاه‌ها با شرایط زیستی استان متناسب است؟ چرا؟

درس ۵ مسائل زیست محیطی استان

کدام مشکلات زیست محیطی، استان ما را تهدید می کند؟

همان طور که می دانید استان ما دارای جاذبه های فراوان طبیعی و انسانی برای انواع گردشگری هاست. آیا افزایش آلودگی ها می تواند بر گردشگری تأثیر منفی داشته باشد؟ به صورت گروهی مقاله ای تهیه کرده و به دبیر خود ارائه دهید.

رشد روزافزون جمعیت، روند صنعتی شدن، استفاده زیاد از انواع سموم و کودهای شیمیایی، کافی نبودن آموزش مردم، اقدامات خودسرانه و ناآگاهانه و ... سبب شده اند تا در سال های اخیر شاهد انواع آلودگی ها به صورت محدود در استان باشیم. بنابراین، انجام هر اقدامی از سوی مردم و مسئولان در این استان که اخیراً در راه توسعه قدم گذاشته است، باید با آینده نگری همراه باشد؛ در غیر این صورت، شاهد ضربات جبران ناپذیری بر ارکان محیط زیست خواهیم بود. در این درس شما با مشکلات و مسائل زیست محیطی در استان آشنا می شوید. برای آشنایی بیشتر با مشکلات زیست محیطی استان، آنها را به دو دسته تقسیم می کنیم:

۱- آلودگی های محیط طبیعی

اجزای محیط طبیعی شامل آب، خاک و هوا می باشد.

آلودگی آب در استان: استان چهارمحال و بختیاری سرچشمه سه رودخانه بزرگ ایران یعنی کارون، زاینده رود و دز می باشد که به وسیله آنها نه تنها استان ما بلکه فلات مرکزی و قسمتی از حاشیه جنوب غربی ایران نیز سیراب می شود. علاوه بر آن در استان ما تالاب هایی وجود دارند که هم تفرج گاه های زیبایی می باشند و هم زیست گاه پرندگان و موجودات آبی هستند. محققین بر این باورند که منشأ بسیاری از بیماری های انسانی و دامی، مصرف آب های غیر بهداشتی و ناسالم است. همچنین آلودگی آب، سبب مرگ و مهاجرت آبیان می گردد. بنابراین، حفاظت از منابع آبی استان؛ که خداوند در اختیار ما قرار داده است؛ از اهمیت فوق العاده ای برخوردار می باشد. گرچه منابع آب استان به دلیل حجم زیاد و خودپالایی، هنوز به مرز هشدار نرسیده اند، اما پیشگیری از ایجاد آلودگی کاری عاقلانه است.

دلایل مهم آلودگی آب ها در استان عبارتند از: ورود فاضلاب های شهری، روستایی و صنعتی به آب ها، ورود پساب کشاورزی به آب ها، تأسیس بعضی واحدهای آلوده ساز مثل مزارع پرورش ماهی در سرچشمه و مسیر رودها، ورود زباله های ناشی از گردشگری.

راهکارهایی جهت رفع و کاهش آلودگی آب ها

● رعایت حریم منابع آب شرب و جلوگیری از هرگونه فعالیت آلوده کننده در حریم آنها

- احداث تصفیه خانه‌های فاضلاب صنعتی
- استفاده از روش‌های بیولوژیک در کشاورزی
- استفاده از روش‌های آبیاری نوین
- جمع‌آوری و دفن مکانیزه و کاملاً بهداشتی زباله‌های شهری و روستایی
- ساماندهی مراکز گردشگری
- افزایش آگاهی مردم و فرهنگ سازی

آلودگی خاک: علل آلودگی خاک در استان ما عبارتند از: استفاده گسترده از کودهای شیمیایی و سموم کشاورزی، توسعه فعالیت‌های صنعتی، دفن نامناسب زباله‌ها، دفن فاضلاب‌های خانگی و صنعتی در خاک و دفن زباله‌های عفونی بیمارستان‌ها پس از سوزاندن در خاک.

آلودگی هوا: گرچه معضل آلودگی هوا در استان، تا مرحله بحرانی فاصله دارد، لیکن در صورت برنامه‌ریزی دقیق از بروز آن در آینده جلوگیری خواهد شد.

منشأ آلودگی هوای استان عبارت‌اند از: عوامل طبیعی (گرد و غبار) و عوامل انسانی

الف) عوامل طبیعی (گرد و غبار): با توجه به باد غالب استان که از سمت جنوب غربی و غرب می‌وزد و بایرداری خشکسالی، در سال‌های اخیر شاهد ورود گرد و غبار از مرزهای غربی استان هستیم که به‌طور متناوب به خصوص در فصل تابستان سبب ایجاد آلودگی هوا شده که گاهی تا ۵ روز، پایدار مانده است. این پدیده علاوه بر ایجاد مشکلات تنفسی، کاهش شعاع دید تا فاصله ۱۰۰ متری را نیز به دنبال داشته است.

ب) عوامل انسانی: روند افزایش جمعیت، استفاده روزافزون از وسایل نقلیه موتوری، افزایش واحدهای صنعتی آلوده ساز، افزایش شهرنشینی، تخریب جنگل‌ها و مراتع، استفاده روزافزون از وسایل گرمایشی و ... از عواملی هستند که در آینده سبب آلودگی هوا مخصوصاً در نقاط شهری خواهند شد. در فصل زمستان به دلیل استفاده از وسایل گرمایشی و افزایش تولید مواد آلاینده، میزان آلودگی هوا نیز بیشتر می‌شود.

راه حل: استفاده از انرژی‌های پاک مثل انرژی خورشیدی و باد، رونق فرهنگ استفاده صحیح از منابع انرژی‌زا، استفاده از وسایل نقلیه عمومی، افزایش فضای سبز در محدوده شهرها و امتداد خیابان‌ها و جاده‌ها.

— شما چه راه حل‌های دیگری پیشنهاد می‌کنید؛ با مشورت هم‌کلاسی‌های خود فهرستی از آنها را تهیه کرده و به دبیرتان ارائه دهید.

۲- آلودگی‌های محیط انسانی

هم‌زمان با افزایش جمعیت و رشد صنایع در استان، در سال‌های اخیر شاهد انواع آلودگی‌ها در سطح محدود بوده‌ایم، از جمله آلودگی هوا و آب، آلودگی صوتی، مسایل مربوط به زباله‌های صنعتی، شهری، روستایی و بیمارستانی و فاضلاب‌ها که همگی حاصل فعالیت انسان می‌باشند.

تصویر ۱-۵- تصفیه خانه شهرک صنعتی شهرکرد

فاضلاب‌های شهری و روستایی

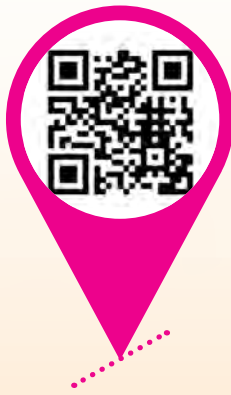
میانگین سرانه فاضلاب در شهرهای استان ۱۴۱ لیتر و در روستاها بین ۱۵۰ تا ۱۸۲ لیتر در شبانه روز می‌باشد؛ بنابراین، تولید فاضلاب شهری در حدود ۶۳ هزار متر مکعب و در مناطق روستایی بیش از ۴۸۰۰۰ متر مکعب در ۲۴ ساعت تخمین زده می‌شود. ورود این میزان فاضلاب به محیط زیست استان، تهدیدی جدی برای منابع آب و خاک محسوب می‌شود. احداث تصفیه‌خانه‌های فاضلاب شهری از جمله اقداماتی است که

می‌تواند به نحو چشمگیری در حل این مشکل مؤثر واقع شود. در حال حاضر در حدود ۶۵ درصد از جمعیت شهرنشین استان دارای سیستم فاضلاب شهری می‌باشند. اما فاضلاب‌های روستایی، یا در چاه‌های جاذب، دفع شده یا داخل منابع آب سطحی (مثل رودخانه‌ها) هدایت می‌شوند که در این میان، آلودگی آب رودخانه زاینده رود؛ به عنوان منبع آب شرب؛ با فاضلاب ۲۱ روستا و دو شهر در حاشیه آن، از مشکلات زیست محیطی استان محسوب می‌شود.

فعالیت

- ۱- با توجه به وضعیت جغرافیایی آب‌های استان، بگوئید منابع آلوده کننده شهری خطرناک‌ترند یا روستایی؟ چرا؟
- ۲- به صورت گروهی درباره وضعیت آلودگی روستا یا شهر محل زندگیتان در یکی از موارد زیر بحث کنید و راه‌های مقابله با آن را ارائه دهید.
(آلودگی آب، آلودگی هوا، آلودگی صوتی، زباله‌ها، فاضلاب‌ها)
- ۳- با توجه به ارقام مربوط به فاضلاب‌های شهری و روستایی، چرا تولید فاضلاب روستایی بیشتر از شهرهاست؟
- ۴- تولید فاضلاب‌های شهری باعث آلودگی بیشتر آب‌ها (به‌ویژه زاینده‌رود) می‌شود یا فاضلاب‌های روستایی؟ دلایل خود را ارائه دهید.
- ۵- چه راه‌هایی را برای کاهش آلودگی‌های ناشی از کشاورزی پیشنهاد می‌کنید؟
- ۶- در محل زندگی شما جمع‌آوری و دفن زباله‌ها چگونه انجام می‌شود؟ پیشنهاد شما برای جمع‌آوری و دفن بهتر زباله‌ها چیست؟

فصل دوم

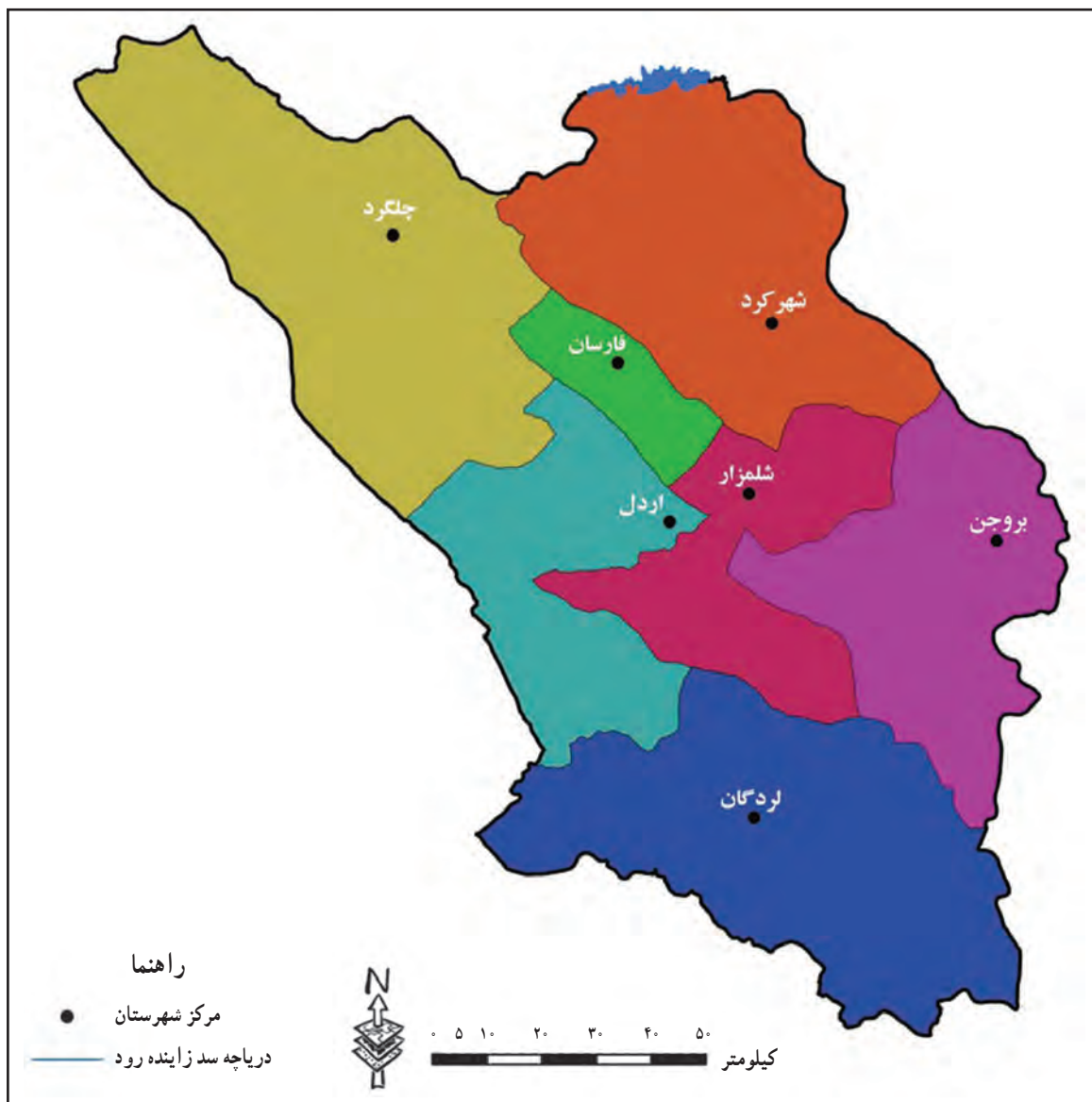
جغرافیای انسانی استان چهارمحال و بختیاری

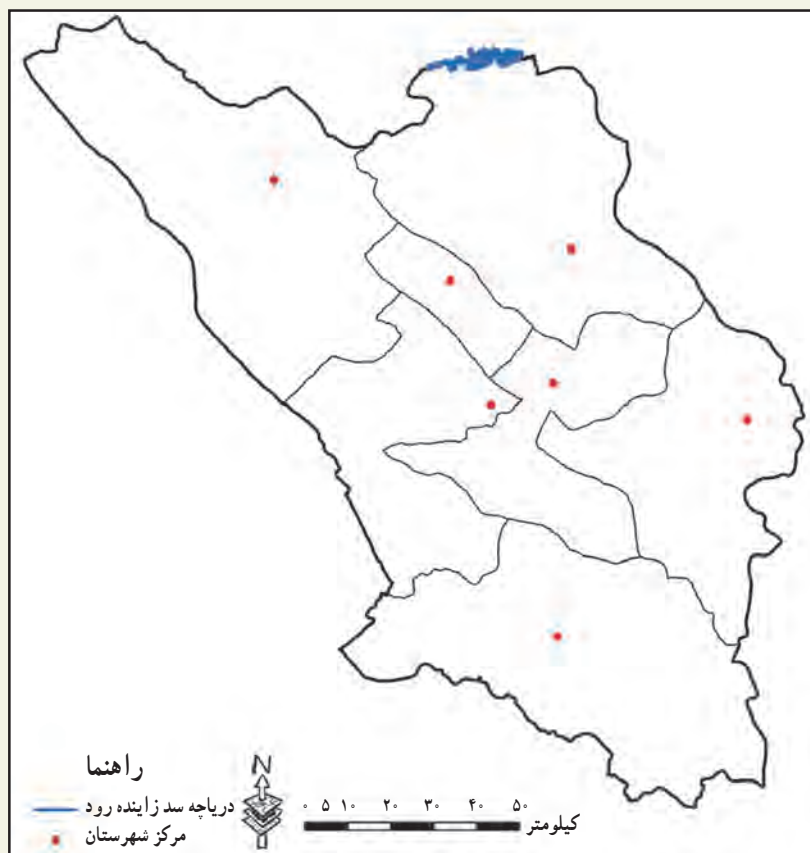
درس ۶ تقسیمات سیاسی استان

بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۹۰، استان چهارمحال و بختیاری دارای ۷ شهرستان، ۲۲ بخش، ۴۵ دهستان، ۳۱ شهر و ۸۲۰ روستاست.

نقشه شماره ۱-۶- تقسیمات سیاسی استان

– با توجه به نقشه تقسیمات سیاسی استان نام شهرها، بخش‌ها و دهستان‌هایی که در داخل محدوده شهرستان محل زندگی شما قرار دارند را بر روی نقشه گنگ بنویسید.

جدول شماره ۱-۶ – مساحت شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری

نام شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	نام شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	نام شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)
کوهرنگ	۳۷۰۱	بروجن	۲۲۵۶	فارسان	۵۵۸
لردگان	۳۳۹۰	اردل	۱۸۳۴	جمع	۱۶۴۲۱
شهرکرد	۳۰۲۲	کیار	۱۶۶۰		

برای مطالعه

جدول شماره ۲-۶- تقسیمات سیاسی استان چهارمحال و بختیاری

شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
اردل	اردل	مرکزی	اردل	پشتکوه	رستم آباد	اردل
				دیناران	لیرایی	
-	-	میانکوه	سرخون	شلیل	شکرآباد	-
				میانکوه	ده کهنه	
بروجن	بروجن	مرکزی	بروجن	حومه	نقنه	بروجن، نقنه، سفید دشت، فرادنبه
				امامزاده حمزه علی	آقبلاغ	
بلداجی	بلداجی	بلداجی	بلداجی	چغاخور	اورگان	بلداجی
				دوراها	کردشامی	
گندمان	گندمان	گندمان	گندمان	گندمان	گندمان	گندمان
				طاقانک	طاقانک	
شهرکرد	شهرکرد	مرکزی	شهرکرد	حومه	نافج	شهرکرد، طاقانک، فرخ شهر، کیان، هفشجان، نافج
				طاقانک	طاقانک	
بن	بن	بن	بن	زاینده رود جنوبی	حیدری	بن وردنجان
				وردنجان	وردنجان	
سامان	سامان	سامان	سامان	سامان	شوراب صغیر	سامان
				هوره	هوره	
سورشجان	سورشجان	لاران	سورشجان	لار	هارونی	سورشجان سودجان
				مرغملک	مرغملک	
فارسان	فارسان	مرکزی	فارسان	میزدج علیا	گوجان	فارسان
				میزدج سفلی	چلیچه	
جوتقان	جوتقان	جوتقان	جوتقان	جوتقان	راستاب	جوتقان بردنجان
				سراب بالا	قلعه شریف	
باباحیدر	باباحیدر	باباحیدر	باباحیدر	سراب پایین	فیل آباد	باباحیدر

جغرافیای انسانی استان

چلگرد	دهناش	بازفت بالا	چمن گلی	بازفت	چلگرد	کوه‌رنگ
	چمن گلی	بازفت پایین				
	صمصامی	دوآب				
	صالح آباد دشت زری	دشت زرین	چلگرد	مرکزی		
	چلگرد	شوراب تنگزی				
	خوبه	میانکوه موگویی				
	صمصامی	دهستان دوآب	صمصامی	دوآب صمصامی		
	شهریاری	دهستان شهریاری				
شلمزار گهرو دستناء	دزک	کیار شرقی	شلمزار	مرکزی	شلمزار	کیار
	شلمزار	کیار غربی				
	دستگرد امامزاده	دستگرد				
ناغان	ناغان	ناغان	ناغان	ناغان		
	دوپلان	مشایخ				
لردگان	ارمندعلیا	ارمند	لردگان	مرکزی		
	کلار	ریگ				
	گوشه	میلاس				
آلونی	جوانمردی	جوانمردی	آلونی	خانمیرزا		
	آلونی	خانمیرزا				
مال خلیفه	دره نامدار	پشتکوه	مال خلیفه	فلارد		لردگان
	مال خلیفه	فلارد				
منج	قلعه مدرسه	بارز	منج	منج		
	منج برآفتاب	منج				
	سردشت	سردشت	سردشت	طلایه		
	مأمور	دودراء				
۳۱		۴۵		۲۲	۷	جمع کل

درس ۷ شیوه‌های زندگی در استان

تصاویر ۱-۷- انواع شیوه‌های زندگی در استان (روستایی، عشایری و شهری)

– به تصاویر بالا نگاه کنید؛ شباهت‌ها و تفاوت‌های هر کدام را بیان کنید.

در استان ما سه نوع شیوه زندگی کوچ‌نشینی، روستایی و شهری رایج است. براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ تعداد ۵۲۱۰۷۱ نفر یعنی ۵۸/۲ درصد از مردم استان در نقاط شهری، ۳۷۲۷۴۶ نفر معادل ۴۱/۸ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته و بقیه غیرساکن بوده‌اند.

۱- زندگی کوچ‌نشینی

کوچ، حرکتی جمعی و فصلی است که به‌خاطر انطباق زیستگاه انسان و دام با شرایط اقلیمی و اکولوژیکی انجام می‌شود.

تصاویر ۲-۷- کوچ عشایر بختیاری از خوزستان به استان

جغرافیای انسانی استان

براساس سرشماری سال ۱۳۸۷ تعداد ۱۴۶۵۷ خانوار عشایری یعنی ۹۰۰۱۴ نفر در استان چهارمحال و بختیاری به زندگی کوچ نشینی مشغول بوده اند.

جدول شماره ۱-۷- تعداد خانوار و جمعیت عشایر ییلاقی و قشلاقی استان در سال ۱۳۸۷

عشایر قشلاقی		عشایر ییلاقی	
مرد و زن	خانوار	مرد و زن	خانوار
۳۶۰۲۵	۶۰۳۲	۹۰۰۱۴	۱۴۶۵۷

مهم ترین ایلات استان، عبارت اند از : بختیاری، قشقایی، جرقویه و بویراحمد سفلی که خصوصیات جمعیتی هر یک در جدول شماره ۲-۷ آمده است.

جدول شماره ۲-۷- ایلات کوچنده استان چهارمحال و بختیاری در ییلاق و قشلاق

نام ایل	تعداد خانوار	مرد و زن	محل ییلاق	محل قشلاق
بختیاری	۱۴۵۲۰	۸۹۲۸۷	چهارمحال و بختیاری (غرب استان)	خوزستان، چهارمحال و بختیاری، اصفهان
قشقایی	۷۴	۳۸۲	چهارمحال و بختیاری (شهرستان بروجن)	چهارمحال و بختیاری، فارس، بوشهر
جرقویه	۶۳	۳۴۵	چهارمحال و بختیاری (شهرستان لردگان و بروجن)	اصفهان
بویراحمدسفلی	۳	۲۰	کهگیلویه و بویراحمد	چهارمحال و بختیاری (شهرستان لردگان)

آن گروه از عشایر که در محدوده استان ییلاق و قشلاق می کنند، «عشایر درون کوچ» و گروه هایی که برای قشلاق به مناطق خارج از استان می روند «عشایر برون کوچ» می نامند. خانواده های درون کوچ، زندگی یکجانشینی را انتخاب کرده اند اما طبق عادت قدیم، تابستان ها را از آبادی خارج شده و در ارتفاعات اطراف آبادی مستقر می شوند. از آنجایی که معمولاً تعداد دام آنها کمتر است، کوچ آنها نیز کوتاه می باشد. درون کوچی از اواسط خردادماه شروع شده و با شروع پاییز به آبادی های خود مراجعت می کنند.

عشایر برون کوچ، معمولاً دام هایشان را با ماشین جابه جا می کنند. این کار به دلیل تسهیل در کوچ و جلوگیری از ضایعاتی است که در هنگام جابه جایی وارد می شود. مسکن عشایر، سیاه چادر (بُهون) است که از موی بز بافته می شود.

بزرگ ترین ایلات استان، بختیاری ها هستند. ایل بختیاری به دو شاخه هفت لنگ و چهارلنگ تقسیم می شود. این تقسیم بندی در زمان صفویه و با هدف آسان تر شدن اخذ مالیات از ایل انجام گرفته است.

شاخه هفت لنگ به ۵ باب یا بزرگ طایفه تقسیم می شود که عبارت اند از : دورکی باب، بابادی باب، سه دهستانی باب، دینارانی

باب و بهداروندباب. ایل چهارلنگ نیز شامل طایفه‌های محمد صالحی، ممی‌وند (زَلقی)، موگویی و کیومرثی (کیانرسی، کیان ارثی) است. همچنین در ساختار اجتماعی ایل بختیاری یک نوع تقسیم‌بندی رایج است که به ترتیب عبارت‌اند از: ایل، طایفه، تیره، تش، اولاد (کُرَبُو)، مال و خانوار.

خانوار، کوچک‌ترین واحد اجتماعی است که معمولاً از پدر، مادر و فرزندان تشکیل می‌شود.

بیشتر بدانیم

نمودار شماره ۱-۷- ساختار اجتماعی عشایر استان چهارمحال و بختیاری

اساس فعالیت‌های تولیدی در میان عشایر، دامداری است. متوسط تعداد دام عشایر در بیلاق ۱۱۳۵۴۸۵ رأس و در قشلاق ۴۷۰۰۰۸ رأس بوده است. از نظر تعداد دام، عشایر بختیاری مقام اول را در میان کلیه عشایر کشور داراست. عشایر علاوه بر دامداری برای رفع نیازهای خانوار خود به زراعت، باغداری و تولید صنایع دستی نیز می‌پردازند. زراعت در میان عشایر به روش سنتی و اغلب به صورت دیم انجام گرفته و بازدهی زیادی ندارد. از جمله صنایع دستی عشایر، قالی، قالیچه، زیلو، جاجیم، پلاس (چادر)، خورجین، گیوه و نمکدان است.

- ۱- در محدوده شهرستان محل زندگی شما کدام دسته از ایلات زندگی می‌کنند؟ در مورد نام طوایف، تیره‌ها و تش‌های آنها تحقیق کرده و گزارش آن را به دبیر خود ارائه دهید.
- ۲- نقش عشایر در اقتصاد منطقه شما چیست؟

۲- زندگی روستایی

تصویر ۳-۷- روستای پلکانی سرآقا سید (شهرستان کوهرنگ)

تصویر ۴-۷- روستایی در حاشیه زاینده رود

بخش مهمی از جامعه روستایی استان ریشه در جامعه عشایری دارد که منشأ شهرهای کنونی و آینده است. پراکندگی روستاهای استان متأثر از سه عارضه طبیعی است: منابع آب، ارتفاعات و دشت‌ها؛ بنابراین، روستاهای استان به سه صورت کلی تفکیک می‌شوند: روستاهای مناطق کوهستانی، روستاهای مناطق هموار و روستاهای هم‌جوار رودخانه‌ها (روستاهای طولی).

بیشترین تراکم روستاها در نواحی کوهستانی و نقاط بیلاقی عشایری است. در دشت‌ها و حاشیه آن تعداد روستاها کم است. علت این امر، امکان حداکثر بهره برداری از اراضی زراعی می‌باشد.

تعداد جمعیت روستاها با پراکندگی جغرافیایی آنها رابطه معکوس دارد. به عنوان مثال، تعداد روستاهای کوهستانی، زیاد و جمعیت آنها کم است و برعکس، تعداد روستاهای داخل دشت‌ها، کم، ولی از کثرت جمعیت برخوردارند که این گونه روستاها به مرور زمان تبدیل به شهر می‌شوند.

— انواع روستاها :

۱- از نظر زیستی : روستاهای استان چهارمحال و بختیاری به دلیل شرایط خاص زیستی به دو گروه تقسیم می‌شوند. روستاهای سرزمین بختیاری و روستاهای سرزمین چهارمحال. هر گروه از این روستاها ویژگی‌های خاصی دارند.

تصویر ۵-۷- روستایی کوهپایه‌ای در مناطق غربی استان

الف) روستاهای بختیاری : این روستاها در سمت غرب استان و بیشتر در حوضه رودخانه کارون و قلمرو بیلاقی عشایر بختیاری قرار دارند و متعلق به عشایری‌اند که زمانی کوچ می‌نمودند (برون کوچی). علت استقرار عشایر در این گونه روستاها، وجود منابع آب برای کشاورزی است. ویژگی‌های مشترک این روستاها عبارت است از :

— وسعت کم

— جمعیت نسبتاً کم

— تعداد زیاد

— وابستگی به ساختمان ایلی

— دارای شکل متمرکز و متراکم

— اندک بودن تعداد واحدهای مسکونی

— تولید زراعی بسیار اندک و در حد رفع مایحتاج زندگی ساکنان

— معمولاً زراعت آنها به صورت دیم بوده و کشت علوفه رواج دارد.

— دامداری نقش حیاتی دارد.

— کوتاه بودن عمر روستاها

— پایین بودن سطح زندگی برخی روستاها به دلیل محدودیت‌های جغرافیایی؛ که موجب مهاجرت نیروی کار می‌شود.

تصویر ۶-۷- روستایی در حاشیه زاینده رود (زراعت و باغداری در سرزمین چهارمحال)

ب) روستاهای چهارمحال : این روستاها

در شرق منطقه و در خاک چهارمحال (لار، کیار، میزدج و گندمان) قرار دارند که هم اکنون در محدوده شهرستان‌های شهرکرد، بروجن و فارسان می‌باشند. خصوصیات این گونه روستاها عبارت‌اند از :

— جمعیت نسبتاً زیاد؛ گاهی این روستاها

به دلیل افزایش جمعیت و گستردگی فعالیت‌ها به

شهر تبدیل می‌شوند.

– وسعت زیاد

– عدم وابستگی خانوارهای روستایی به ساختمان و روابط خویشاوندی ایلی

– تعداد زیاد واحدهای مسکونی

– وابستگی به تولید زراعی

– دامداری متکی بر زراعت

– صدور محصولات زراعی و دامی

– پیشرفت شیوه‌های تولید و به وجود آمدن حرفه‌های غیرتولیدی

– فعالیت در صنایع دستی (به ویژه قالی بافی) به صورت کارگاهی بوده و جنبه مبادله‌ای دارد.

۲– از نظر شکل: غالب روستاهای

تصویر ۷-۷- روستای یاسه چاه در حاشیه زاینده رود (روستای متمرکز)

استان ما از نظر شکل، از نوع متمرکزند. علت تمرکز روستاها، کمبود زمین زراعتی، کوهستانی بودن منطقه، مخروط افکنه‌ها و عوامل مؤثر در کشاورزی است. در حواشی رودخانه‌ها و در بافت قدیمی روستاها به‌ویژه در اطراف زاینده‌رود، روستاها به شکل طولی (خطی) تمرکز یافته‌اند. در مناطق کوهستانی غرب، روستاهای کوهپایه‌ای و گاهی پلکانی مشاهده می‌شود. در بخش شرقی استان، بیشتر روستاها در سطح دشت واقع شده‌اند.

منابع درآمد روستاییان استان

درآمد اصلی روستاییان، متکی بر زراعت و دامداری است. تأکید اولیه آنها در تولید زراعی، ابتدا محصولاتی است که نیازهای اولیه زندگی را برطرف سازد مانند گندم، برنج و حبوبات، در مرحله بعد توجه به آن دسته از فراورده‌های زراعی است که در دامداری نقش مؤثری دارد؛ مانند شبدر، یونجه و جو. در نهایت در شرایط مناسب به محصولاتی روی می‌آورند که از محل فروش

تصویر ۷-۸- برنج‌کاری توسط شالی‌کاران روستایی

آنها تأمین سایر نیازهایشان را از بازار مقدور سازد.

مسائل و مشکلات روستاهای استان و راه حل های آن

- ۱- با توجه به بالا بودن جمعیت روستایی استان، همچنین پراکندگی و تعداد زیاد روستاهای کم جمعیت، اقدامات رفاهی، اجتماعی و زیربنایی با مشکلات زیادی همراه است.
  - ۲- روستاها به دلیل سطح پایین درآمد و کمبود امکانات خدماتی، رفاهی، آموزشی و بهداشتی، قادر به نگهداری مازاد جمعیت خود نیستند؛ در نتیجه مهاجرفرستی و کاهش نیروی تولید، یکی از معضلات آنها محسوب می شود.
  - ۳- زراعت سنتی، اراضی قطعه قطعه و کوچک، سبب پایین آمدن بهره وری و در نتیجه کاهش درآمد می شود.
  - ۴- کاهش آب های کشاورزی در سال های اخیر سبب کاهش تولیدات زراعی شده است.
- اجرای طرح های مختلف زیربنایی از جمله بهسازی بافت فیزیکی روستاها، تأمین مسکن، تأسیسات آموزشی و بهداشتی، برق رسانی، گازرسانی و آب رسانی به عنوان خدمات و فعالیت هایی محسوب می شوند که نقش عمده ای در رضایت مندی جمعیت روستایی و تثبیت جمعیت روستاها ایفا می نماید.

تصاویر ۹-۷- اجرای طرح های در روستاهای استان

فعالیت

– اگر در روستا زندگی می کنید :

(الف) بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، در روستای شما چه فعالیت هایی انجام داده است؟

(ب) به نظر شما اقدامات این بنیاد در کاهش مهاجرفرستی مؤثر بوده است؟

(ج) آیا طرح هادی در روستای شما انجام شده است؟ در صورت مثبت بودن پاسخ، چه نتایجی در کاهش

نیازهای روستاییان داشته است؟

۳- زندگی شهری

شهرنشینی در استان ما به لحاظ تاریخی سابقه زیادی دارد. اولین شهر استان به مفهوم امروزی، شهرکرد است که در سال ۱۳۱۰ هجری شمسی در اثر توسعه فیزیکی روستای دهکرد به شهر تبدیل شد.

تصویر ۱۱-۷- شهر بلداجی (مرکز تولید گز)

تصویر ۱۰-۷- چشم انداز شهرکرد (پارک ملت)

— در شهرستان محل زندگی شما کدام روستاها جدیداً به شهر تبدیل شده‌اند؟

شهرنشینی در استان ما، اساساً با استقرار نهادهای دولتی، تأسیس شهرداری و تأمین خدمات عمومی، مشخص می‌شود. شهرهای منطقه تحت تأثیر سه عامل، یعنی تبدیل اداری روستاهای بزرگ به شهر، رشد طبیعی جمعیت و بالاخره مهاجرت به شهرها از نرخ رشد بالایی برخوردار بوده‌اند.

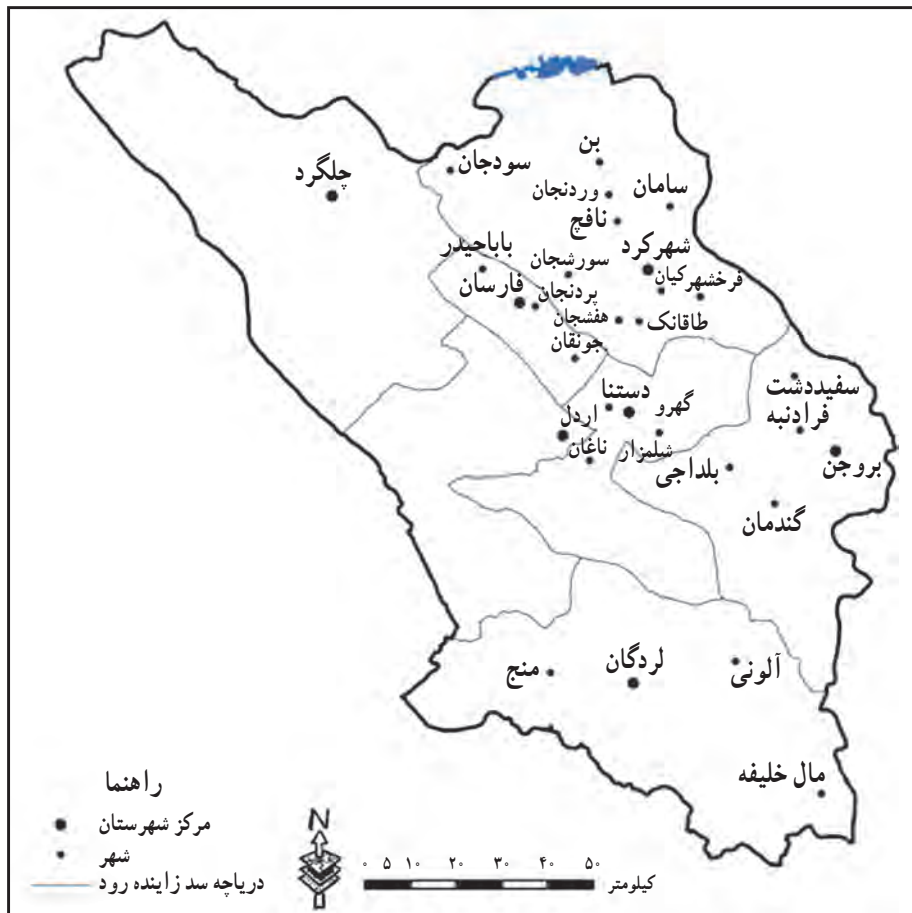
به نقشه پراکندگی نقاط شهری نگاه کنید (نقشه شماره ۱۲-۷). بیش از ۹۰ درصد نقاط شهری در نیمه شرقی (خاک چهارمحل) استقرار یافته‌اند، که علت طبیعی آن وجود دشت‌های هموار در این قسمت است.

در گذشته مشکلاتی چون نبودن کارگاه‌های صنعتی بزرگ، کوهستانی، سردسیر، صعب العبور بودن منطقه و نبودن جاده‌های ارتباطی مناسب در داخل استان، مانع از رشد مطلوب شهرنشینی در استان می‌شد. امروزه نیز وجود قطب‌های بزرگ شهری-صنعتی استان‌های همجوار و روند مهاجرت به سمت آنها (به‌ویژه اصفهان)، مانع پیدایش و تکامل شهرهای بزرگ می‌شوند.

تحولات سیاسی و اداری پس از انقلاب و سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی که در زیربنای استان و شهرها صرف شد، موجب افزایش مهاجرت از قلمرو عشایر و روستاها به شهرها شده است.

مهم‌ترین نقش شهرهای استان، زراعتی و خدماتی است. گرچه بعضی نقش‌های دیگر نیز در شهرها وجود دارد؛ به‌عنوان مثال، شهرکرد، علاوه بر نقش‌های بالا دارای نقش مذهبی و دانشگاهی نیز می‌باشد. سامان و چلگرد، دارای نقش توریستی و سورشجان و طاقانک، نقش ارتباطی دارند.

شهرهای استان به دلیل شرایط توپوگرافی و عوامل اقتصادی از رشد محدودی برخوردارند. قرارگیری اکثر شهرها در

نقشه شماره ۱۲-۷- پراکندگی نقاط شهری استان

شیب‌های تند دامنه کوه‌ها و افزایش خطر سیل، تأمین انرژی زیاد برای گرمایش (به دلیل پراکندگی ساختمان‌ها)، کمبود تأسیسات زیربنایی به خصوص آب و فاضلاب، کم عرض بودن شبکه معابر با توجه به افزایش چشمگیر اتومبیل‌ها، کمبود فضای سبز و پارک‌ها، کمبود تأسیسات رفاهی، اشتغال و بیکاری، کمبود کشتارگاه‌های منطقه‌ای و ... از مهم‌ترین مشکلات شهرها محسوب می‌شوند.

بنابراین، ایجاد یا تکمیل تأسیسات ایمنی، تأسیس ادارات دولتی، بازکردن خیابان‌های عریض آسفالت‌ه از میان بافت روستایی- سنتی شهرها، ورود مصالح ساختمانی جدید برای تولید مسکن، تراکم ساختمانی (انبوه‌سازی)، تفکیک باغ‌ها و مزارع و تغییر شکل اراضی از بی قاعده به اشکال راست، سرمایه‌گذاری‌های حجیم در تأسیسات زیربنایی شهرها به خصوص آب و فاضلاب و مخابرات و شبکه معابر، توسعه بازارها و کسب و کار و ... از تحولات مهم کالبدی شهرهای منطقه محسوب شده، در نتیجه اثرات مثبتی در زندگی شهری برجای می‌گذارند.

درس ۸ جمعیت استان و حرکات آن

جمعیت استان، بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۸۹۵۲۶۳ نفر و ۲۳۴۶۱۲ خانوار بوده است که معادل ۱/۲ درصد جمعیت کشور را شامل می‌شده است. از این تعداد ۴۵۰۹۶۸ نفر مرد و ۴۴۴۲۹۵ نفر زن بوده که در ۷ شهرستان توزیع جغرافیایی داشته‌اند. بیشترین جمعیت در شهرستان شهرکرد و کمترین آن در شهرستان کوهرنگ ساکن بوده‌اند. بعد خانوار در سال ۱۳۸۵، ۴/۴۱ نفر و در سال ۱۳۹۰، ۳/۸۲ نفر است. اکثر مردم استان، مسلمان و پیرو مذهب شیعه اثنی عشری هستند.

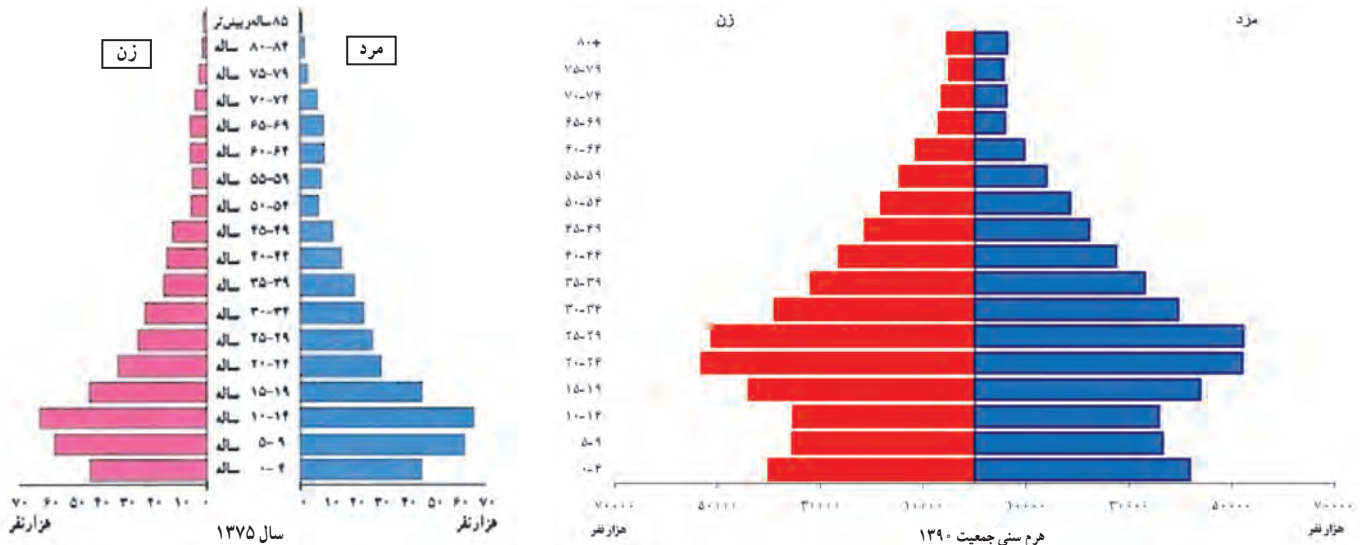
جمعیت شهری و روستایی

نمودار شماره ۱-۸- جمعیت شهری و روستایی (شهری ۵۸/۲ و روستایی ۴۱/۸)

جمعیت شهری استان در سال ۱۳۸۵، ۵۸/۲ درصد و جمعیت روستایی ۴۸/۳ درصد بوده است؛ در حالی که در سال ۱۳۹۰ در مناطق شهری ۵۸/۲ درصد و در مناطق روستایی ۴۱/۸ درصد زندگی می‌کردند. — به نظر شما دلایل این تغییرات جمعیتی چیست؟
در سال ۱۳۹۰ بالاترین درصد شهرنشینی به ترتیب در شهرستان‌های شهرکرد و بروجن و کمترین درصد مربوط به شهرستان‌های کوهرنگ و اردل بوده است.

ساختمان سنی جمعیت استان

نمودارهای شماره ۲-۸- هرم سنی استان در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰

فعالیت ✓

– به هرم‌های سنی جمعیت سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰ توجه کنید. گروه‌های سنی جمعیت در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۷۵ چه تغییراتی پیدا کرده است؟

جدول شماره ۱-۸- تغییرات جمعیتی استان در سال‌های مختلف آمارگیری

سال	جمعیت	متوسط رشد سالانه (درصد)
۱۳۳۵	۲۳۳۰۳۲	–
۱۳۴۵	۲۹۸۴۴۸	۲/۵۱
۱۳۵۵	۳۹۴۳۵۷	۲/۸۳
۱۳۶۵	۶۳۱۱۷۹	۴/۸۲
۱۳۷۵	۷۶۱۱۶۸	۳/۴۴
۱۳۸۵	۸۵۷۹۱۰	۱/۲
۱۳۹۰	۸۹۵۲۶۳	۰/۸۶

روند رشد جمعیت در استان

– با توجه به نمودار شماره ۲-۸ جمعیت استان بین سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ چه تغییری کرده است؟

توزیع جغرافیایی جمعیت در استان

جدول شماره ۲-۸- تراکم نسبی جمعیت به تفکیک شهرستان‌ها (نفر در کیلومتر مربع) – سال ۱۳۹۰

تراکم جمعیت	شهرستان
۱۱۴	شهرکرد
۳۵	کیار
۵۴	بروجن
۵۶	لردگان
۱۷۳	فارسان
۹	کوه‌رنگ
۲۹	اردل

– آیا به نظر شما جمعیت در استان به طور یکسان پراکنده شده است؟ علت آن چیست؟

استان ما علی رغم داشتن وسعت کم، از تراکم نسبی بیشتری نسبت به کشور برخوردار است. در سال ۱۳۹۰ تراکم نسبی جمعیت در استان ۵۴/۴ نفر در کیلومتر مربع بوده است، در حالی که در همان دوره سرشماری، تراکم نسبی در کشور ۴۵ نفر در کیلومتر مربع بود. به نظر شما علت چیست؟

در بین شهرستان‌های استان بالاترین تراکم جمعیت در شهرستان فارس با ۱۶۷ نفر و پس از آن شهرستان شهرکرد با ۱۰۱ نفر، و کمترین تراکم در شهرستان کوهرنگ با ۹/۹ نفر بوده است.

– نیمه شرقی استان را با نیمه غربی از نظر پراکندگی جمعیت با ذکر دلیل مقایسه کنید؟

مهاجرت: استان ما یک استان مهاجر فرست است. مهاجرت‌ها در این استان به دو شکل صورت می‌گیرد:

۱– مهاجرت‌های خارجی که بیشتر به کشورهای حاشیه خلیج فارس انجام می‌شود.

۲– مهاجرت‌های داخلی که بیشتر به استان‌های همجوار است.

مهاجرت نوع اول عمدتاً به دلایل شغلی انجام می‌شود. نوع دوم مهاجرت نیز به دلیل شغلی و تحصیلی است.

دلایل عمده مهاجرت از استان:

۱– شرایط اقلیمی به خصوص در فصل سرد، ۲– رشد پایین اقتصادی، ۳– کمبود فضاهای صنعتی، ۴– پایین بودن درآمد،

۵– کوچک بودن بازارهای محلی.

اشتغال و بیکاری: طبق آمار سال ۱۳۸۵ نیروهای فعال استان عمدتاً در ۳ بخش صنعت، خدمات و کشاورزی مشغول

فعالیت بوده‌اند و در همین دوره نرخ بیکاری در استان ۱۲/۵ درصد اعلام شده است. نرخ فعالیت جمعیت نیز در سال ۱۳۸۷ معادل

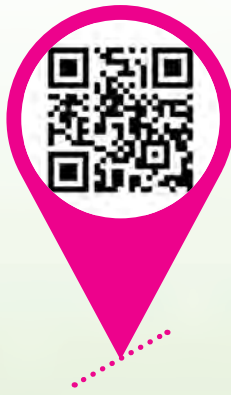
۳۷/۱ درصد است.

عمده‌ترین دلایل بیکاری در استان:

۱– کمبود فضاهای کسب و کار

۲– رشد جمعیت

۳– بیکاری فصلی در بخش کشاورزی.

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان چهارمحال و بختیاری

درس ۹ مردم‌شناسی فرهنگی استان (آشنایی با آداب و رسوم مردم استان)

وقتی از فرهنگ صحبت می‌شود منظور شیوه زندگی، باورها و ارزش‌های گروهی از انسان‌هاست که با یکدیگر زندگی می‌کنند. برای مثال، نوع پوشش، غذاها، گویش‌ها، آداب و رسوم، عروسی و عزاداری‌ها، شیوه‌های گذران اوقات فراغت، آداب معاشرت، باورها و ارزش‌های اخلاقی و ... از مصادیق فرهنگ به شمار می‌آیند. اگر فرهنگ را به دو قسمت رسمی و عمومی تقسیم کنیم. در این فصل به شاخص‌های فرهنگ عمومی مردم استان می‌پردازیم.

شیوه زندگی

همان‌طور که در درس هفتم خواندیم در استان چهارمحال و بختیاری سه نوع شیوه زندگی را می‌توان کاملاً از هم متمایز کرد:

۱- شیوه زندگی شهری

۲- شیوه زندگی روستایی

۳- شیوه زندگی عشایری

امروزه تفکیک این شیوه‌ها تا حدود زیادی دشوار است، چه بسیارند روستاییان یا عشایری که چندین سال از مهاجرت آنها به شهرها می‌گذرد، ولی هنوز به بیشتر آداب و رسوم قبلی خود پایبندند و بر عمل به آنها اصرار می‌ورزند.

فعالیت

– با کمک اولیای خود آداب و رسومی را که محل زندگی شما رایج است را جمع‌آوری و در کلاس ارائه کنید.

بیشتر بدانیم

آداب و رسوم

۱- جشن‌ها و اعیاد:

مراسم عید نوروز: نوروز باستانی در استان چهارمحال و بختیاری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. از سنت‌های این روز باستانی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: خانه‌تکانی – نو کردن لباس و لوازم منزل – پختن برخی غذاهای سنتی در شب عید مانند شیر برنج یا کوفته برنجی در فرخ‌شهر و شهرکرد، قورمه سبزی در بروجن – سفره هفت سین – عید رفتگان یا عید علفه – رفتن به زیارتگاه‌ها و اماکن متبرکه در اکثر شهرهای استان در هنگام تحویل

سال - رفتن زنان در صبح زود روز عید به زیارتگاه‌ها در پردنجان، نافچ و ...، تغییر محل سیاه چادر به محل سرسبزتر در بین عشایر هنگام تحویل سال - شال اندازی در شب عید یا یک شب قبل از عید.

سبزه بدر (سبزه بگرد): در روز سیزدهم فروردین ماه در استان چهارمحال و بختیاری کمتر خانواده‌ای را می‌توان یافت که در منزل باقی مانده باشد و آن روز را در طبیعت نگذراند. در این روز مردم با گردش در طبیعت زیبای استان، سبزه خود را به آب انداخته و با انجام بازی‌های محلی خود را سرگرم کرده و سبزه گره می‌زنند و نحوست این روز را از زندگی خود دور می‌کنند.

اعیاد مذهبی:

جشن‌های مذهبی در بین مردم چهارمحال و بختیاری از جایگاه و اهمیت خاصی برخوردارند. از بین این اعیاد می‌توان به عید قربان، عید فطر، عید غدیر و اعیاد نیمه شعبان اشاره کرد. در همه این روزها مردم در مقابل منازل و مغازه‌ها با دود کردن اسفند و پخش شیرینی و شربت در بین عابرین، به همدیگر تبریک گفته و به شادی می‌پردازند. از دیگر جشن‌ها و مراسم شادی در استان می‌توان به: مراسم ازدواج، خواستگاری، جشن ختنه‌سوران، مراسم پختن آش دندونی، مراسم آش پشت پا و... اشاره کرد.

۲- مراسم سوگواری:

مراسم مربوط به عزاداری در ماه محرم و صفر: در این استان تمامی کسانی که در ماه محرم و صفر

تصویر ۱-۹- عزاداری در ماه محرم

به دنیا آمده‌اند با پوشیدن لباس مشکی، مراسم عزاداری شهادت امام حسین (ع) و یارانش را آغاز می‌کنند. هر چند امروزه به واسطه ارادتی که مردم مذهبی این استان به امام حسین (ع) دارند، بیشتر مردم حداقل در دهه اول محرم به پوشیدن لباس مشکی اقدام می‌کنند. برگزاری مراسم نوحه‌خوانی در حسینیه‌ها، مساجد و تکیه‌ها، پخش غذاهای نذری در بین عزاداران، انجام مراسم روضه‌خوانی در منازل، برپایی علم‌ها، راه‌اندازی دسته‌های

عزاداری در خیابان‌ها و رفتن به سمت زیارتگاه‌ها در روستاها و... از رسوم دهه اول ماه محرم در این استان هستند. قابل ذکر است بیشتر این مراسم خصوصاً نوحه‌خوانی و سینه‌زنی تا پایان دهه آخر ماه صفر در بیشتر مساجد و تکایای مذهبی استان ادامه دارد.

مراسم تعزیه خوانی: تعزیه در میان سنت‌های ایرانی رفتاری است آیینی نمایشی که با ساخت و پرداختی تاریخی - دینی در رفتارها و مناسک آیینی کهن ایرانی ریشه دوانده است. تعزیه نه تنها با اسطوره و آیین مرتبط است؛ بلکه با دین و مذهب ایرانیان نیز پیوند خورده است. مسلمانان شیعه در نمایش آیینی تعزیه خوانی، صحنه‌هایی از وقایع تاریخی که حدود هزار و چهارصد سال پیش در حادثه کربلا اتفاق افتاده است را احیا و بازگو می‌کنند. نقش و کارکرد تعزیه در جامعه بسیار وسیع است چنان که انگاره سازی برای شیوه رفتاری عامه مردم، ایجاد شور قدسی، تطهیر روح و تزکیه نفس، تسکین دردها، تحکیم همبستگی و وحدت، پایداری ارزش‌های دینی، حفظ و استمرار موسیقی سنتی و غیره از عوامل و آثار تعزیه به شمار می‌روند. در استان چهارمحال و بختیاری نیز همچون سایر استان‌های کشورمان این آیین مذهبی در برخی از ایام سال خصوصاً در ایام عزاداری امام حسین (ع) با شور خاصی برگزار می‌گردد. از دیگر مراسم مذهبی در استان می‌توان به مراسم دهه فاطمیه و مراسم احیا در شب‌های قدر و بستن سرگذر قرآنی در معابر اشاره کرد.

تصویر ۲-۹- مراسم تعزیه خوانی در طاقانک

گفت‌وگو کنید

- در کلاس با همکاری دبیر خود در رابطه با چگونگی شکل‌گیری ضرب المثل‌ها گفت‌وگو کنید.

ضرب المثل‌ها

ضرب المثل‌ها معرف جهان‌بینی و بینش یک جامعه‌اند هر چند می‌توانند کارکردهای مختلفی داشته باشند. برخی ضرب المثل‌ها بیانگر رفتارهای اقتصادی‌اند و برخی رفتارهای اجتماعی و حتی مذهبی یک جامعه را نشان می‌دهند.

به عبارت دیگر ضرب المثل‌ها بیانگر شیوه زندگی پذیرفته شده در یک جامعه هستند و متناسب با ارزش‌ها و اعتقادات و باورهای مردم آن جامعه شکل گرفته است. در بین مردم استان چهارمحال و بختیاری نیز همچون مردم سایر جوامع ضرب المثل‌های مختلفی شکل گرفته است.

برخی از ضرب المثل‌های رایج در استان عبارت‌اند از :

- علف روی ریشه سبز می‌شود.
- مهمان حبیب خداست.
- خدا در و تخته را جور می‌کند.
- برادریمون به‌جا معامله مون بی‌گونه.
- اول سلام، اُسو کلام.
- بین حق و ناحق یک بلسته.
- دنیا گشتن به از دنیا خردنه. (دنیا گردی بهتر از خوردن دنیا است)

تحقیق کنید

- یکی از ضرب المثل‌های رایج در منطقه خود را انتخاب کنید و در رابطه با چگونگی شکل‌گیری این ضرب المثل تحقیق کنید.

نژاد

در مورد خاستگاه نژادی مردم چهارمحال و بختیاری به سختی می‌توان اظهار نظر کرد. قبل از مهاجرت آریایی‌ها به فلات مرکزی ایران، چهارمحال و بختیاری دارای سکونتگاه‌های آباد فراوانی بوده است. اما شواهد نشان می‌دهد که فارس زبان‌های مستقر در چهارمحال عمدتاً از مهاجران آریایی‌اند، که حدود هزاره اول قبل از میلاد به این منطقه وارد شده‌اند. در مورد بختیاری‌ها، عقاید مختلفی وجود دارد؛ بیشتر مورخین بختیاری‌ها را ایرانی الاصل می‌دانند، و معتقدند بختیاری‌ها از نژاد پارس هستند. آمیختگی قومی: یافته‌های به دست آمده از پژوهش‌های مختلف نشان دهنده اختلاط اقوام ساکن در استان چهارمحال و بختیاری است. در یک تحقیق که بر مبنای گویش افراد صورت گرفته است، ترکیب جمعیت استان را به ترتیب «فارس»، «فارس و لر»، «لر» و «ترک» تشکیل داده‌اند.

گفت‌وگو کنید

- با راهنمایی دبیر خود در رابطه با اقوام ساکن در منطقه محل سکونت خود گفت‌وگو کنید.

زبان و گویش

زبان مردم استان چهارمحال و بختیاری از ریشه فارسی پهلوی است که در آن لغات ترکی و عربی زیادی وجود ندارد. در این استان، علاوه بر گویش‌های مختلف زبان فارسی که در اکثر مناطق استان به آن سخن می‌گویند، می‌توان به زبان لُری با گویش بختیاری اشاره کرد که بختیاری‌ها با آن سخن می‌گویند. از دیگر زبان‌هایی که به صورت پراکنده در استان مورد استفاده قرار می‌گیرد، زبان ترکی با ریشه آذری و قشقایی است که مردم برخی مناطق چهارمحال با آن زبان صحبت می‌کنند.

تحقیق کنید

– بررسی کنید، آیا در استان چهارمحال و بختیاری به جز زبان‌های فارسی، لُری و ترکی زبان دیگری وجود دارد یا در گذشته وجود داشته است؟

بیشتر بدانیم

شعر و موسیقی

تصویر ۳-۹- موسیقی بختیاری و چوب بازی

در بین آثار بیشتر شعرای استان اشعاری به زبان و لهجه‌های محلی دیده می‌شود که برخی از آنها به صورت کتاب منتشر شده‌اند. در موسیقی این منطقه امید، عاطفه، عشق، مردانگی و شجاعت به وضوح دیده می‌شود. در این استان، نوعی موسیقی به نام موسیقی مقامی وجود دارد که مردم منطقه به آن «موقوم» می‌گویند و معروف‌ترین آنها «ابوالقاسم خان»، «شیرعلی مردان»، «وای بلال» و ... می‌باشند. تعداد مقام‌ها در ایل بختیاری به ۲۵ مقام

می‌رسد. در بین مردم لردگان نیز آهنگ‌های بسیار زیبا و دلنشینی دیده می‌شود که معروف‌ترین آنها «شلیل» و «دای‌نی» است. در دیگر مناطق چهارمحال از جمله شهرکرد و بروجن نیز موسیقی و اشعار محلی خاصی وجود دارد.

تحقیق کنید

— از اشعاری که به لهجهٔ محلی شما سروده شده است، قطعه‌ای را انتخاب کرده و در کلاس برای همکلاسی‌های خود بخوانید و معنا کنید.

بیشتر بدانیم

پوشش محلی

تصویر ۴-۹— نمونهٔ پوشش محلی بختیاری

پوشش در استان ما به تفاوت‌های اقلیمی و فرهنگی، بستگی دارد. پوشاک مردان و زنان بختیاری، با چهارمحال متفاوت است. پوشش مردم چهارمحال، شباهت زیادی به پوشش مردم در شهرهای دیگر کشورمان دارد. اما همان‌طور که در تصویر دیده می‌شود، چوقا و شلوار دیت از بارزترین لباس‌های محلی بختیاری‌ها محسوب می‌شود.

بازی‌ها

بازی‌ها در هر منطقه عموماً متناسب با شرایط جغرافیایی و شیوهٔ زندگی و نیازهای مردم شکل می‌گیرند. برخی بازی‌ها لزوماً برای تفریح و سرگرمی به وجود نیامده‌اند؛ بلکه می‌توانند برای پرورش قوای جسمی، فکری، عاطفی و اجتماعی مورد نیاز آن منطقه به وجود آمده باشند.

در گذشته بازی‌ها نوعی کار ورزشی برای کار و دفاع محسوب می‌شده‌اند. که افراد از این طریق خود را برای سازگاری با محیط آماده می‌کرده‌اند.

وجود بازی‌ها و ورزش‌هایی مانند کشتی، سوارکاری، چوب بازی، تیراندازی، سنگ‌پرانی، پریدن از روی جوی آب، کوه نوردی، سنگ نوردی در بیشتر نقاط استان این مطلب را به خوبی روشن می‌سازد.

از دیگر بازی‌های محلی چهارمحال می‌توان به آسیاب بچرخ، زنگوله پا، هفت سنگ، بازی چوب پل، دوزبازی و قایم باشک اشاره کرد.

هنرها و صنایع دستی

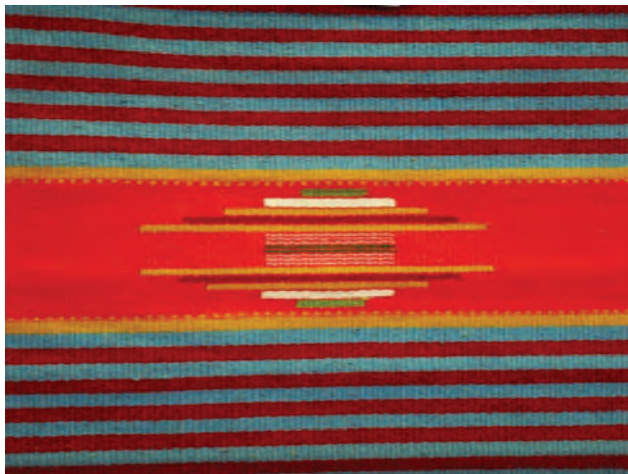

تصویر ۹-۵- فرش چالستری

۱- قالی بافی: یکی از مشهورترین صنایع دستی استان که از پشم گوسفندان و رنگ طبیعی و با الهام از طبیعت بافته می‌شود قالی است. از معروف‌ترین قالی‌هایی که در استان بافته می‌شوند می‌توان به قالی چالستری و قالی یلمه (پشم در پشم) اشاره کرد که شهرت جهانی دارند.

۲- گلیم بافی: در معنای کلی بار فرهنگی که گلیم بر دوش می‌کشد در حقیقت القاکننده یک نوع روش تولید است؛ زیرا کالاهای مختلفی در استان، با روش گلیم بافی تولید می‌شوند. گلیم فرشی است سبک که کلیه مصالح آن پشم است و بافنده آن معمولاً زنان عشایر و خانواده‌های روستایی می‌باشند. بافت گلیم بیشتر شبیه پارچه است تا قالی. و بیشتر به عنوان زیرانداز، خور، خورجین، تاجه و

کیسه و ... از آن استفاده می‌شود. در استان چهارمحال و بختیاری چهار نوع گلیم را می‌توان از یک‌دیگر متمایز کرد: ۱- گلیم روستایی، ۲- گلیم سومک (گلیم سوزنی بختیاری)، ۳- گلیم پود پیچ، ۴- گلیم پارچه‌ای.

تصویر ۹-۶- نمونه‌ای از گلیم و جاجیم تولیدی در استان

۳- نمد مالی: یکی از قدیمی‌ترین، زیباترین و تخصصی‌ترین صنایع دستی در استان چهارمحال و بختیاری صنعت نمد مالی است که در سایر مناطق کشور کمتر دیده می‌شود. نمد از پشم گوسفندان به صورت کاملاً سنتی در بیشتر مناطق استان تولید می‌شوند.

در گذشته به عنوان زیرانداز یا نوعی پوشش برای چوپانان و کشاورزان مورد استفاده قرار می گرفته است. نوعی کلاه نیز از نمد در استان تولید می شود که به کلاه نمدی معروف است و هنوز بیشتر مردان بختیاری از این نوع کلاه استفاده می کنند. شهرهای بروجن و شهرکرد، از مراکز مهم تولید گیوه و نمد در استان هستند.

دیگر صنایع دستی استان عبارت اند از : وریس یا وریسین بافی، چوقا (چوغا) بافی، قفل سازی، سنگ تراشی، گیوه دوزی و خاتم کاری و جاجیم و خرسک بافی.

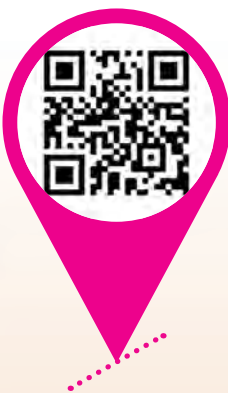
تصویر ۸-۹- قفل چالستری از صنایع استان

تصویر ۷-۹- وریس از صنایع دستی استان

تحقیق کنید

– با کمک والدین خود تحقیق کنید غیر از صنایع دستی که در کتاب نام آنها ذکر شده چه صنایع دیگری در منطقه شما تولید می شده است یا هم اکنون تولید می شود.

فصل چهارم

پیشینه تاریخی و مفاخر استان چهارمحال و بختیاری

درس ۱۰ پیشینه تاریخی و مفاخر استان

آیا می‌دانید استان چهارمحال و بختیاری، مانند دیگر نقاط کشور ما ایران دارای پیشینه غنی تمدنی و فرهنگی است؟ فکر می‌کنید پیشینه تاریخ و تمدن در استان به چه زمانی باز می‌گردد؟ شما در این درس با برخی از جنبه‌ها و آثار تاریخی و فرهنگی و میراث‌های ماندگار استان خود آشنا می‌شوید.

تصویر ۱-۱۰ - موزه باستان‌شناسی شهرکرد

چهارمحال و بختیاری در دوران پیش از تاریخ

بر اساس یافته‌ها و مطالعات باستان‌شناختی سابقه زندگی انسانی در استان به دوران پیش از تاریخ باز می‌گردد. قدیمی‌ترین آثار سکونت به دست آمده در استان به حدود ده هزار سال قبل - دوره نوسنگی - تعلق دارند.

تصویر ۲-۱۰ - آثار دوره پیش از تاریخ استان

با آغاز دوره سنگ و مس و در طول این دوره - پنج تا هفت هزار سال قبل - عملاً انسان‌های ساکن در منطقه وارد دوره کشاورزی گردیده و به تولید مواد غذایی پرداختند. آثار متعددی از دوران پیش از تاریخ در مناطق مختلف استان کشف شده است. از حدود ۵۰۰۰ سال قبل هم زمان با سایر مناطق، دوران آغاز نگارش یا دوران تاریخی در استان شروع می‌شود. کشف سفالینه‌های لب واریخته مربوط به آغاز دوره نگارش در استان، شروع این دوره و ارتباط ساکنان استان با مناطق خوزستان و بین‌النهرین - میان رودان - را تأیید می‌کند.

فعالیت

نام چند اثر باستانی استان چهارمحال و بختیاری بر جای مانده از دوران پیش از تاریخ را بنویسید.

چهارمحال و بختیاری در دوره تاریخی

چهارمحال و بختیاری در دوران پیش از اسلام: بر اساس یافته‌های باستان‌شناسی با آغاز دوران تاریخی بخش‌های وسیعی از این منطقه مشخصاً در محدوده حکومت ایلام قرار داشته‌اند. نتایج به دست آمده از گمانه‌زنی‌های انجام شده در منطقه بلداجی در شهرستان بروجن و کشف آجر نوشته‌ای به خط ایلامی از تپه باستانی قلعه گلی در شهرستان لردگان نشان می‌دهد که در حدود ۳۵۰۰ سال قبل این منطقه جایگاه ویژه‌ای در حکومت ایلام داشته است.

محوطه‌های باستانی مربوط به هزار سال قبل به این سو نشان می‌دهند که، اندک‌اندک گروه‌های مهاجر آریایی این منطقه را مانند سایر مناطق ایران به اشغال خود درآورده و بعد از سرنگونی حکومت ایلام به دست آشوری‌ها، هخامنشیان با تأسیس امپراتوری خود وارث تمدن و فرهنگ ایلامی‌ها در منطقه شده‌اند. اگر چه اطلاعات ما از وضعیت استان در دوره هخامنشی محدود است، ولی آثار به دست آمده نشانگر حضور پررنگ هخامنشیان در منطقه چهارمحال و بختیاری است.

تصویر ۳-۱- آجر نوشته ایلامی کشف شده در شهرستان لردگان

تصویر ۴-۱- ظرف سنگی کتیبه دار دوره هخامنشی

هم زمان با حکمرانی دولت‌های هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان، وجود مراتع غنی منطقه را به بیلاق و سکونتگاه تابستانی مهم جوامع کوچ روتبدیل کرده بود که وجود ایل راه‌های باستانی و حجاری نقوش برجسته در کنار این راه‌ها به اهمیت فوق العاده مسیرهای ارتباطی که موجب فراهم شدن زمینه ارتباطات اجتماعی و تجاری بین تمدن‌های جنوب غربی ایران و فلات مرکزی شده است، اشاره دارند.

تصویر ۶-۱۰- بردگوری‌ها (اردل)

تصویر ۵-۱۰- سکه دوره الیمایی

احتمال می‌رود هم زمان با دولت سلوکیان، حکومت محلی «الیمایی» در بخش‌هایی از مناطق غربی منطقه با مرکزیت شهری ایزده تشکیل شده باشد. الیمایی‌ها با استفاده از نبود یک حکومت مرکزی مقتدر پس از سقوط هخامنشیان و نیز شیوه حکومت ملوک الطوائفی اشکانیان، بر قدرت خود افزودند؛ به طوری که نواحی جنوب خوزستان تا خلیج فارس را به اشغال خود در آورده و مستقلاً به ضرب سکه پرداختند. اگر چه با تشکیل دولت ساسانی به قدرت حکمرانان الیمایی پایان داده شد. نفوذ سیاسی - اجتماعی، تمدنی و فرهنگی ساسانیان در استان به قدری زیاد بوده که علاوه بر بقایای جاده‌ها و پل‌ها، تعداد زیادی اشیاء تاریخی از جمله سکه و مهر از این دوره بر جای مانده است. بردگوری‌ها نیز از دیرین آثار سنگی استان در دوران قبل از اسلام می‌باشند که در مناطق مختلف پراکنده‌اند.

تصویر ۹-۱۰- مجسمه بازمانده از دوره ساسانی

تصویر ۸-۱۰- سکه دوره اشکانی

تصویر ۷-۱۰- سکه دوره ساسانی

تحقیق کنید

- ۱- در مورد آثار بر جای مانده از دوره الیمایی در استان گزارشی تهیه و در کلاس ارائه نمایید.
- ۲- از موزه باستان‌شناسی استان و یا یکی از موزه‌های شهرستان محل زندگی خود بازدید و گزارشی در این مورد تهیه و در کلاس ارائه نمایید.

استان در دوران اسلامی: اگر چه در مورد گذشته استان به ویژه در قرون اولیه اسلامی اطلاعات زیادی وجود ندارد و نمی‌توان سیر مشخصی برای وقایع و تاریخ منطقه بیان کرد، اما روایات منابع مدون اولیه در دوره اسلامی نشانگر حضور گروه‌های متعدد کوچ رو در منطقه است. آثار سکونت انسان در قرون اولیه اسلامی استان متعدد، پراکنده و کوچک‌اند. به دنبال هجوم اقوام ترک - غزنوی و سلجوقی - و مغول به منطقه و سپس در دوره حاکمیت اتابکان لر - ۵۵۰ تا ۸۲۷ ه.ق. - کوچ روی و مخصوصاً کوچ‌های طولانی به شیوه بیلاق و قشلاق از رونق زیادی برخوردار شد.

در تعدادی از متون و نوشته‌های این دوره، نام‌های مناطق گندمان، رار (لار) و میزدج به دفعات ذکر شده که نشانگر اهمیت جغرافیایی و تاریخی مناطق نام برده در آن دوران است. بررسی محوطه‌های باستانی، بناهای تاریخی، امامزاده‌ها و اماکن مذهبی مربوط به دوره‌های مختلف اسلامی نشان می‌دهد که تحولات این منطقه از تاریخ سرزمین ایران تأثیر پذیرفته است.

در آثار نویسندگان، سیاحان و جهان‌گردانی چون ناصر خسرو، اصطخری و ابن بطوطه، از مناطق مختلف استان نظیر لردگان با عنوان «لوردغان» و فرخ شهر به صورت «کریوه الرخ» شرحی به میان آمده است. در هر حال مطالعات و بررسی‌ها نشان می‌دهد که از آغاز دوران اسلامی تا قرن سوم هجری این منطقه جزء ایالت جبال محسوب می‌شده است. در سال ۲۳ هجری با فتح نواحی شوشتر و ایزه توسط مسلمانان، کوچ نشینان آن نواحی با اسلام آشنا و به مرور سایر نواحی بختیاری و چهارمحال نیز اسلام را پذیرفتند. از اواخر قرن دوم هجری حکام محلی چهارمحال و بختیاری تابع خلفای عباسی شدند و از قرن سوم هجری به بعد است که عنوان «بلاد اللور» به استان‌های کنونی لرستان، ایلام، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویر احمد و بخش‌هایی از استان‌های فارس و خوزستان اطلاق شد.

تصویر ۱۱-۱۰- مسجد جامع چالشر

تصویر ۱۰-۱۰- سکه دوره اسلامی

استان در دوران اتابکان لر: از آغاز قرن چهارم هجری با تقسیم منطقه «بلاد اللور» به دو قسمت «لُر کوچک و لُر بزرگ» این عناوین جایگزین عنوان قبلی می‌گردند و منطقه چهارمحال و بختیاری عنوان «لُر بزرگ» را از این زمان تا اواسط دوره صفویه برای خود حفظ می‌نماید.

بعد از تشکیل حکومت اتابکان لر در سال ۵۵۰ هـ. ق. و قرار گرفتن منطقه چهارمحال و بختیاری در محدوده این حکومت و همجواری با مرکز حکومت آنها یعنی شهر ایذه، بر اهمیت منطقه افزوده شد. اتابکان لر با ایجاد ثبات و امنیت در منطقه، اقدامات عمرانی متعددی انجام دادند که راه‌سازی - راه‌های مالرو - ساخت پل‌ها، احداث کاروان سراها و مساجد از مهم‌ترین اقدامات آنان است. دوران اتابکان شاخص‌ترین دوره اسلامی منطقه است، از همین رو آثار متعددی از این دوره در منطقه چهارمحال و بختیاری شناسایی شده است. از قرن ششم هجری در دوره اتابکان لر «ایالت جبال» به «عراق عجم» تغییر نام داد؛ بنابراین، استان ما در قلمرو این عنوان قرار گرفت. با انقراض حکومت «اتابکان لر» در سال ۸۲۸ هـ. ق. توسط تیموریان این منطقه همچنان اهمیت خود را در وقایع دولت تیموریان حفظ کرد.

تصویر ۱۳-۱۰- مسجد اتابکان شهرکرد

تصویر ۱۲-۱۰- محدوده حکومتی اتابکان لر

استان در دوران صفویه: در دوره صفویه استان چهارمحال و بختیاری به دلیل نزدیکی به شهر اصفهان - پایتخت صفویان - نقش مهم ایلات و عشایر، وجود چراگاه‌ها و مراتع غنی و سرسبز، مورد توجه پادشاهان صفوی قرار گرفت. اولین بار در دوره صفویه بود که منطقه‌ای که قبلاً به نام «لُر بزرگ» خوانده می‌شد کم‌کم به «بختیاری» معروف گشت. از زمان شاه تهماسب با توجه به تلاش‌های وی برای انتقال آب کارون به زاینده رود، منطقه مورد توجه بیشتری قرار گرفت.

با به قدرت رسیدن «شاه عباس اول» و انتقال پایتخت صفویان از قزوین به اصفهان و پیگیری طرح انتقال آب کوه‌رنگ به زاینده‌رود توسط این پادشاه، بر اهمیت این منطقه بیش از پیش افزوده شد و در منابع آن دوره از مناطق مختلف چهارمحال و بختیاری نام برده شده است.

بر اساس مطالعات انجام شده بخشی از نقاط استان در این دوره جزء املاک و متصرفات طوایف کوچ‌نشین قشقایی بوده است.

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

همچنین در این زمان تعداد قابل توجهی از آرامنه در نقاط خوش آب و هوای چهارمحال اسکان داده می‌شوند. هسته اولیه بسیاری از شهرهای امروزی استان در دوره صفویه شکل گرفته است. در این زمان، مرکز حکومتی و دولتی منطقه در «قهفرخ» - فرخ شهر - قرار داشت. از این دوره آثار و بناهای بسیاری بر جای مانده است.

استان در دوران افشاریه: در دوره افشاریه منطقه چهارمحال و بختیاری به دلیل هم‌جواری با شهر بزرگ اصفهان و برخورداری از شرایط طبیعی خاص و به خصوص دارا بودن چمن‌زارها و چراگاه‌های وسیع و سرسبز، استقرار ایل بزرگ بختیاری و وجود خوانین و سرکردگان قدرتمند که در صدد دستیابی به قدرت بودند، اهمیت بسیاری داشته است.

تصویر ۱۵-۱۰- مسجد جامع شهر کیان

تصویر ۱۴-۱۰- فتح قلعه قندهار در دوره نادر شاه افشار

در این دوره با توجه به بروز شورش‌های مختلف علیه دولت مرکزی در منطقه بختیاری و ماهیت نظامی دولت نادر، منطقه چهارمحال و بختیاری بارها مورد تهاجم و لشکرکشی قوای نادرشاه افشار قرار گرفته است. مشارکت بختیاری‌ها در فتح قلعه قندهار توسط سپاهیان نادر یکی از وقایع مهم و ماندگار این دوران است.

اداره امور «بختیاری» و کار جمع‌آوری مالیات و سربازگیری در دوران افشاریه، توسط حاکمانی که از سوی نادر به این مقام گمارده می‌شدند، صورت می‌گرفت.

نادرشاه اداره امور «چهارمحال» را نیز به یکی از سرداران خویش به نام «محب علی بیگ» واگذار نمود؛ و قریه «شهرک» - شهر کیان - را مقر حکومت وی قرار داد. محب علی بیگ علاوه بر اداره امور منطقه چهارمحال به اقداماتی نظیر جمع‌آوری مالیات، رسیدگی به شکایات، ایجاد امنیت در راه‌های منطقه و انجام اقدامات عمرانی و احداث بناها و ساختمان‌هایی چون حمام و مسجد پرداخت.

استان در دوران زندیه: پس از مرگ نادر شاه افشار سرکردگان خوانین بختیاری هم چون «علی مردان خان چهار لنگ» و «ابوالفتح خان هفت لنگ» رقابت خود را با دیگر مدعیان قدرت در صحنه سیاسی کشور آغاز کردند؛ ولی به دلیل وجود اختلافات داخلی و شرایط خاص کشور موفقیتی به دست نیاوردند و کریمخان از طایفه زند به حکومت رسید.

در این دوران منطقه چهارمحال و بختیاری به دلیل موقعیت ویژه طبیعی و جغرافیایی و نیز حضور خوانین مدعی قدرت، اهمیت بسیار داشته است؛ زیرا این منطقه یا عرصه درگیری‌ها و جنگ‌ها بود و با در مسیر لشکرکشی‌ها قرار داشت. بنابراین، اسامی بسیاری از مناطق استان در متون و منابع تاریخی این دوره ذکر شده است.

کریمخان نیز در ادامه سیاست دولت‌های صفوی و افشار، برای مقابله با شورش‌ها، دست به جابه‌جایی گسترده گروهی از طوایف بختیاری زد. با این حال در این دوره، اقداماتی در زمینه‌های عمران و آبادانی منطقه چهارمحال و نیز در مسیر آموزش امور مذهبی و حمایت از سادات به عمل آمد. هم‌زمان با حکومت زندیه، مرکز حکومتی چهارمحال پس از قتل «محب علی بیک» و با ظهور خاندان با نفوذ «ریاحی»، به قریه «چالستر» منتقل شد.

تصاویر ۱۶-۱۰- خانه آزاده چالستر

فعالیت

آیا می‌دانید از دوران‌های صفویه، افشاریه و زندیه چه آثاری در استان باقی مانده است؟ در این زمینه تحقیق و نتیجه آن را در کلاس ارائه نمایید.

استان در دوران قاجاریه: با تشکیل حکومت قاجاریه، آنان برای حفظ قدرت و موقعیت خود و نیز جلوگیری از شکل‌گیری یک جریان مخالف قدرتمند، سیاست ایجاد تفرقه و اختلاف بین ایلات و قبایل را در پیش گرفتند. در این دوره حکومت منطقه بختیاری، ابتدا در دست خوانین چهار لنگ و پس از سرکوبی شورش «محمد تقی خان» و از زمان پادشاهی ناصرالدین شاه به دست «حسین قلی خان» از خوانین طایفه هفت لنگ افتاد که با تأیید دولت مرکزی او چند سالی با اقتدار حکومت کرد؛ اگرچه مدتی بعد،

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

ترس از قدرت گیری بیش از حد او، موجبات قتلش را فراهم کرد. از آن پس، بر اثر سیاست تفرقه افکنانه قاجارها مبنی بر تقسیم قدرت بین دو خاندان ایل خانی و ایل بیگی، تا مدت ها قدرت مؤثری در بختیاری شکل نگرفت.

در این دوران «محمود خان» حاکم منطقه چهارمحال نیز به دلیل سرپیچی از اوامر حکومتی به قتل رسید و برادرزاده اش «حاج محمدرضا خان» به حکومت منطقه چهارمحال رسید؛ وی شخصی مقتدر و کارداران بود و اقدامات عمرانی بسیاری چون احداث مسجد، حمام، قلعه و... در چالستر و روستاهای اطراف انجام داد. پس از مرگ وی «خان بابا خان» به قدرت رسید که به دلیل بروز اختلافات خانوادگی، خوانین چهارمحال قدرت خود را از دست دادند و مدتی بعد حکومت چهارمحال به «رضا قلی خان ایل بیگی» واگذار گردید.

یکی از وقایع مهم تاریخ استان در دوره قاجاریه، نقش مهم مردم استان در جریان اعاده مشروطیت (مشروطه دوم) و مقابله با استبداد محمدعلی شاهي بود. به دنبال تقاضاهای اعضای کمیته مشروطه خواهان اصفهان و علمای با نفوذی چون «حاج آقا نورالله

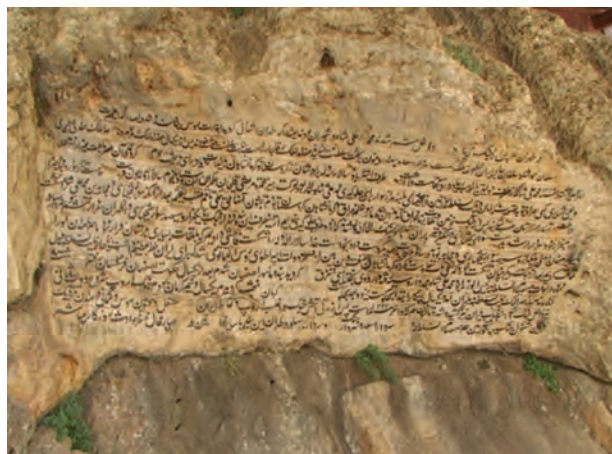
تصویر ۱۸-۱۰- مسجد جامع شهرکرد

تصویر ۱۷-۱۰- قلعه ستوده در چالستر

تصویر ۲۰-۱۰- قلعه امیر مفخم در دزک

تصویر ۱۹-۱۰- سنگ نوشته مشروطه در پیرغار ده چشمه

اصفهانی» مجاهدین مشروطه خواه چهارمحال و بختیاری به فرماندهی خوانین با نفوذ بختیاری به ویژه «حاج ابراهیم خان ضرغام السلطنه»، «نجف قلی خان صمصام السلطنه» و «حاج علی قلی خان سردار اسعد دوم»، پس از آزاد سازی اصفهان از دست قوای دولتی، به همراهی نیروهای مشروطه خواه گیلان و آذربایجان، در سال ۱۲۸۷ ه.ش. با شکست قوای محمدعلی شاه تهران را تصرف و به دوران استبداد صغیر پایان دادند.

از این پس خوانین بختیاری، موفق به دستیابی به مقامات و مناصب مهم دولتی و موقعیت‌های مناسب اجتماعی و اقتصادی شدند. حضور کمپانی «لینچ» در منطقه و قرارداد خوانین بختیاری با آنان برای احداث جاده‌ای کاروان رو که خوزستان را به اصفهان متصل می‌کرد؛ و نیز قرارداد انگلیسی‌ها در مورد نفت جنوب با خوانین بختیاری شرایط و موقعیت‌های مناسبی برای آنان فراهم آورد. کاخ قلعه‌های زیادی از این دوره در مناطق مختلف چهارمحال و بختیاری متعلق به خوانین بر جای مانده است.

تصویر ۲۲-۱۰- بختیاری‌ها و نفت

تصویر ۲۱-۱۰- قلعه سردار اسعد در جونقان

تحقیق کنید

- ۱- آیا می‌دانید در متن سنگ نوشته‌های مشروطیت در پیر غار ده چشمه - در شهرستان فارسان - به چه مسائلی اشاره شده است؟ در این مورد تحقیق و نتیجه آن را در کلاس ارائه نمایید.
- ۲- از مجموعه تاریخی چالستر و منازل آزاده و ستوده بازدید و گزارشی تهیه و در کلاس ارائه نمایید.
- ۳- از کاخ موزه‌ها و یا قلعه‌های شهرستان محل سکونت خود بازدید، و گزارشی در این مورد تهیه و در کلاس ارائه نمایید.

استان در دوران پهلوی: با به قدرت رسیدن پهلوی اول و اجرای سیاست تمرکز و تسلط بر ایلات و عشایر و اسکان اجباری و خلع سلاح آنان، مقام‌های ایل خانی و ایل بیگی از میان رفت؛ و امور بختیاری توسط خوانین، کلانتران و مقامات پایین‌تر اداره

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

می‌شد. در واقع رضا شاه، بدون توجه به ساخت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛ سه برنامه کلی در رابطه با ایلات پیاده کرد: «اسکان، فروپاشی نظام ایلی و فرهنگ زدایی.» این سیاست بر پایه برداشتی کاملاً نادرست از مفاهیمی چون «بیشرفت و مدرنیزه کردن» صورت گرفت و نتیجه‌ای جز ایجاد فاصله میان حکومت و ایلات به دنبال نداشت.

در دوره پهلوی، بختیاری‌ها که تمام منطقه را در دست داشتند، به تدریج نقش سیاسی خود را از دست می‌دهند؛ و تشکیلات سیاسی قبیله‌ای متلاشی می‌گردد؛ و با توجه به امنیت نسبی ایجاد شده و رویدادهایی چون اسکان اجباری عشایر - در دوره پهلوی اول - و انجام اصلاحات ارضی - در دوره پهلوی دوم - کوچ روی کم رونق و یکجانشینی گسترش می‌یابد.

تصویر ۲۳-۱۰ - سقوط نماد نظام شاهنشاهی در شهرکرد - دی ماه ۱۳۵۷

تصویر ۲۴-۱۰ - سقوط نماد نظام شاهنشاهی در بروجن

در این دوره با تأسیس برخی نهادها و مؤسسات دولتی در «شهرکرد» این محل که از اواسط دوره قاجار اهمیت یافته بود، عملاً به مرکز سیاسی و حکومتی منطقه تبدیل شد.

در زمان حکومت پهلوی دوم، اگر چه دولت سیاست مدارا با عشایر را در پیش گرفت، ولی با لغو عنوان «خان» در نظام سیاسی عشایر، عملاً رأس سلسله مراتب ایلی، قطع و کلاتران و کدخدایان به عنوان عوامل اجرایی دولت برای آرام نگه داشتن منطقه در مقابل افراد ایل قرار گرفتند. در این زمان اعمال فشار و نیز نفوذ و کنترل حکومت مرکزی ادامه یافت و با وجود رشد بسیار محدود در شیوه‌های تولید اقتصادی و نیز ویژگی‌های زندگی اجتماعی، دگرگونی اساسی در میان بختیاری‌ها صورت نپذیرفت و سیر زندگی کوچ روی به همان شیوه سنتی انجام می‌گرفت.

در این دوران برخی از خوانین بختیاری به دربار و مجلس سنا راه یافته و یا نظیر تیمور بختیار و شاپور بختیار، به مقامات مهمی دست یافتند، ولی تغییر مثبتی در وضعیت مردم استان ایجاد نشد.

در هر حال حکومت پهلوی اگر چه با اجرای الگوی توسعه غربی در حوزه اقتصادی و ایجاد طبقه متوسط جدید در حوزه اجتماعی و تضعیف و تخریب فرهنگ دینی و حاکم نمودن فرهنگ غربی در ایران، اهداف خاصی را دنبال می‌کرد؛ ولی در استان چهارمحال و بختیاری به دلیل ریشه‌های قومی و مذهبی و اثرپذیری مردم از روحانیت و شعائر مذهبی، این سیاست نتوانست

در بین مردم استان طرفداری بیابد؛ و آنان در جریان نهضت اسلامی مردم ایران به رهبری امام خمینی (ره)، و شکل گیری انقلاب اسلامی، نقش مهمی ایفا کردند.

فعالیت

با راهنمایی دبیر خود جدول زیر را تکمیل کنید :

دوره تاریخی	مکان استقرار	نام اثر تاریخی	ردیف
قاجاریه	بروجن	پل مصلی	۱
			۲
			۳
			۴
			۵

وجه تسمیه و سیر تحولات تقسیمات کشوری در استان

«چهارمحال» که حداقل از قرن ششم هجری قمری بدین نام شهرت داشته است؛ شامل محال چهارگانه «لار (رار)، کیار (کلار)، میزدج (مزدج) و گندمان (کندمان)» می باشد.

«بختیاری» هم نام یک ایل و هم نام یک منطقه جغرافیایی است؛ که به دلیل استقرار بخشی از ایل بختیاری در این منطقه بدین نام خوانده می شود. ایل بختیاری شامل دو شاخه بزرگ چهار لنگ و هفت لنگ است.

از عصر صفویه در متون و بخشنامه های دولتی به دو منطقه «چهارمحال» و «بختیاری» اشاره شده است. این مناطق در طول تاریخ به لحاظ سیر تحولات تقسیمات کشوری، فراز و نشیب های زیادی را پشت سر گذاشته اند؛ تا آن که با تصویب قانون ایالات و ولایات در سال ۱۲۸۵ ه. ش. تا حدودی وضع کنونی چهارمحال و بختیاری تثبیت شد.

منطقه چهارمحال و بختیاری تا سال ۱۳۲۱ ه. ش. با سه بخش شهرکرد، اردل و لردگان به صورت توابع شهرستان اصفهان – استان دهم – اداره می شد. در این سال بخش شهرکرد به شهرستان تبدیل و در سال ۱۳۳۲ ه. ش. شهرستان شهرکرد به فرمانداری مستقل «بختیاری و چهارمحال» تبدیل و از سال ۱۳۳۷ ه. ش. تحت عنوان فرمانداری کل «چهارمحال و بختیاری» با سه شهرستان شهرکرد، بروجن و ایذه در تقسیمات کشوری جای گرفت. در سال ۱۳۴۱ ه. ش. شهرستان ایذه از آن جدا و سرانجام در سال ۱۳۵۲ ه. ش. فرمانداری کل چهارمحال و بختیاری با مرکزیت شهرکرد به استان تبدیل گردید.

شخصیت‌های فرهنگی – علمی استان

استان چهارمحال و بختیاری از دیرباز محل پرورش و رشد چهره‌های برجسته دینی، فرهنگی، علمی و ادبی بسیار بوده است که در عین فروتنی و زیستن در گمنامی، سهم به‌سزایی در رشد و رونق فرهنگ دینی، علوم، ادبیات، شعر و عرفان سرزمین عزیز ما ایران داشته‌اند. در این زمینه به اندیشمندان، بزرگان و رادمردانی همچون: آیت‌الله سید ابوالقاسم نجفی دهکردی، آیت‌الله بختیاری، آیت‌الله نقنه‌ای، آیت‌الله زاینی، آیت‌الله سید محمد باقر امامی دهکردی، آیت‌الله فارسانی، آیت‌الله جوفقانی، آیت‌الله حائری بروجنی، عمان و دهقان سامانی، حسین پیمان بختیاری، مشفق ضرغام بروجنی، میرزا حبیب دستان بنی، آصف قهفرخی، محمد قاسم بیضای جوفقانی، داراب افسر بختیاری، میرزا محمدحسن قلمز نافچی (وردنجانی)، ملا زلفعلی کرانی، دکتر ابوالقاسم بختیار و ... می‌توان اشاره کرد.

بیشتر بدانیم

آیت‌الله سید ابوالقاسم نجفی دهکردی

تصویر ۲۵-۱۰-

آیت‌الله سید ابوالقاسم نجفی دهکردی

فقیه بزرگ و مجتهد برجسته آیت‌الله سید ابوالقاسم نجفی دهکردی در سال ۱۲۷۲ هـ.ق / ۱۲۳۴ هـ.ش. در قصبه دهکرد - شهرکرد - پای به عرصه وجود گذاشت. پدر ایشان عالم ربانی آیت‌الله سید محمدباقر دهکردی از علمای عالی رتبه عصر خود بوده است. مرحوم آیت‌الله دهکردی پس از فراگیری مقدمات علوم نزد پدر و تحصیل در مکتب خانه‌ها و نیز مدرسه علمیه امامیه شهرکرد، در حدود سن ۱۲ سالگی برای تکمیل آموخته‌های خویش به اصفهان عزیمت و در مدرسه صدر بازار اصفهان نزد استادان برجسته آن عهد به تحصیل پرداخت و پس از فراغت از تحصیل مشغول تدریس شد و در سن ۲۵ سالگی به درجه اجتهاد نائل شد.

ایشان در سال ۱۳۰۱ هـ.ق. عازم عتبات عالیات شد و در سامرا

و نجف نزد استادان برجسته آن عصر نظیر آیت‌الله میرزای شیرازی و آخوند خراسانی به تحصیل پرداخت و پس از چندین سال مطالعه و تحقیق و دریافت اجازه روایت احادیث، از علمای به نام آن دیار، به اصفهان بازگشت و در مدرسه صدر بازار به تدریس خارج فقه و اصول مشغول شد.

ایشان علاوه بر تدریس و تربیت شاگردان بسیار، اقدام به تألیف بیش از ۲۴ جلد کتاب و رساله در زمینه فقه، اصول، تفسیر، حدیث، اخلاق و عرفان نمودند که به آثاری چون منبر الوسيله، شرحی بر طهارت، رساله عملیه، الفوائد و ... می‌توان اشاره کرد. آیت‌الله دهکردی در اصفهان علاوه بر تدریس صاحب منصب مرجعیت نیز بوده

است. هم‌چنین ایشان در فعالیت‌های اجتماعی و مبارزات سیاسی دوران قاجاریه و پهلوی اول نیز مشارکتی فعال داشته‌اند.

آیت‌الله دهکردی که یکی از ستارگان پر فروغ اجتهاد و فقاقت در عصر قاجار و پهلوی اول بود، در سال ۱۳۵۳ ه.ق. / ۱۳۱۳ ه.ش. دارفانی را وداع گفت و پیکر آن مرحوم پس از تشییع جنازه باشکوهی در شهر اصفهان در کنار بقعه زینبیه دفن گردید. از جمله صاحبان اجازه اجتهاد و روایت از آیت‌الله دهکردی به شخصیت‌های بسیار برجسته‌ای نظیر: امام خمینی (ره)، آیت‌الله العظمی بروجردی، آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی و ... می‌توان اشاره کرد.

میرزا نورالله عمّان سامانی

تصویر ۲۶-۱۰- تمبر یادبود
میرزا نورالله عمان سامانی

عمّان، شاعر شیعی سرود و عارف شهیر ایران در عصر قاجار، در سال ۱۲۵۸ ه.ق. در خانواده‌ای اهل شعر و ادب در قریه - شهر - سامان به دنیا آمد و پس از گذراندن دوره مقدماتی در چهارمحل، برای تکمیل علم و دانش عازم اصفهان گردید و علوم رایج در آن زمان چون فقه، اصول و منطق، حکمت، کلام و ادبیات عرب را نزد علما و اساتید برجسته آن زمان فرا گرفت. عمّان که به محافل و مجالس شعر و ادب اصفهان راه یافته بود پس از مدّت کوتاهی به شاعری توانا - به‌ویژه در شعر عاشورایی - تبدیل گردید. این شاعر و عارف برجسته در سال ۱۳۲۲ ه.ق. در زادگاهش سامان بدرود حیات گفته و بنابر وصیتش او را در نجف اشرف نزدیک قبر هود(ع) و صالح(ع) به خاک سپردند. از جمله مشهورترین آثار او به دیوان اشعار، منظومه گنجینه الاسرار، معراج نامه و تذکره مخزن الدرر می‌توان اشاره کرد.

میرزا عباس خان شیدای دهکردی

آقا میرزا عباس خان ارباب دهکردی، متخلص و معروف به «شیدا» ادیب، شاعر، خوشنویس و روزنامه‌نگار برجسته، در سال ۱۲۶۱ ه.ش. در دهکرد - شهرکرد - در خانواده‌ای اهل فضل و کمال به دنیا آمد. میرزا عباس پس از انجام تحصیلات مقدماتی به آموختن زبان‌های فرانسوی و انگلیسی روی آورد و در کنار پدرش - «آمیرزا اسحاق» - به کار منشی‌گری همت گماشت. به دنبال مهاجرت میرزا اسحاق و خانواده‌اش به اصفهان، میرزا عباس

تصویر ۲۷-۱۰- میرزا عباس خان شیدای دهکردی

به منظور تکمیل تحصیلات خود به مدرسه صدر بازار اصفهان وارد شد و نزد اساتید برجسته آن عصر به آموختن صرف و نحو و منطق و بیان و فقه و اصول و تفسیر و ریاضی و حکمت و خوشنویسی همت گماشت.

میرزا عباس که بعدها با تخلص شاعرانه «شیدا» به شهرت رسید، علاوه بر شرکت فعال در انجمن‌های ادبی آن روزگار به همکاری مطبوعاتی با نشریات سیاسی - اجتماعی آن زمان، همکاری با مجاهدین در جریان مشروطیت و انتشار مجله دانشکده اصفهان پرداخت. شیدا در اسفندماه سال ۱۳۲۸ ه.ش. دیده از جهان فرو بست و در گورستان تخته فولاد اصفهان به خاک سپرده شد. از او غزل‌ها، قصیده‌ها، مثنوی‌ها و حکایات‌ها، مرثیه‌ها، اشعار طنز آمیز و بحر طویل‌های ارزشمندی بر جای مانده است.

حسین پژمان بختیاری

تصویر ۲۸-۱۰- حسین پژمان بختیاری

پژمان، شاعر، نویسنده، مترجم و پژوهشگر برجسته معاصر، در سال ۱۲۷۹ ه.ش. دیده به جهان گشود. پدرش علی مراد خان به همراه دیگر خوانین بختیاری در جریان مشروطه خواهی نقش فعال و نسبتاً مؤثری داشته است. مادر پژمان عالم تاج قائم مقامی، متخلص به زاله از نوادگان قائم مقام فراهانی، وزیر و نویسنده مشهور عهد قاجار بود. پژمان پس از تحصیل و فراگیری زبان فرانسه ابتدا در وزارت جنگ و سپس در وزارت پست و تلگراف به کار مشغول شد. او پس از بازنشستگی به فعالیت‌های ادبی و شرکت در مجالس و معاشرت با اهل علم و ادب مشغول شد و آثار و اشعار گران‌بهایی از خود به یادگار گذاشت. حسین پژمان سرانجام در سال ۱۳۵۳ ه.ش. چشم از جهان فرو بست. از آثار او به دیوان اشعار، کویر اندیشه و خاشاک می‌توان اشاره کرد.

میرزا حبیب دستان بنی

میرزا حبیب دستان بنی، شاعر، ادیب، روزنامه نگار، مترجم و محقق برجسته، در قریه - شهر - بن متولد شد. وی پس از فراگیری مقدمات علوم در چهارمحال، در اصفهان به تحصیل پرداخت. پس از آن به مدت چهار

تصویر ۲۹-۱- تندیس یادبود میرزا حبیب دستان بنی در شهر بن

سال در تهران به فراگیری ادبیات و فقه و اصول پرداخت. او مدت کوتاهی بعد ناچار عازم استانبول در امپراتوری عثمانی آن روزگار شد و در مکاتب و مدارس مختلف به تحصیل و تدریس مشغول و مدتی از اعضای انجمن معارف آنجا بود. وی در استانبول با آزاد مردانی که برای بیداری ایرانیان کوشش می نمودند، همکاری می کرد. دستان در سال ۱۳۱۵ هـ.ق. در شهر بурсای عثمانی از دنیا رفت و در همان جا به خاک سپرده شد. از آثار این ادیب دانشمند و خوش

قریحه به «دستور سخن، برگ سبز در اصول

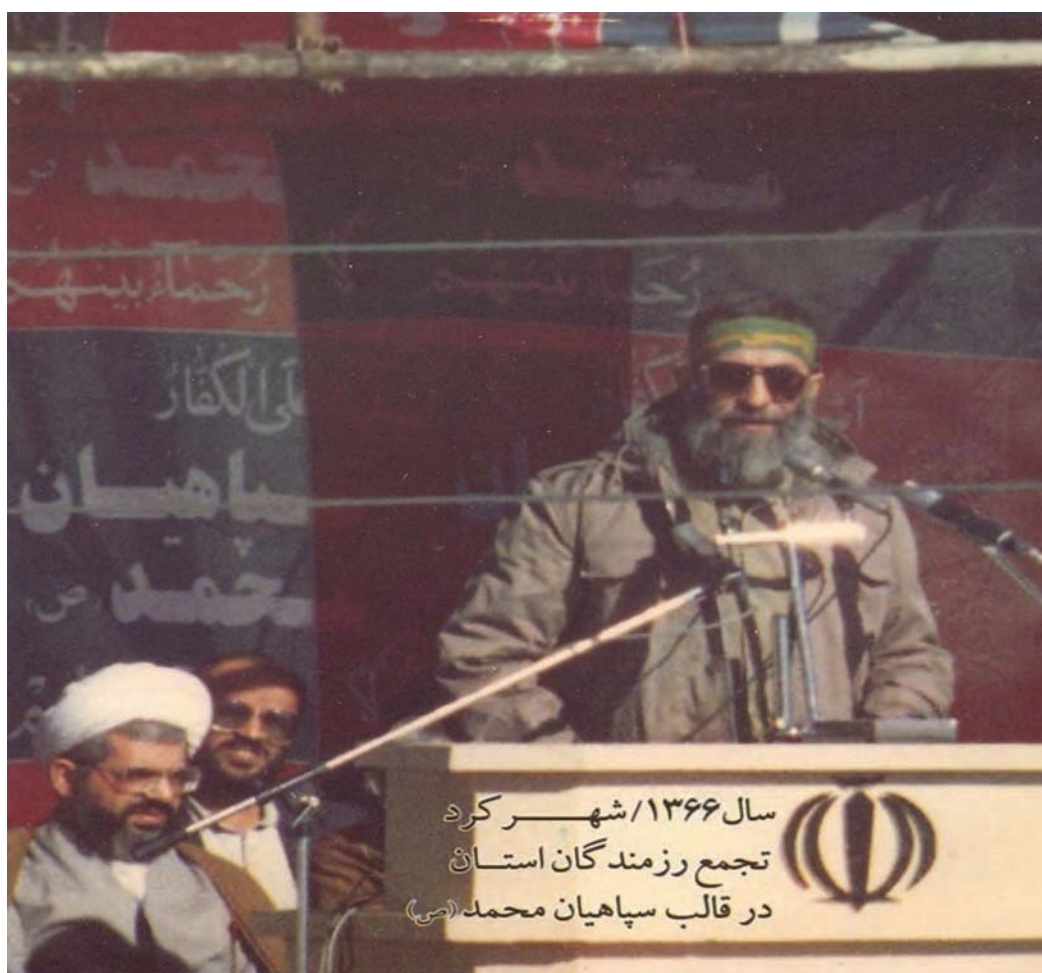
تعلیم زبان فارسی، خلاصه راهنمای فارسی، ترجمه کتاب حاجی بابا اثر جیمز موریه انگلیسی، ترجمه نمایش نامه مردم گریز اثر مولیر» و ده ها اثر دیگر می توان اشاره کرد.

فعالیت ✓

با کمک خانواده خود، درباره زندگی و فعالیت های یکی از بزرگان و مفاخر محل زندگی خود تحقیق و گزارش آن را در کلاس ارائه نمایید.

درس ۱۱ جایگاه استان در دفاع از سرزمین ایران

جوان‌های شما در قالب تیپ ۴۴ قمر بنی‌هاشم (ع) سپاهیان، بسیجیان و فرماندهان بزرگ شما در جبهه جنگ حقیقتاً مایه سرافرازی بودند که فراموش شدن نیست.
مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای

تصویر ۱-۱۱- رزمندگان استان در جبهه‌های حق علیه باطل

— آیا در مورد اتفاقاتی که در زمان انقلاب و جنگ تحمیلی در استان رخ داده، چیزی شنیده‌اید؟

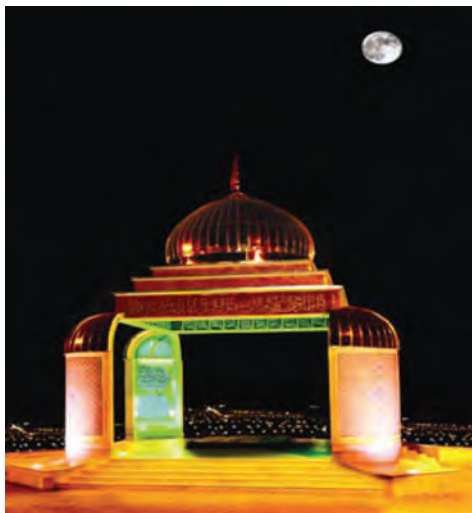

تصویر ۳-۱۱- گلزار شهدای شهرکرد

تصویر ۲-۱۱- بمباران شهرکرد توسط دشمن بعثی - (۱۳۶۶/۱۲/۲۰) - ساختمان مخابرات

مردم ولایت مدار و غیرتمند استان ما، با شروع انقلاب اسلامی با شجاعت در صحنه‌های مختلف حضور یافتند. آنها در هشت سال دفاع مقدس، با رشادت فراوان برای پاسداری از تمامیت ارضی کشور و اهداف انقلاب اسلامی از هیچ گونه فداکاری و ایثار دریغ نکردند.

تصویر ۴-۱۱- تپه نورالشهدای شهرکرد - مدفن شهدای گمنام

الف) نقش استان در حراست از مرزهای ایران اسلامی
همان‌طور که در درس دهم خواندیم، مردم چهارمحال و بختیاری در طول تاریخ همراه با دیگر هموطنان خود به پاسداری از کشور پرداخته‌اند. در این درس با نقش استان در زمان انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و نیز بعضی شخصیت‌ها و سرداران دفاع مقدس آشنا می‌شوید.

تصویر ۵-۱۱- مسجد جامع شهرکرد (یکی از مراکز تجمع و برگزاری سخنرانی‌های انقلابی در جریان انقلاب اسلامی)

چهارمحال و بختیاری و انقلاب اسلامی
مردم استان ما برای رهایی از حکومت استبدادی و نامشروع پهلوی دوم، به سهم خود نقش مهم و شایسته‌ای را در کنار هم‌میهنان عزیز در سرنگونی رژیم شاهنشاهی و پیروزی انقلاب اسلامی ایفا کردند و در این راه تعداد هفت نفر از مردم انقلابی استان به شهادت رسیدند.

چهارمحال و بختیاری و دفاع مقدس

مردم غیور و سلحشور استان ما با شروع جنگ تحمیلی هم‌دوش با سایر آحاد ملت ایران برای حفاظت از شرف و عزت ایران اسلامی و به پیروی از خط ولایت در صحنه‌های مختلف دفاع مقدس شرکت نموده و با شجاعت از مرزهای کشور عزیزمان دفاع کردند و در این راه تعداد ۲۴۲۰ شهید و ۲۹۷۵ جانباز تقدیم نمودند. در میان شهدای استان تعداد ۵۸ سردار و امیر و ۳۰ فرمانده به چشم می‌خورد (جدول شماره ۱-۱۱).

تصویر ۷-۱۱- تشییع پیکر شهدا در زمان جنگ تحمیلی

تصویر ۶-۱۱- اعزام رزمندگان اسلام از استان به جبهه‌های نبرد حق علیه باطل

روستاهای شیخ شبان و هرچگان و شهر وردنجان به دلیل تعداد زیاد شهدا نسبت به جمعیت به عنوان روستاهای نمونه کشور محسوب شده‌اند. به عنوان مثال، روستای شیخ شبان با داشتن حدود ۲۵۰۰ نفر جمعیت در زمان جنگ، حدود ۱۰۰۰ نفر رزمنده در جبهه‌ها داشته است که از این تعداد حدود ۸۰ نفر به فیض شهادت نایل آمده‌اند.

فعالیت

- ۱- تحقیق کنید در محل زندگی شما چه تعداد شهید وجود دارد؟ در صورت امکان وصیت نامه یکی از آنها را برای جلسه بعد در کلاس قرائت کنید.
- ۲- ما چگونه می‌توانیم از اهداف و آرمان‌های شهدای عزیزمان پاسداری کنیم؟

تصویر ۸-۱۱- اعزام رزمندگان اسلام به جبهه (در این نبرد، پیر و جوان، از ایران اسلامی دفاع می‌کردند)

«خدایا تو میدانی که من در این لحظه، خالصانه و مخلصانه قدم در این راه نهادم و از همه چیز زندگی گذشتم و همه مادیات و معنویات را نادیده گرفتم.»

فرازی از وصیت نامه امیر سرتیب شهید کریم بیاتی

جدول شماره ۱-۱۱- آمار شهدا، جانبازان و آزادگان استان چهارمحال و بختیاری (تا سال ۱۳۸۹)

عنوان	تعداد	عنوان	تعداد	عنوان	تعداد
شهدای ارتش	۴۷۴	شهدای زن	۱۳	شهدای بمباران شهرها	۸۴
شهدای سپاه	۴۴۲	شهدای روحانی	۷۶	شهدای بسیج	۴۶۸
شهدای نیروی انتظامی	۴۰	شهدای دانشجوی	۴۷	شهدای دولت	۳
شهدای جهاد	۵۳	شهدای دانش آموز	۵۶۱	شهدای گمنام واقع در تپه‌های نورالشهدای سراسر استان	۸۵
شهدای هلال احمر	۶	شهدای غیرایرانی	۱	شهدای معلم	۶۷
شهدای سردار	۴۴	شهدای فرمانده	۳۰	شهدای امیران ارتش	۱۴
آزادگان	۵۲۸	جانبازان	۲۹۷۵	جمع شهدای استان	۲۴۲۰

رزمندگان استان ما از ابتدای جنگ تحمیلی در اغلب عملیات‌ها شرکت نموده و با تشکیل تیپ مستقل ۴۴ قمر بنی هاشم (قبل از عملیات محرم) فتوحات زیادی را کسب نمودند. در این میان فرهنگیان و دانش‌آموزان استان نقش بسیار مهمی داشتند و شهدای زیادی را تقدیم اسلام و انقلاب نمودند.

تصویر ۹-۱۱- اهدای کمک‌های مردم استان به جبهه (کارگاه همگام با جبهه)

تصویر ۱۰-۱۱- ورود آزادگان به کشور

بیشتر بدانیم

جدول شماره ۲-۱۱- عملیات‌هایی که تیپ مستقل ۴۴ قمر بنی‌هاشم استان در آنها شرکت داشته است.

ردیف	نام عملیات	تاریخ عملیات	استعداد نیرویی شرکت کننده گردانی		
			منطقه عملیات	رزم	پشتیبانی رزم
۱	محرم	۶۱/۸/۱۰	منطقه عمومی موسیان	۴گردان	۵گردان
۲	والفجر مقدماتی	۶۱/۱/۱۸	فکه (رقابیه)	۴گردان	۶گردان
۳	والفجر ۴	۶۲/۷/۲۷	مریوان بانه	۴گردان	۶گردان
۴	خبیر	۶۲/۱۲/۳	جزیره مجنون شمالی و جنوبی (رطه)	۸گردان	۷گردان
۵	بدر	۶۳/۱۲/۱۹	شرق و غرب دجله	۴گردان	۶گردان
۶	والفجر ۸	۶۴/۱۱/۲۰	اروند رود ، فاو ، البحار	۶گردان	۸گردان
۷	کربلای ۴	۶۵/۱۰/۳	ام الرصاص	۶گردان	۸گردان
۸	کربلای ۵	۶۵/۱۰/۱۹	شلمچه ، کانال ماهی	۶گردان	۷گردان
۹	تکمیلی کربلای ۵	۶۵/۱۲/۸	پتروشیمی شلمچه و شرق بصره	۴گردان	۷گردان
۱۰	والفجر ۱۰	۶۶/۱۲/۲۳	حلبچه و شاخ شمیران و سورمر	۳گردان	۶گردان
۱۱	عقب روی فاو	۶۷/۱/۲۸	فاو	۲گردان	—
۱۲	عقب روی جزیره	۶۷/۴/۴	جزیره مجنون	۲گردان	۴گردان

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

از آنجایی که مردم استان با تمام توان از رزمندگان اسلام حمایت می نمودند، دشمن یعنی برای شکستن مقاومت آنها، حملات وحشیانه ای به شهرکرد انجام داد که در اثر این حملات تعداد ۸۴ نفر از هم استانی های ما به درجه رفیع شهادت نایل آمدند.

تصویر ۱۱-۱۱- بمباران شهرکرد توسط جنگنده های دشمن یعنی در تاریخ ۱۳۶۶/۱۲/۲۰

تصویر ۱۱-۱۲- دانش آموزان شهید صحراگرد و خالدي

سرداران و فرماندهان رشید هشت سال دفاع مقدس

«در هر جریان‌ی قرار گرفتید، فقط توجه شما به خدا باشد و کاری انجام دهید که خدا راضی شود نه هیچ کس دیگر... ما از شما انتظار داریم، روز قیامت از شما نمی‌گذریم و این ودیعه‌ای که در برابر خدا و امام زمانش به شما سپرده‌ایم از شما طلب خواهیم کرد.»

قسمتی از وصیت نامه سردار شهید حسینعلی ترکی

سردار شهید خداکرم رجب‌پور

سردار شهید سهراب نوروزی

سردار شهید حسینعلی ترکی

در بین سرداران شهید دفاع مقدس از استان چهارمحال و بختیاری می‌توان از شهدای زیر یاد کرد :
حسینعلی ترکی، امیر سرتیپ کریم بیاتی، امیر سرلشکر نعمت‌الله اکبری، عبدالصمد امیریان، خداکرم رجب‌پور، سید مرتضی هاشمی، الیاس ارجمند، رضا رحمانی، ارسلان حبیبی، سهراب نوروزی، سید کمال فاضل، ایرج آقابزرگی، نوروز صالحی، زال یوسف پور، سید عبدالله حسینی، سید ضیاءالدین نقنه‌ای و غلامرضا کاوسی.

«ای مردم، دنیا عرصه امتحان است و مرگ حتمی است شیطان همیشه می‌خواهد در همه جا ما را از یاد خدا غافل دارد...»

قسمتی از وصیت نامه سردار شهید عبدالصمد امیریان

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

سردار شهید محمدعلی شاه مرادی

سردار شهید حاج غلامرضا کاوسی

سردار شهید اردشیر غریب

سردار شهید مرتضی اسماعیل زاده

سردار شهید الیاس ارجمند

امیر سرتیپ شهید کریم بیاتی

سردار شهید عبدالله حسینی

سردار شهید نوروز صالحی

سردار شهید رضا رحمانی

سردار شهید جمشید براتیور

سردار شهید ایرج آقا بزرگی نافچی

سردار شهید سید کمال فاضل

شهدای ترور

شهید امامقلی جعفرزاده

شهید مجتبی استکی

حجت الاسلام شهید عیسی توسلی

شهید رحمن استکی

فعالیت

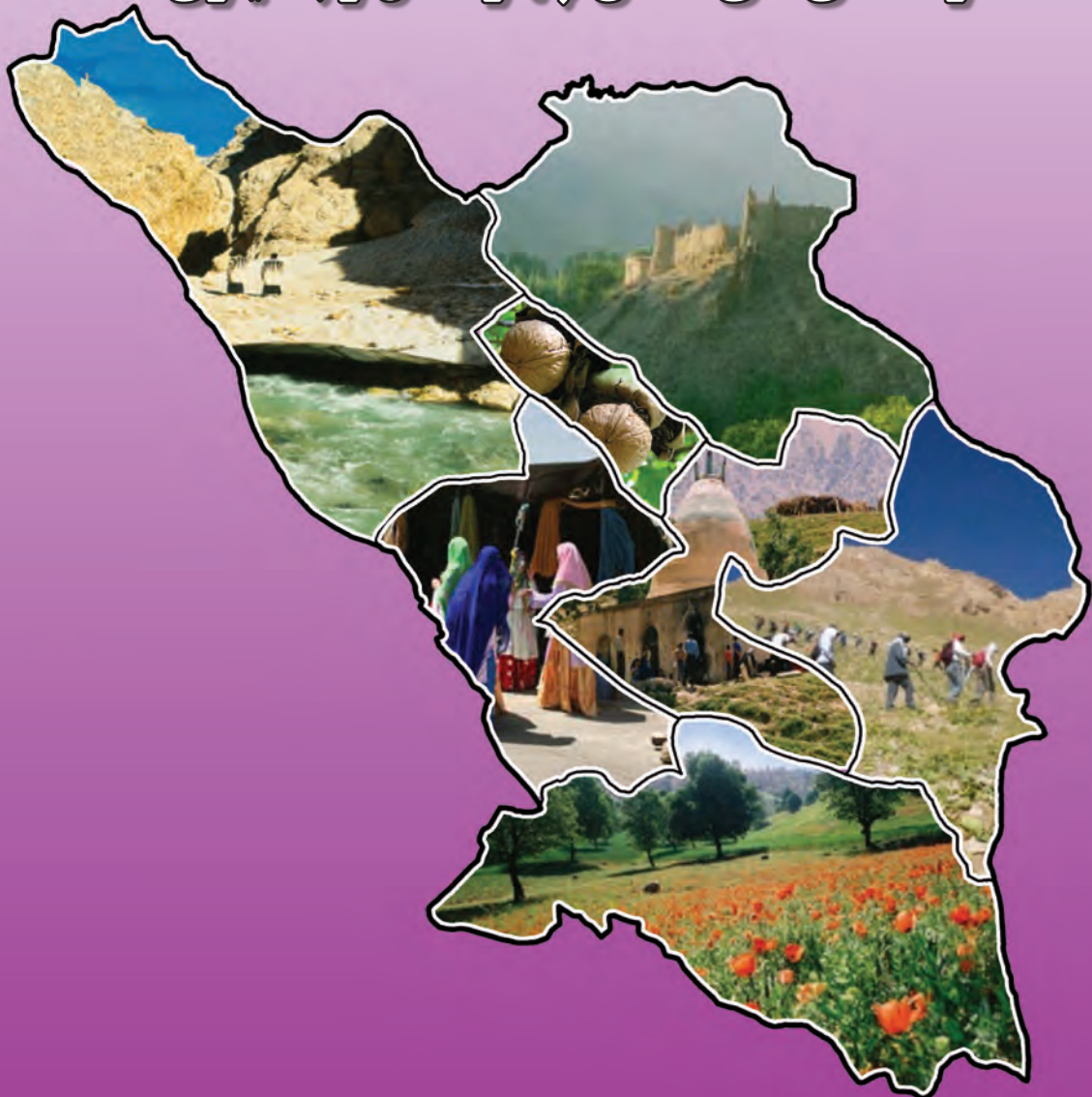

با کمک دبیر و راهنمایی خانواده خود و با مراجعه به پایگاه اطلاع رسانی بنیاد حفظ آثار و ارزش های دفاع مقدس در مورد زندگی و فعالیت های یکی از سرداران و فرماندهان استان در دوران دفاع مقدس مطلبی تهیه و در کلاس ارائه نمائید.

فصل پنجم

توانمندی های استان چهارمحال و بختیاری

درس ۱۲ قابلیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری استان

– به تصاویر زیر نگاه کنید. مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری استان چیست؟

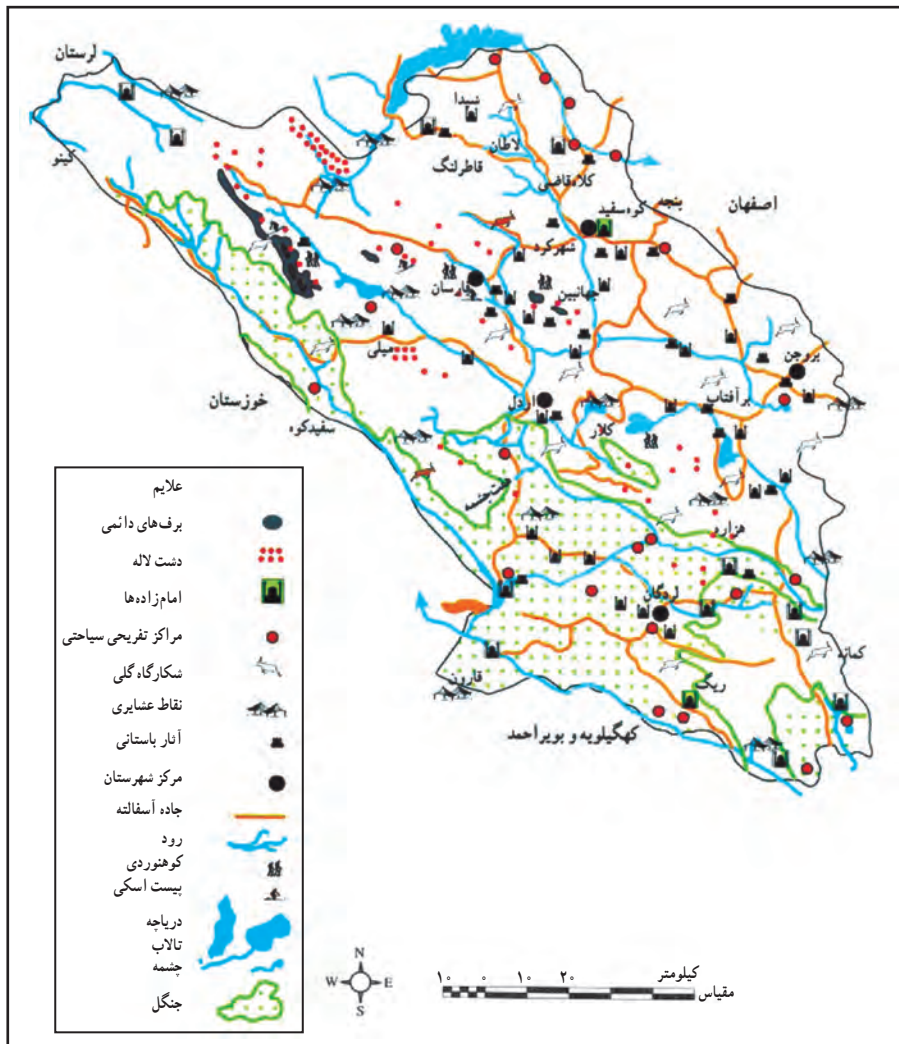
تصویر ۱۲-۱- بخشی از جاذبه‌های گردشگری استان

استان ما به دلیل برخورداری از مواهب خدادادی همچون طبیعت زیبا، هوای مطلوب، به‌ویژه در فصول بهار و تابستان، زیست‌گاه‌های حیات وحش، فضاهای روستایی و عشایری، آثار تاریخی و باستانی، صنایع دستی بسیار زیبا، جاذبه‌های علمی فراوان، امکانات ورزشی گوناگون و ... پذیرای گردشگران زیادی از سراسر ایران است.

مناطق گردشگری استان عبارت‌اند از :

- ۱- قطب محور شهرکرد، سامان، پل زمانخان
- ۲- شهرکرد، سد زاینده‌رود، حاشیة رودخانه زاینده رود
- ۳- شهرکرد، فارسان، جلگرد، بازفت
- ۴- شهرکرد، بروجن، تالاب چغاخور، منطقه حفاظت شده سبزکوه

نقشه شماره ۲-۱۲- نقشه سیاحتی استان

۵- شهرکرد، تالاب گندمان، لردگان

۶- شهرکرد، اردل، حاشیه رودخانه کارون

فعالیت

۱- به نقشه بالا نگاه کنید. نقاط برجسته گردشگری در شهرستان محل زندگی خود را نام ببرید.

۲- با در نظر گرفتن نمودار شماره ۸ بگویید مهم‌ترین جاذبه گردشگری طبیعی شهرستان محل زندگی شما کدام

مورد است؟

الف) جاذبه‌های طبیعی استان

مهم‌ترین جاذبه‌های طبیعی استان عبارت‌اند از:

چشمه‌های فراوان معدنی (شور و شیرین)، تالاب‌ها، رودخانه‌های آرام و خروشان، آبشارها، غارهای آهکی، هوای متنوع در فصول بهار و تابستان، کوه‌های مرتفع، جنگل‌ها، مراتع و ...

نمودار شماره ۱-۱۲- جاذبه‌های طبیعی استان

با توجه به اینکه استان ما از نظر آب و هوا جزء چهار استان دارای بهترین شرایط در کشور محسوب می‌شود، جاذبه‌های طبیعی استان را می‌توان به فصول مختلف نیز تقسیم کرد. زیباترین فصل جهت بازدید از مناظر طبیعی استان، بهار است. در این فصل، طبیعت سرسبز به همراه چشمه‌های فراوان و هوای متنوع، مناظر چشم‌نوازی را ایجاد می‌نماید، به طوری که ۸۹ درصد گردشگران وارد شده به استان در سال ۱۳۸۷ در فصل بهار به استان سفر کرده و در فصل زمستان فقط ۱ درصد گردشگر به استان وارد شده‌اند.

تصویر ۳-۱۲- آبشار زیبای آتشگاه (شهرستان لردگان)

جدول شماره ۱-۱۲- جاذبه‌های طبیعی استان چهارمحال و بختیاری در فصول مختلف

فصل‌ها	بهار	تابستان	پاییز	زمستان	جاذبه
					طبیعت گردی
					کوهنوردی
					اسکی
					غارنوردی
					شنا
					قایق‌سواری در آب‌های خروشان

فصل‌ها	بهار	تابستان	پاییز	زمستان	جاذبه
	۳	۱	۲	۴	ورزش زمستانی

– جدول بالا را مانند جدول زیر با توجه به اهمیت هر کدام از جاذبه‌ها در فصول مختلف از ۱ تا ۴ شماره گذاری کنید.

ب) جاذبه‌های تاریخی، مذهبی، فرهنگی، مردم‌شناسی

از آنجایی که استان ما از پیشینه تاریخی غنی برخوردار است و همواره بخشی از کانون فرهنگ و تمدن ایران زمین و زادگاه شعرا، نویسندگان، عالمان و عارفان بزرگ بوده است، دارای جاذبه‌های مهم تاریخی، فرهنگی، مذهبی و هنری است که مهم‌ترین آنها در جدول شماره ۲-۱۲ معرفی شده‌اند.

جدول شماره ۲-۱۲- اسامی بعضی آثار و جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، مذهبی و هنری استان

موقعیت	نام اثر	نوع اثر
شهر جوتقان شهرستان کیار- روستای دزک شهر اردل شهرستان شهرکرد - روستای بارده شهرستان شهرکرد - روستای شمس آباد شهرستان شهرکرد - چالستر	سردار اسعد بختیاری امیر مفخم بختیاری قلعه ابوالقاسم خان قلعه بارده قلعه امیر مجاهد قلعه چالستر	قلعه
شهرکرد فارسان کیان بروجن شهرکرد چالستر شهرستان بروجن - نقنه	اتابکان جامع فارسان جامع کیان حاج شیخ علی جامع شهرکرد(خان) جامع چالستر جامع نقنه	مسجد تاریخی
شهرکرد نزدیکی بلداجی شهرستان شهرکرد - نزدیکی بن روستای شیخ شبان	حلیمه و حکیمه خاتون حمزه علی بابایراحمند سیدبهاءالدین محمد	امامزاده
چالستر شهرکرد بروجن	ستوده و آزاده آینه خانه‌های قدیمی بروجن	عمارت
نزدیکی سامان روستای دوپلان بروجن روستای بهشت آباد روستای خراجی روستای شلیل	زمان خان دوپلان مصلی بهشت آباد خراجی مروارید	پل
در شهرستان‌های لردگان، بروجن و کیار روستای سینی شهرستان بروجن - روستای کردشامی شهرستان کیار- سرشنیز	قبر آرامنه قبر قدیمی سینی قبر قدیمی کردشامی قبر قدیمی سرشنیز	قبر قدیمی
برد گوری‌های واقع در شهرستان‌های اردل، کوهرنگ، کیار و لردگان		برد گوری

حمام تاریخی	مکتب خانه پرهیزکار درب امامزاده	بروجن شهرکرد شهرکرد
کتیبه	هفشجان گردنه رخ خداآفرین مشروطیت	هفشجان شهرستان شهرکرد - گردنه رخ بازفت شهرستان فارسان - روستای ده چشمه
روستاهای تاریخی و منحصر به فرد	یاسه چاه سراآسید	شهرستان شهرکرد شهرستان کوهرنگ

فعالیت

- ۱- در شهرستان محل زندگی شما کدام یک از جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، مذهبی و هنری که در جدول شماره ۲-۱۲ آمده، وجود دارد؟
- ۲- آیا می‌توانید بگویید وجود موزه، چگونه بر توسعه گردشگری استان تأثیر می‌گذارد؟
- ۳- تصاویر زیر نمونه ای از سنگ قبور آرامنه ای که زمانی در استان زندگی می‌کردند و شیرسنگی بر روی قبور درگذشتگان می‌باشند. به نظر شما چگونه می‌توان از این نمونه آثار تاریخی استان محافظت و بهره برداری کرد؟

تأثیر گردشگری بر استان

توسعه گردشگری در استان از دو بعد (مثبت و منفی) مورد توجه قرار می‌گیرد که در جدول شماره ۳-۱۲ به تعدادی از آنها اشاره شده است.

جدول شماره ۳-۱۲- ابعاد مثبت و منفی گردشگری بر استان

تأثیرهای منفی گردشگری بر استان	تأثیرهای مثبت گردشگری بر استان
<p>رهاکردن زباله‌ها در فضای سبز و مسیر رودخانه‌ها و چشمه‌ها آتش‌سوزی احتمالی جنگل‌ها کمرنگ شدن فرهنگ سنتی و از میان رفتن غرور فرهنگی آشفتن شدن معماری شهرها تغییر نامطلوب و زنده محیط از شکل طبیعی به مصنوعی نابودی تدریجی بناهای تاریخی برخورد خرده فرهنگ‌ها و ایجاد تضاد فرهنگی</p>	<p>ایجاد شغل افزایش درآمد افزایش تفاهم بین المللی تحکیم وحدت ملی گذراندن سالم اوقات فراغت افزایش بینش اجتماعی تجدید قوا و تمدد اعصاب و افزایش بهره‌وری کاری کاهش مهاجرت فرستی بهسازی محیط‌های گردشگری (در صورت فرهنگ‌سازی)</p>

مسائل و مشکلات گردشگری در استان و راهکارهای آن

استان ما به رغم دارا بودن جاذبه‌های متعدد گردشگری قادر به نگهداری مناسب گردشگران نیست. مهم‌ترین دلیل آن کمبود امکانات و تسهیلات گردشگری می‌باشد.

استان چهارمحال و بختیاری علاوه بر جاذبه‌های طبیعی، دارای یکی از بزرگ‌ترین سازمان‌های ایلی کشور است. همچنین دارای لهجه‌ها، لباس‌ها، موسیقی محلی، مراسم جشن و سوگواری و سایر آداب و رسوم سنتی و جاذبه‌های اجتماعی و فرهنگی بسیار غنی است. مردم زیادی علاقه‌مند به بازدید و طبیعت‌گردی در این محیط زیبا هستند. لیکن جذب و نگهداری جمعیت زیاد گردشگران نیازمند امکاناتی است که کمبود آنها بسیار چشمگیر است؛ از قبیل راه‌های ارتباطی مناسب، وسایل رفت و آمد، شرایط مناسب اسکان، گرمایش، سرمایش، سرویس‌های بهداشتی، امنیت، وجود راهنمای گردشگری، فرهنگ پذیرش گردشگران و بهداشت و درمان.

درس ۱۳ توانمندی‌های اقتصادی استان

به شکل‌های زیر نگاه کنید و بگویید مهم‌ترین توانمندی‌های اقتصادی استان ما چیست؟

تصویر ۱-۱۳- فعالیت‌های صنعتی، معدنی و دامداری

استان ما قطب دامداری کشور است. علاوه بر آن به دلیل دارا بودن شرایط مساعد در زمینه زراعت و باغداری، منابع معدنی نسبتاً زیاد، دارا بودن نیروی انسانی ماهر و نیمه ماهر، مجاورت با قطب‌های صنعتی بزرگ اصفهان و خوزستان، امکان بهره برداری از منابع غنی آب، ذخایر انرژی فسیلی و برق آبی فراوان، از توانمندی‌های بسیار بالایی جهت شکوفایی اقتصادی و تأثیرگذاری در توسعه کشور برخوردار است.

توانمندی‌های بخش کشاورزی

الف) بخش کشاورزی در استان ما به دلیل منابع آبی متعدد و اراضی مستعد به خصوص در زمینه باغات و پرورش دام و طیور، پرورش ماهی و زنبور عسل از موقعیت مناسبی برخوردار است.

۱- زراعت: حدود ۹ درصد (۱۴۴ هزار هکتار) از سطح استان زیر کشت انواع محصولات زراعی است. مهم‌ترین محصولات زراعی استان چهارمحال و بختیاری شامل گندم، جو، برنج، حبوبات، نباتات صنعتی، سبزیجات،

تصویر ۲-۱۳- سیستم آبیاری بارانی (دشت بلداجی)

نباتات علوفه‌ای و سیب‌زمینی می‌باشند که کشت گندم با سطحی حدود ۷۱ هزار هکتار (۵۰ درصد) مقام اول را در استان در بر می‌گیرد. در سال ۱۳۸۹ کل تولیدات زراعی استان حدود ۸۰۵ هزار تن بوده است. مهم‌ترین محدودیت‌های زراعت در استان، عدم دسترسی مناسب به منابع آب و نیز محدودیت‌های اقلیمی است.

تصویر ۳-۱۳- گردو (سامان)

۲- باغداری: قابلیت زمین‌ها برای کشت باغات به دلیل شرایط

اقلیمی مناسب و دامنه‌های شیب دار که کشت زراعی را محدود می‌کند و نیز اقتصادی‌تر بودن تولیدات باغی نسبت به تولیدات زراعی موجب شده که انواع محصولات باغی سازگار با شرایط طبیعی در استان کشت شوند.

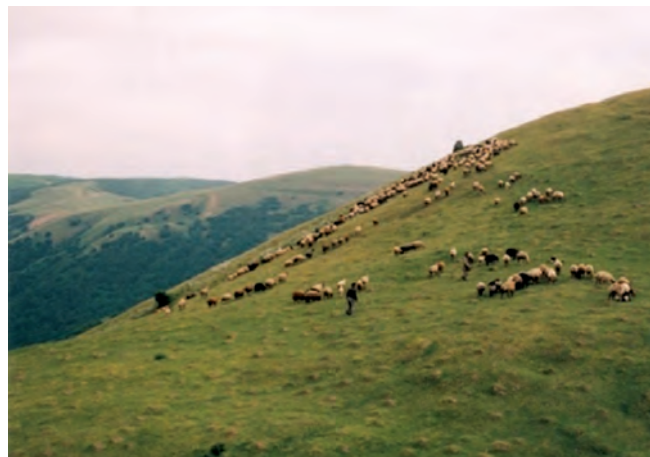
در استان چهارمحال و بختیاری حدود ۴۶۳۵۰ هکتار (۱۶ درصد)

به کشت محصولات باغی اختصاص داشته که حدود ۱۸۳ هزار تن (۱۴ درصد) انواع محصولات باغی تولید می‌نماید. مهم‌ترین محصولات باغی استان عبارت‌اند از: سیب، هلو، زردآلو، انگور، بادام و گردو. البته گردو و بادام با داشتن سطحی معادل ۲۷۱۲۲ هکتار (۵۹ درصد) از سطح باغ‌های استان را به خود اختصاص داده‌اند. بیشترین باغ‌های استان در شهرستان شهرکرد (۴۶ درصد) و کمترین آن در شهرستان اردل (۵ درصد) قرار دارد.

سرمازدگی، کاهش نزولات آسمانی و کاهش عملکرد در هکتار، مهم‌ترین محدودیت‌های باغداری در استان ما می‌باشند.

۳- دامپروری: دامداری از فعالیت‌های بسیار قدیمی در استان چهارمحال و بختیاری محسوب می‌شود که از دیرباز بسیاری

از مردم کوچ‌نشین، روستاییان و حتی شهرنشینان بدان مشغول بوده‌اند. وجود مراتع بیلاقی، مراتع جنگلی و هوای سردسیری سبب شده‌اند استان ما یکی از مناطق عمده دامپروری کشور باشد. به طوری که تراکم نسبی دام در سطح ملی حدود ۵۳ واحد دامی در کیلومتر مربع بوده در صورتی که این رقم در استان ما حدود ۲۰۳ واحد دامی در کیلومتر مربع است.

تصویر ۴-۱۳- استفاده از مراتع جهت پرورش دام

توانمندی‌های استان

تصویر ۵-۱۳- دامداری سنتی به شیوه کوچ نشینی و گاوداری صنعتی

نژاد غالب گوسفند منطقه از نوع گوشتی، شیری است و در صورت اصلاح نژاد، میزان گوشت قابل ملاحظه‌ای تولید خواهد نمود.

جدول شماره ۱-۱۳- جمعیت دام و طیور استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۸۹ (واحد هزار رأس - قطعه)

گوسفند و بز	گاو و گوساله	طیور سنتی	دام صنعتی	مرغ گوشتی (صنعتی)	مرغ تخم گذار (صنعتی)	مرغ مادر (صنعتی)
۲۸۶۵	۲۰۵۵۳۰	۶۳۰۰۰۰	۷۱۸۳۵	۲۹۹۶۰۰۰	۲۱۲۰۰۰	۹۵۰۰۰

مهم‌ترین محدودیت‌های دامپروری در استان عبارت‌اند از: تخریب مراتع و از بین رفتن چراگاه‌های طبیعی و برخی

سیاست‌گذاری‌های دولت در جهت تعادل دام و مرتع.

۴- پرورش ماهی (شیلات): وجود

چشمه‌های فراوان، رودخانه‌های متعدد و پرآب، کیفیت و دمای پایین آب رودخانه‌ها و چشمه‌ها، سبب شده تا بستر مناسبی جهت پرورش و تولید ماهیان سرد آبی فراهم گردد؛ به طوری که استان ما در چند سال اخیر مقام نخست کشور را در تأمین ماهی قزل آلا به خود اختصاص داده است. در این استان تعداد ۲۶۰ مزرعه پرورش ماهی، در زمینی به مساحت حدود ۵۰ هکتار به تولید ۱۴۲۶۸ تن ماهی می‌پردازند.

تصویر ۶-۱۳- پرورش ماهی قزل آلابی رنگین کمان در مزارع پرورش ماهی استان

۵- پرورش زنبور عسل

مراعات وسیع (۱۰۹۳۰۰۰ هکتار) با گل‌ها و گیاهان متنوع و شهدخیز و کشتزارهای فراوان، موجب شده از قدیم پرورش زنبور عسل در استان رایج باشد. از حدود ۱۱۴ هزار کندوی عسل در استان در سال ۱۳۸۹ حدود ۶۰۰ تن عسل تولید شده است.

تصویر ۷-۱۳- مراعات و گل‌های معطر در استان، زمینه‌ساز پرورش زنبور عسل

محدودیت‌های کشاورزی در استان

با وجود توانمندی‌های فراوان کشاورزی در استان، البته تنگناها و مشکلاتی نیز در توسعه فعالیت‌های کشاورزی وجود دارد؛ از جمله:

- ۱- فرسایش شدید خاک
- ۲- خشکسالی‌های بی‌درپی
- ۳- پیروی از روش‌های کشاورزی قدیمی و آبیاری سنتی
- ۴- عدم تناسب بین قیمت نهاده‌های کشاورزی و قیمت تمام شده محصولات کشاورزی
- ۵- کوچک بودن زمین‌های زراعتی و یکپارچه نبودن اراضی

ب) توانمندی‌های بخش صنعت و معدن استان

۱- صنعت: استان ما استعداد زیادی برای ایجاد و توسعه انواع صنایع را دارد. به طوری که در سال ۱۳۸۷ بیش از ۱۷۶۰۰ نفر در این بخش اشتغال داشته‌اند. ارزش سرمایه‌گذاری انجام شده در این بخش نیز معادل ۱۹۷۰۰۰ میلیون ریال برآورد گردیده است.

توانمندی‌های استان

تصویر ۹-۱۳- تصویر ماهواره‌ای شهرک صنعتی شهرکرد

تصویر ۸-۱۳- کارخانه آب معدنی چلگرد

مهم‌ترین عوامل مؤثر برای ایجاد صنایع در استان عبارت‌اند از:

- ۱- موقعیت جغرافیایی و ارتباطی مناسب و قرارگرفتن بین دو استان صنعتی خوزستان و اصفهان جهت استقرار صنایع فولاد و زیر مجموعه‌های مربوط به آن؛
- ۲- وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی متعدد با امکانات زیربنایی مناسب؛
- ۳- وجود منابع آبی مناسب جهت بهره‌برداری و ایجاد صنایع آب‌بر و وابسته از جمله بسته‌بندی آب معدنی؛
- ۴- وجود نیروی انسانی متخصص و ماهر و مراکز آموزش عالی و فنی و حرفه‌ای؛
- ۵- وجود خطوط ارتباطی مناسب؛ مانند فرودگاه و نزدیکی به خطوط ریلی کشور؛
- ۶- شرایط اقلیمی مناسب برای استقرار صنایع مختلف از جمله صنایع فلزی و تبدیلی؛
- ۷- عبور خطوط لوله اصلی نفت و گاز از استان جهت ایجاد صنایع پتروشیمی و پالایشگاه؛
- ۸- وجود خطوط فشار قوی و پست‌های برق ۴۰۰ و ۶۳ کیلوولت.

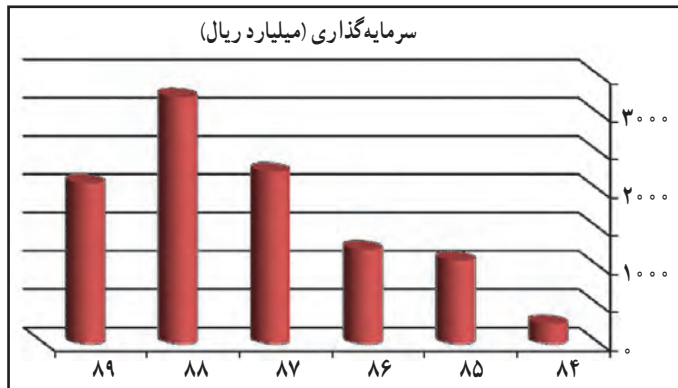

تصویر ۱۰-۱۳- کارخانه نساجی نگین بروجن

در این استان ۳۳ شهرک، ناحیه و مجتمع صنعتی، موجود و در دست احداث با وسعتی حدود ۳۶۴۹ هکتار قرار دارد. همچنین تا خرداد ماه ۱۳۹۰ مجوز تأسیس حدود ۱۴۸۸ فقره با سرمایه‌گذاری ۸۰۴۰۸ میلیارد ریال و با پیش‌بینی اشتغال ۴۰۲۱۳ نفر صادر شده است. از واحدها و طرح‌های منحصر به فرد در این استان می‌توان به تولید لامپ خودرو، چادر مشکی و شیر خشک نوزاد، ورق خودرو و دانه و پودر مالت اشاره کرد.

نمودار شماره ۱۳-۱- سرمایه‌گذاری انجام شده در بخش‌های صنعت و معدن در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۹

۲- معدن: این استان در پایان سال ۱۳۸۹

دارای ۱۱۶ باب معدن، با پروانه بهره‌برداری بوده است که اشتغال مستقیم ۱۰۷۵ نفر و سرمایه‌گذاری ۳۶۸/۴ میلیارد ریال و حدود ۶/۵ میلیون تن از انواع مواد معدنی موجود در معادن استان را استخراج می‌کرده‌اند.

مهم‌ترین معادن استان عبارت‌اند از: ۱- سیلیس، ۲- سنگ گچ، ۳- سنگ لاشه، ۴- مواد اولیه سیمان، ۵- خاک نسوز، ۶- بوکسیت.

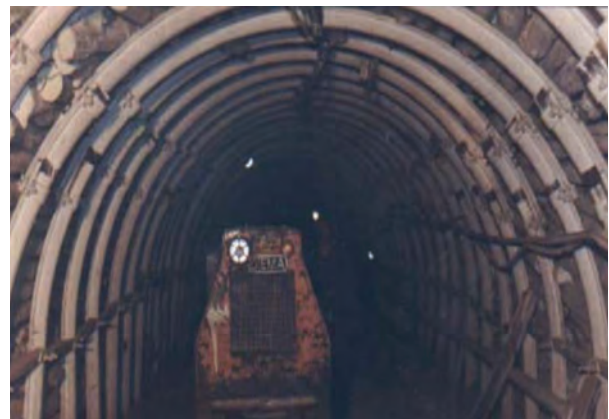
در حال حاضر پراهمیت‌ترین ماده معدنی موجود در استان ذخایر بوکسیت و آرژیلیت معدن

خاک نسوز شهید نیلچیان دویلان است که با توجه به عیار و حجم ذخیره معدن موجود، یکی از بهترین معادن ایران و خاورمیانه است که تاکنون شناخته شده است. در مقایسه با این ماده معدنی معادن سنگ لاشه ساختمانی به لحاظ ارزش ریالی از اهمیت کمتری برخوردارند.

بیشترین تعداد معادن در شهرستان لردگان و کمترین تعداد آنها در شهرستان بروجن واقع شده است.

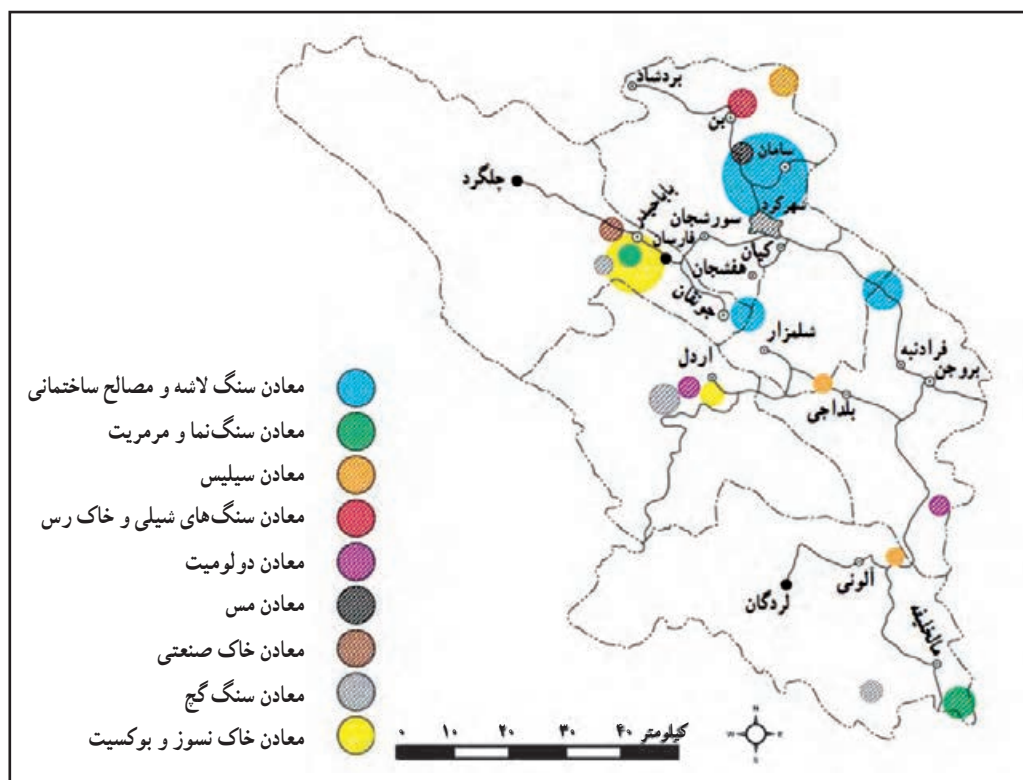
تصویر ۱۲-۱۳- مرمریت لاشخک باباحیدر

تصویر ۱۱-۱۳- معدن خاک نسوز دویلان (شهرستان اردل)

در حال حاضر عمده‌ترین مشکلات موجود در بخش معدن استان عبارت است از:

- کمبود نیروی انسانی متخصص شاغل در بخش معدن
- کمبود مشوق‌های حمایتی از سرمایه‌گذاران
- کمبود زیرساخت‌های مورد نیاز در مناطق معدنی

نقشه شماره ۱۳-۱۳- پراکندگی معادن استان

راه‌های حل مشکلات بخش معدن

- تأمین نیروی انسانی مورد نیاز سازمان‌ها در بخش معدن
- اتخاذ راهکارهای حمایتی برای جلب سرمایه‌گذاری در مناطق کمتر توسعه یافته
- تأمین اعتبارات لازم برای ایجاد زیر ساخت‌های مناطق معدنی

فعالیت

- به نقشه شماره ۱۳-۱۳ نگاه کنید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:
- ۱- در محل زندگی شما کدام معادن قرار دارند؟ نام آنها را بنویسید.
  - ۲- به نظر شما توسعه صنایع و معادن، چه تأثیری در تحول اقتصادی استان دارد؟

ج) توانمندی‌های استان در بخش بازرگانی

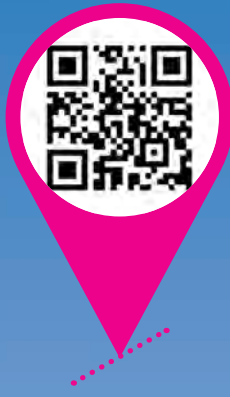
– به نظر شما توسعه بازرگانی چه نقشی در تحول زندگی مردم دارد؟

اتصال فلات مرکزی کشور عزیزمان به نواحی حاشیه‌ای، برخورداری از صنعت فرش دستباف و سایر صنایع دستی، تولید صنایع ماشینی، توانایی تولید محصولات دام و طیور و ماهی قزل‌آلا، تولید محصولات باغی مخصوصاً بادام و گردو و محصولات گلخانه‌ای، شرایط بسیار مناسبی را برای رشد فعالیت‌های بازرگانی در استان ما فراهم آورده است که در صورت ایجاد و تکمیل زیربنای بازرگانی نوین در استان، می‌توان استان چهارمحال و بختیاری را به یک قطب بازرگانی تبدیل کرد. ارزش کل صادرات از طریق گمرک استان در سال ۱۳۸۹ تقریباً ۱۱۲ میلیون دلار بوده و بیشتر صادرات استان را کالاهای صنعتی و معدنی و مغز بادام تشکیل داده‌اند. بیشترین صادرات استان، لوازم خانگی برقی با تقریباً ۶۵ میلیون دلار است. همچنین ۸۰ درصد صادرات به سمت کشور عراق بوده است.

تصویر ۱۴-۱۳- صادرات ورق گالوانیزه خودرو و فرش

راه‌های ارتباطی: با توجه به موقعیت جغرافیایی استان و قرارگیری در حاشیه فلات ایران راه‌های مهم ارتباطی از گذشته‌های دور از این منطقه می‌گذشته که مهم‌ترین آنها جاده تاریخی دز، پارت بوده است. هم‌اکنون نیز راه‌های ارتباطی استان، از اهمیت زیادی برخوردارند؛ زیرا مسیر ارتباطی استان‌های جنوبی و داخلی کشور بوده و دو استان صنعتی خوزستان و اصفهان را به یکدیگر پیوند می‌دهند.

فصل ششم

شکوفایی استان چهارمحال و بختیاری
پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس ۱۴ دستاوردهای انقلاب شکوهمند اسلامی

– در محل زندگی شما پس از پیروزی انقلاب اسلامی، چه دستاوردهای عمرانی اتفاق افتاده است؟

– انتظارات شما برای شکوفایی بیشتر استان، چیست؟

استان ما در سال‌های متمادی (قبل از انقلاب اسلامی)، جزء چهار استان بسیار محروم کشور محسوب می‌شد. اما پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، علی‌رغم وجود مشکلات فراوان، از جمله مسائل جنگ و تحریم اقتصادی، با یاری خداوند متعال و تلاش مردم و مسئولان، همانند سایر نقاط کشور، راه ترقی را طی کرد؛ به طوری که اگر از افراد منصف که زمان‌های گذشته را به یاد می‌آورند پرسید که جامعه امروز استان ما را از نظر معیارهای توسعه با ابتدای انقلاب مقایسه کنند، مسلماً از پیشرفت‌های استان از ابعاد مختلف، صحبت خواهند کرد. گرچه همچنان راه زیادی برای توسعه باید طی کرد، اما با توجه به استعدادهای زیاد استان ما، به امید خدا و با اقدامات مناسب، به آن خواهیم رسید.

در این درس شما با پیشرفت‌های استان در ابعاد مختلف آشنا می‌شوید.

۱- صنعت

روند رشد صنعت در سال‌های اخیر شتاب بیشتری به خود گرفته است، به گونه‌ای که در حال حاضر در استان ما ۹۹۵ واحد صنعتی با سرمایه‌گذاری ۱۰۲۸۷۳۱۰ میلیون ریال و اشتغال ۱۹۵۴۴ نفر مشغول فعالیت‌اند. این در حالی است که در سال ۱۳۵۷ تنها ۱۱ کارگاه با سرمایه‌گذاری ۹۱/۳ میلیون ریال و اشتغال ۴۲۴ نفر فعالیت داشته‌اند. در ۱۳۸۷ رشدی معادل ۱۵/۸ را در بخش تعداد کارگاه‌های صنعتی شاهدیم. هم‌اکنون تعداد ۱۹ شهرک صنعتی و ۸ ناحیه صنعتی در استان قرار دارند که در سال‌های اخیر احداث شده‌اند.

جدول شماره ۱-۱۴- مقایسه تعداد کارگاه‌ها، شاغلان و ارزش سرمایه‌گذاری در بخش صنعت در سال‌های ۵۷ و ۸۹

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	متوسط رشد سالیانه ۵۷-۸۸
تعداد کارگاه‌های صنعتی	کارگاه	۱۱	۹۹۵	۱۵/۸
میزان اشتغال	نفر	۴۲۴	۱۹۵۴۴	۱۳/۲
ارزش سرمایه‌گذاری انجام شده	میلیون ریال	۹۱/۳	۱۰۲۸۷۳۱۰	۴۵/۱

۲- معدن

تعداد معادن فعال و در حال بهره‌برداری استان در سال ۱۳۸۹، ۱۱۴ باب بوده که زمینه اشتغال ۱۰۴۳ نفر را فراهم کرده است.

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

البته تاکنون ۱۲۰ معدن با ذخیره حدود ۲۳۹۲ میلیون تن (به استثنای معادن شن و ماسه معمولی) در استان شناسایی گردیده‌اند که عمدتاً از گروه مصالح ساختمانی و کانی‌های غیر فلزی‌اند. در حالی که در سال ۱۳۵۷ فقط ۱ معدن در استان فعال بوده است.

جدول شماره ۲-۱۴- مقایسه بخش معدن استان در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۸۹

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	متوسط رشد سالانه ۵۷ تا ۸۸
تعداد معادن فعال	معدن	۱	۱۱۴	۱۶/۳
میزان اشتغال	نفر	۱۶۲	۱۰۴۳	۶
میزان استخراج سالانه	تن	۲۵۳۱۷	۵۸۷۷۹۴۹	۱۸/۶

۳- کشاورزی

استان ما در سال ۱۳۵۷، دارای ۵۱۳۸۵ هکتار زراعت آبی و ۹۴۱۵۲ هکتار زراعت دیم بوده است. اما در سال ۱۳۸۸ این رقم به ترتیب ۸۰۵۵۲ هکتار و ۶۲۲۲۴ هکتار شده است. گرچه برای افزایش تولیدات کشاورزی، فقط افزایش سطح زیر کشت، اهمیت ندارد؛ بلکه استفاده از محصولات پربازده، مبارزه علمی با آفات، استفاده از روش‌های آبیاری نوین، اصلاح نژاد و... بسیار ضروری به نظر می‌رسند.

جدول شماره ۳-۱۴- مقایسه کشاورزی استان در سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۸

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۸	متوسط رشد سالانه ۵۷-۸۶
سطح زیر کشت زراعت آبی	هکتار	۵۱۳۸۵	۸۰۵۵۲	۱/۵
سطح زیر کشت زراعت دیم	هکتار	۹۴۱۵۲	۶۲۲۲۴	-۱/۳
سطح زیر کشت باغات	هکتار	۶۱۴۴	۴۴۲۲۷	۶/۶
سطح زیر کشت مجتمع‌های گلخانه‌ای	هکتار	-	۸/۵	-
تولید غلات	تن	۲۰۵۱۴۰	۲۳۸۷۱۳	۰/۵
تولید حبوبات	تن	۴۲۵۰	۱۱۵۱۰	۳/۳
تولید گیاهان صنعتی	تن	۳۸۷۰۰	۹۶۵۳	-۴/۴
تولید گیاهان علوفه‌ای	تن	۸۰۷	۳۱۷۵۳۶	۲۱/۳
تولید میوه‌های هسته‌دار	تن	۱۶۰۵۰	۲۵۰۱۷	۱/۴
تولید میوه‌های دانه‌دار	تن	۲۲۳۰	۲۴۴۲۲	۸

تولیدات دامی استان نیز در سال‌های پس از پیروزی انقلاب، روبه افزایش می‌باشند که در جدول شماره ۴-۱۴ به آنها اشاره شده است.

جدول شماره ۴-۱۴- مقایسه تولیدات دامی استان در سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۹

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	متوسط رشد سالانه ۵۷-۸۸
تولید گوشت قرمز	تن	۹۱۰۲	۲۹۲۰۰	۳/۸
تولید گوشت مرغ	تن	۱۵۶	۲۰۰۰۰	۱۶/۴
تولید عسل	تن	۷۰	۸۵۰	۷/۴
تولید تخم مرغ	تن	-	۳۵۰۰	۱۰۰
تولید ماهیان سردآبی	تن	-	۱۳۸۶۴	۱۰۰
تولید شیر	تن	۳۶۹۶۰	۲۴۸۲۰۰	۶/۱

۴- عمران روستایی

علی‌رغم اینکه جامعه استان ما را در سال‌های گذشته اغلب جامعه روستایی تشکیل می‌داده است، ولی این جامعه از امکانات بسیار اندکی برخوردار بوده است. به طوری که در سال ۱۳۵۷ تنها ۲۰ روستا دارای برق و ۱۱۰ روستا نیز دارای آب لوله کشی بوده‌اند. در حالی که در سال ۱۳۸۹ این رقم به ترتیب ۷۲۹ و ۶۲۷ روستا شده است. همچنین تا پایان سال ۱۳۸۹، ۳۲۲ روستا دارای طرح‌های بوده‌اند و تعداد ۱۲۴ روستای دیگر نیز در دست اقدام، برای تهیه طرح‌های می‌باشند.

تصویر ۱-۱۴- اجرای طرح‌های روستایی

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

جدول شماره ۵-۱۴- مقایسه شاخص‌های عمران روستایی در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۸۹

عنوان	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	متوسط رشد سالانه ۵۷-۸۸
روستاهای دارای برق	۲۰	۷۲۹	۱۲/۳
روستاهای دارای آب لوله کشی	۱۱۰	۶۲۷	۵/۸
روستاهای دارای خانه بهداشت	۴۷	۳۱۱	۶/۲
روستاهای دارای مرکز بهداشت	۴۰	۶۷	۱/۷
روستاهای دارای ارتباط مخابراتی	۵	۷۲۲	۱۷/۷
روستاهای دارای گاز	-	۲۶۸	۱۰۰
صندوق پست روستایی	۱۱۱	۲۸۴	۳/۱

۵- راه و ترابری

با اینکه استان ما از موقعیت جغرافیایی مناسبی جهت اتصال فلات مرکزی به نواحی حاشیه‌ای برخوردار است، ولی متأسفانه سال‌ها در بن بست ارتباطی قرار داشت و تنها با استان اصفهان متصل بود که این مسئله در عدم توسعه استان نقش بسیار مهمی داشته است. همچنین جاده‌های روستایی نیز بسیار اندک و با کیفیت بسیار پایینی بوده‌اند.

هم اکنون نه تنها استان ما با تمامی استان‌های همجوار خود ارتباط زمینی دارد، بلکه احداث فرودگاه شهرکرد، اقدام بزرگی جهت ارتقای ارتباطات استان با سایر نقاط کشور و حتی بعضی کشورها بوده است. به امید خدا در سال‌های آینده نیز شاهد عبور خطوط آهن از استان خواهیم بود.

جدول شماره ۶-۱۴- مقایسه شاخص‌های ارتباطی در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۸۹

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	متوسط رشد سالانه ۵۷-۸۸
طول جاده اصلی و چهارخطه	کیلومتر	-	۱۴۱۴	۱۰۰
طول جاده فرعی و روستایی	کیلومتر	۶۱۸	۳۱۶۹	۵/۱
تراکم جاده‌ها	کیلومتر به کیلومتر مربع	۴/۱۸	۳۰	۶/۲
تراکم جاده اصلی	کیلومتر به کیلومتر مربع	-	۹/۲	۱۰۰
تراکم جاده فرعی و روستایی	کیلومتر به کیلومتر مربع	۴/۱۸	۲۰/۷	۴/۷

۶- انرژی

یکی از معیارهای رفاه، برخورداری از انرژی به اندازه کافی است. در سال ۱۳۵۷، ۲۱۳۹۹ کیلووات ساعت انرژی برق به مصرف رسیده و در سال ۱۳۸۹، این رقم به ۷۰۷۴۷۶ کیلووات ساعت رسید.

جدول شماره ۷-۱۴- مقایسه شاخص‌های انرژی در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۸۹

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	متوسط رشد سالانه ۵۷ تا ۸۸
مصرف انرژی برق	کیلووات ساعت	۲۱۳۹۹	۷۰۷۴۷۶	۱۴
مصرف برق خانگی	کیلووات ساعت	۱۲۹۰۶	۲۷۱۰۹۳	۱۱/۶
مصرف برق صنعتی	کیلووات ساعت	۱۰۵۸	۱۷۶۹۷۳	۱۸/۸
مصرف برق کشاورزی	کیلووات ساعت	-	۳۱۰۷۱۵	۱۰۰
سایر مصارف برق	کیلووات ساعت	۷۴۳۵	۱۵۶۷۱۲	۱۲/۲
اشتراک برق	مشترک	۲۱۰۹۹	۲۴۹۰۹۶	۸/۲
مصرف انرژی گاز	میلیون متر مکعب	-	۸۰۰	۱۰۰
اشتراک گاز	مشترک	-	۱۹۳۵۰۵	۱۰۰
شهرهای تحت پوشش گاز	شهر	-	۲۷	۱۰۰

۷- آب و فاضلاب

در سال ۱۳۵۷ هیچ‌گونه فاضلابی در استان تأسیس نشده بود، اما در سال‌های اخیر فعالیت شرکت آب و فاضلاب استان روند قابل توجهی گرفته است. به طوری که در سطح استان در سال ۱۳۹۰ بیش از ۸۷۰ کیلومتر شبکه، کار جمع‌آوری فاضلاب ۳۰۱۲۱۴ نفر را انجام می‌دهد. البته شهرهای زیادی هنوز دارای شبکه فاضلاب نیستند و از میان شهرهای استان، فقط شهرهای زیر دارای سیستم فاضلاب‌اند. شهرکرد، بروجن، فارسان، فرخ شهر، سامان، جوتقان و کیان (جدول شماره ۸-۱۴)

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

جدول شماره ۸-۱۴- مقایسه شاخص های آب و فاضلاب در سال های ۱۳۵۷ و ۱۳۹۰

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۹۰	متوسط رشد سالانه ۸۶ تا ۸۷
تعداد چاه ها	حلقه	فاقد آمار	۱۵۸	-
ظرفیت مخازن آب در مدار	متر مکعب	فاقد آمار	۱۲۶۹۰۰	-
جمعیت تحت پوشش فاضلاب	نفر	-	۳۰۱۲۱۴	۱۰۰
تعداد مشترکین آب	مشترک	فاقد آمار	۱۵۵۶۰۱	-
تعداد مشترکین فاضلاب	مشترک	-	۸۲۰۵۸	۱۰۰
طول شبکه آب	کیلومتر	فاقد آمار	۱۴۰۹/۶	-
طول شبکه فاضلاب	کیلومتر	-	۸۷۰/۵	۱۰۰

۸- مخابرات

تعداد تلفن ثابت نصب شده در سال ۱۳۵۷ معادل ۱۰۰۰۰ دستگاه بوده که در سال ۱۳۸۹ به ۲۹۰۳۲۸ دستگاه بالغ شده است که رشدی معادل ۲۰ درصد را نشان می دهد.

۹- بازرگانی

آماری در ارتباط با حجم واردات و صادرات در سال ۱۳۵۷ موجود نیست. اما در سال ۱۳۸۹ مقدار ۱۱۱/۷ میلیون دلار کالا از استان صادر شده که ۴۹ درصد رشد را نسبت به سال قبل از آن نشان می دهد. همچنین در همین سال مقدار ۱۶۶۴۱۳۵۵ دلار واردات از طریق گمرک شهرکرد صورت گرفته است.

مهم ترین کالاهای صادراتی استان عبارت اند از: مغز بادام، لوازم خانگی برقی، سیمان، ماهی، خاک نسوز، کاشی و سرامیک، سیلندر گاز، موکت، ماکارونی، چینی آلات، خمیر مایه، ظروف پلاستیکی و روغن خوراکی مهم ترین کشورهای مقصد صادرات استان به ترتیب عبارت اند از: عراق، افغانستان و هند.

۱۰- آموزش عمومی

نرخ باسوادی جمعیت استان ما در سال ۱۳۵۷ معادل ۳۷/۲ درصد بوده که این رقم در سال ۱۳۸۹ به ۹۴/۶۹ درصد رسیده است. همچنین در سال ۱۳۵۷ مدارس استان ۶۵۰ باب بوده اند که در سال ۱۳۸۹ به ۲۵۰۳ باب رسیده است. (جدول شماره ۹-۱۴)

تصویر ۲-۱۴- مدرسه روستایی

جدول شماره ۹-۱۴- مقایسه شاخص آموزش عمومی در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۸۹

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	متوسط رشد سالانه ۵۷ تا ۸۸
نرخ پاسوادی جمعیت استان	درصد	۳۷/۲	۹۴/۶۹	۱/۸۱
مدارس	باب	۶۵۰	۲۵۰۳	۴/۴
کودکستان و آمادگی	باب	۱۸	۴۱۷	۱۰/۶
مدارس ابتدایی	باب	۵۵۰	۹۶۴	۱/۹
مدارس راهنمایی	باب	۶۲	۵۰۰	۷
متوسطه و پیش دانشگاهی	باب	۱۹	۵۰۵	۱۰/۹
فنی و حرفه ای و هنرستان‌ها	باب	۱۱	۱۱۷	۷/۸
کل دانش‌آموزان استان	نفر	۶۸۶۱	۱۸۱۳۱۷	۱۱/۲
نسبت دانش‌آموزان به معلم	درصد	۲۶/۶	۱۷/۱۸	-۰/۲۳
نسبت دانش‌آموزان دختر	درصد	۳۱	۴۸/۶	۰/۵۸

۱۱- آموزش عالی

یکی از راه‌های رسیدن به توسعه، داشتن نیروی ماهر و متخصص است. استان ما در سال ۱۳۵۷، ۶۰۰ نفر دانشجو داشته در حالی که در سال ۱۳۸۸ این رقم به ۴۷۷۸۱ نفر بالغ شده است.

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

جدول شماره ۱۰-۱۴- مقایسه شاخص آموزش عالی در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۸۸

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۸	متوسط رشد سالانه ۵۷ تا ۸۸
تعداد دانشجویان	نفر	۶۰۰	۴۷۷۸۱	۱۷/۴
نسبت دانشجویان دختر	درصد	-	۵۵	۱۰۰
تعداد دانشجویان دانشگاه دولتی	نفر	۶۰۰	۳۶۰۰۳	۱۴/۶
تعداد دانشجویان دانشگاه آزاد	نفر	-	۱۱۷۷۸	۱۰۰
تعداد فارغ التحصیلان دانشگاه‌ها	نفر	۱۱۰	۶۵۷۹	۱۴/۶
تعداد اساتید تمام وقت	نفر	۵۳	۶۷۷	۸/۹
تعداد اساتید حق التدریس	نفر	۳۳	۲۲۲۱	۱۵/۱
تعداد دانشجویان به استاد	درصد	۷	۱۶/۵	۰/۳۱

۱۲- بهداشت و درمان

همانطور که در جدول شماره ۱۱-۱۴ می‌بینید در سال ۱۳۵۷ تعداد ۳ بیمارستان، ۷۱ پزشک و ۳ دندانپزشک در استان ما وجود داشته است. اما در سال ۱۳۸۹ این آمار به ترتیب ۱۰ بیمارستان، ۷۶۳ پزشک و ۱۰۷ دندانپزشک بالغ می‌گردد.

جدول شماره ۱۱-۱۴- مقایسه شاخص بهداشت و درمان در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۸۹

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	متوسط رشد سالانه ۵۷ تا ۸۸
تعداد بیمارستان	باب	۳	۱۰	۴
تعداد مراکز بهداشتی و درمانی	باب	۵۰	۱۳۷	۳/۳
خانه بهداشت	باب	۴۷	۳۱۳	۶/۱
تعداد کل پزشکان	نفر	۷۱	۷۶۳	۷/۸
تعداد پزشک عمومی	نفر	۶۵	۵۵۵	۷/۱
تعداد پزشک متخصص	نفر	۳	۲۰۸	۱۴/۲
تعداد دندانپزشک	نفر	۳	۱۰۷	۸/۲
تعداد داروساز	نفر	۰	۹۳	۱۰۰
تعداد تخت بیمارستان	تخت	۲۵۸	۱۳۵۸	۵/۴
تعداد پزشک به ازای هر هزار نفر	نفر	۰/۱۷	۰/۸۶	۵/۴
تعداد تخت بیمارستان به ازای هر هزار نفر	تخت	۰/۶۵	۱/۵۱	۲/۷

۱۳- فرهنگ و هنر

در بخش فرهنگ و هنر نیز در استان ما اقدامات ارزشمندی انجام شده است که در جدول زیر مشاهده می کنید.

جدول شماره ۱۲-۱۴- مقایسه شاخص فرهنگ و هنر در سال های ۱۳۵۷ و ۱۳۸۹

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	متوسط رشد سالانه ۵۷ تا ۸۸
تعداد کتابخانه عمومی	باب	۳	۳۴	۷/۹
تعداد کتابهای کتابخانه عمومی	جلد	۱۲۶۵۷	۴۷۳۷۳۶	۱۲/۲
تعداد سالن های سینما	باب	۲	۴	۲/۳
تعداد فرستنده رادیو	دستگاه	۱	۱	۰
تعداد فرستنده تلویزیون	دستگاه	۳	۱۳۶	۱۳

۱۴- ورزش

تربیت بدنی با هدف پرورش نیروی جسمانی و تقویت روحیه سالم در افراد به عنوان عامل مهمی در تقویت ارزش های اجتماعی و رفتارهای مطلوب انسان مطرح و مانند ابزاری است که از طریق آن زمینه حفظ سلامت و قدرت افراد جامعه فراهم آمده و جامعه را مهیای رشد و پویایی می نماید.

با توجه به قابلیت های فراوان مردم استان ما در زمینه ورزش های انفرادی و دسته جمعی، پس از پیروزی انقلاب طرح های زیادی برای توسعه ورزش به اجرا درآمده است.

جدول شماره ۱۳-۱۴- مقایسه شاخص ورزش در سال های ۱۳۵۷ و ۱۳۸۹

عنوان	واحد	سال ۱۳۵۷	سال ۱۳۸۹	متوسط رشد سالانه ۵۷ تا ۸۸
سالن ورزشی	تعداد	۱۳	۶۸	۵/۳
استخر	تعداد	۰	۵	۱۰۰
پیست دو و میدانی	تعداد	۳	۷	۲/۸
سالن باستانی	تعداد	۱	۷	۶/۵
جمعیت ورزشی استان	نفر	۲۵۷۰	۳۲۸۶۸	۹/۳
تعداد داوران ورزشی	نفر	۹۸	۲۳۷۲	۱۰/۸
تعداد مربی ورزش	نفر	۷۴	۳۳۵۷	۱۳

درس ۱۵ چشم انداز آینده استان

تصویر ۱-۱۵- کارخانه درحال احداث فولاد چهارمحال

بیش از سه دهه از انقلاب شکوهمند اسلامی ایران می‌گذرد و با اینکه کارهای بزرگی در نقاط مختلف کشور انجام شده، اما راه برای توسعه بیشتر ایران اسلامی همچنان باز است. استان ما نیز همانند استان‌های دیگر از برکات انقلاب، به لطف خداوند بزرگ بهره بسیاری برده است که آمار و اطلاعاتی که در درس گذشته داده شد شاهد این ادعاست.

با توجه به استعدادهای خدادادی در استان ما از قبیل موقعیت مناسب جغرافیایی و قرارگیری در مسیر راه‌های پر تردد که نواحی داخلی کشور را به حاشیه ایران متصل می‌سازد، نیروی ماهر و متخصص، آب فراوان و با کیفیت بالا، خاک‌های حاصلخیز، وفور مراتع و طبیعت بسیار زیبا، استان ما سزاوار توسعه بیشتر در بسیاری از زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. اما باید توجه داشت، لازمه رسیدن به توسعه، در هر سرزمینی، از بین بردن موانع، تنگناها و محدودیت‌ها و تلاش انسان‌های ساکن آن سرزمین است.

«وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى» سورة نجم آیه ۳۹
«و اینکه برای انسان جز آنچه بر سعی و عمل خود انجام داده نخواهد بود.»

در این درس شما با برخی مشکلات و محدودیت‌های توسعه استان و نیز راهبردهای پیشنهادی برای توسعه آشنا می‌شوید.

برخی از مهم ترین مشکلات و محدودیت های بر سر راه توسعه استان
- عدم تعادل دام و مرتع، غالب بودن شیوه تولید سنتی در نواحی روستایی و عشایری، کوچکی و پراکندگی اراضی به ویژه در مناطق غربی استان
- کاهش بارندگی ها به ویژه در نیمه شرقی استان و وقوع خشکسالی های پی در پی و کاهش بیش از حد منابع آب زیرزمینی

تصویر ۲-۱۵- نابودی جنگل و فرسایش خاک

- توسعه نیافتگی بخش صنعت و معدن متناسب با قابلیت های استان
- فقدان شبکه جمع آوری فاضلاب در روستاها و کمبود آن در بسیاری از شهرها
- پرهزینه بودن احداث راه های زمینی با توجه به وضعیت کوهستانی و صعب العبور بودن بسیاری از مناطق استان و نیز عدم وجود راه آهن

تصویر ۳-۱۵- مشکلات راه سازی در مناطق کوهستانی استان

- کمبود تأسیسات مهار، ذخیره و انتقال آب و شبکه آبرسانی
- افزایش نرخ بیکاری، از ۴/۵۵ در سال ۱۳۵۷ به ۱۲/۴ در سال ۱۳۸۷
- فرسایش شدید خاک در اثر سرعت بیش از حد تخریب جنگل‌ها و مراتع
- کمبود سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و عمرانی به ویژه توسط بخش خصوصی
- سرمایه‌گذاری ناکافی برای احیا، حفظ و حراست از آبخیزها

تصویر ۴-۱۵- اجرای طرح‌های آبخیزداری جهت کنترل سیلاب

- فعال نبودن بخش خصوصی بازرگانی در امر صادرات محصولات کشاورزی
- وجود ضعف در رابطه بین یافته‌های تحقیقاتی و علمی مراکز تحقیقاتی با کشاورزان، دامداران و تولیدکنندگان
- کوهستانی بودن استان و طولانی بودن دوره یخبندان و سرمای شدید

به نظر شما علاوه بر موارد ذکر شده، چه مشکلات دیگری مانع توسعه استان می‌شود؟

اصولی‌ترین قابلیت‌های توسعه استان

- ۱- موقعیت جغرافیایی و ارتباطی مناسب و استقرار بین قطب‌های توسعه یافته صنعتی و کشاورزی اصفهان و خوزستان
- ۲- برخورداری از جاذبه‌های مناسب گردشگری
- ۳- برخورداری از نزولات و منابع آبی فراوان
- ۴- برخورداری از قابلیت توسعه باغداری، دامپروری و آبی‌پروری
- ۵- برخورداری از محیط زیست و پوشش گیاهی مناسب برای تولید گیاهان دارویی
- ۶- وجود مراکز آموزش عالی و قابلیت تبدیل شهرکرد به عنوان یکی از مراکز دانشگاهی کشور
- ۷- قابلیت توسعه صنایع تبدیلی، تکمیلی و جانبی فعالیت‌های کشاورزی و آب‌های معدنی

- ۸- قابلیت تولید برق از طریق نیروگاه‌های برق آبی
- ۹- وجود تعداد زیادی نیروی کار ماهر
- ۱۰- وجود امکانات زیربنایی مثل آب، برق، گاز، ارتباطات و شهرک‌های صنعتی
- ۱۱- وجود منابع نفت و گاز در استان

مهم‌ترین اهداف و راهبردهای پیشنهادی برای توسعه استان

براساس سند چشم‌انداز ۲۰ سال آینده، برخی از اهداف بلند مدت توسعه استان عبارت‌اند از:

- ۱- توسعه گردشگری با تأکید بر گردشگری طبیعی، گردشگری روستایی و ورزش‌های زمستانی و آبی
- ۲- ارتقای نقش و جایگاه آب در فعالیت‌های اقتصادی استان
- ۳- حراست و احیای آبخیزها، مراتع و جنگل‌ها و سایر عرصه‌های زیست محیطی
- ۴- توسعه فعالیت کشاورزی با تأکید بر توسعه باغداری، دامپروری، زنبورداری و پرورش آبزیان
- ۵- توسعه صنعتی با تأکید بر صنایع تبدیلی مرتبط با کشاورزی و دامداری و منابع آب
- ۶- توسعه فعالیت صنعتی و معدنی با تأکید بر صنایع فولاد، پتروشیمی، نفت و گاز
- ۷- توسعه و ارتقای محورهای ارتباطی استان (جاده‌ای، ریلی و هوایی)
- ۸- گسترش بازرگانی مدرن و بالابردن سطح مبادلات و نفوذ به بازارهای ملی، منطقه‌ای و جهانی
- ۹- حفظ، احیا و ارتقای قابلیت‌های زیست محیطی
- ۱۰- ارتقای شاخص‌های اقتصادی استان و درآمد سرانه
- ۱۱- ارتقای نقش ورزش در تأمین سلامت جسمی و روحی

الف) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش کشاورزی و منابع طبیعی:

- ۱- تأمین زیرساخت‌های لازم و فراهم کردن امکانات جهت توسعه باغات، پرورش آبزیان و زنبورداری
- ۲- تبدیل دیم زارهای کم بازده به باغات و رویش‌گاه‌های مرتعی
- ۳- احیای مناطق جنگلی و ایجاد مناطق با درختان سریع رشد و ترویج درختان مثمر، به‌ویژه گردو و بادام
- ۴- نوین‌سازی شیوه تولید کشاورزی و تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی روستاها با تأکید بر توسعه دامداری صنعتی، باغداری، شیلات، زنبورداری و صنایع کوچک
- ۵- گسترش خطوط انتقال برق و گاز در نقاط جمعیتی به‌ویژه در مناطق جنگلی
- ۶- ساماندهی نظام بهره‌برداری مراتع به صورت مشارکتی
- ۷- ارتقای سطح آگاهی دامداران به منظور حذف تدریجی دام‌های کم بازده و تبدیل دام سبک به سنگین
- ۸- تأمین منابع مالی و اعتباری برای یکپارچه سازی اراضی کشاورزی، پوشش جوی‌های سنتی، احیای قنوات، بندها و سدهای خاکی در استان

ب) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش صنعت و معدن :

- ۱- ارتقای سطح آگاهی و مهارت‌های شاغلان بخش صنعت و معدن
  - ۲- حمایت، تقویت و توسعه صنایع کوچک اشتغال‌زا و ایجاد صنایع تبدیلی، جانبی و بسته‌بندی
  - ۳- مطالعه و احداث شهرک‌ها و نواحی صنعتی
  - ۴- هدایت بخشی از سرمایه‌گذاری خارجی و منابع ارزی جهت گسترش واحدهای صنعتی و معدنی
  - ۵- گسترش واحدهای فراوری سنگ‌های معدنی با تکنولوژی نوین
  - ۶- افزایش میزان تولید مواد معدنی تا حد ۱۰ میلیون تن در سال
  - ۷- تأمین زیرساخت‌های لازم جهت استقرار صنایع بزرگ در استان
  - ۸- افزایش اشتغال در بخش معدن به حدود ۱۶۰۰ نفر
  - ۹- افزایش سرمایه‌گذاری به حدود ۶۰۰ میلیارد ریال
- پ) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش منابع آب :

- ۱- مطالعه و اجرای بندها، سدهای خاکی و کانال‌های انتقال آب
- ۲- تأمین و توزیع آب شرب مناطق شهری و روستایی در دوره‌های میان مدت و بلند مدت
- ۳- احداث تصفیه‌خانه و اجرای شبکه‌های آبیاری و زهکشی
- ۴- مطالعه و اجرای طرح‌های تغذیه مصنوعی دشت‌های استان که با افت آب‌های زیرزمینی مواجه‌اند.
- ۵- تأمین اعتبار لازم جهت ادامه برقی نمودن چاه‌ها و موتور پمپ‌های کشاورزی در استان
- ۶- مطالعه و اجرای طرح بارورسازی ابرها در استان

تصویر ۵-۱۵- آب از عوامل توسعه در استان

۷- اجرای طرح ساماندهی رودخانه‌های استان

۸- اعمال سیاست افزایش حق برداشت آب در استان

۹- تعیین و نظارت بر حریم و ساحل‌سازی رودخانه‌ها

ت) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش میراث فرهنگی و گردشگری :

- ۱- ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز محور گردشگری حاشیه زاینده رود و سایر محورهای گردشگری

- ۲- زمینه سازی، اختصاص تسهیلات و تأمین یارانه برای فعالیت بخش خصوصی در زمینه گردشگری
- ۳- ایجاد زیرساخت های لازم در بخش گردشگری طبیعی و گردشگری روستایی
- ۴- ایجاد زمینه های لازم در خصوص احیا و مرمت مجموعه های تاریخی

(ث) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش بازرگانی و حمل و نقل :

- ۱- اتصال استان به شبکه حمل و نقل ریلی کشور
- ۲- حمایت از شرکت های توانمند صادراتی

غیر دولتی در استان

- ۳- زمینه سازی برای احداث مراکز نگهداری و ذخیره سازی کالا و انتخاب استان به عنوان یکی از مراکز سردخانه ای کشور

- ۴- زمینه سازی برای ایجاد منطقه ویژه اقتصادی در استان

- ۵- تجهیز و بهره برداری از مراکز

نمایشگاه های دائمی استان

- ۶- احداث و تکمیل محورهای چهار خطه

ارتباطی استان به مناطق غرب، مرکز و جنوب کشور

(ج) اهداف و راهبردهای توسعه در زمینه آموزش عالی و بهداشت و درمان :

- ۱- گسترش واحدهای آموزشی و زیرمجموعه مراکز دانشگاهی در مراکز شهرستان ها
- ۲- تکمیل و تجهیز بیمارستان های آموزشی و احداث بیمارستان تخصصی در استان
- ۳- احداث مرکز تحقیقات علوم بهداشتی، پزشکی و پیراپزشکی در استان
- ۴- فراهم نمودن بستر مناسب جهت فعالیت بخش خصوصی در زمینه ارائه خدمات پزشکی و پیراپزشکی
- ۵- تعیین شهرکرد به عنوان یک شهرک دانشگاهی در سطح ملی

- ۶- ایجاد پارک های فناوری و اطلاعات

- ۷- مطالعه و انتخاب شهرکرد به عنوان یکی از مراکز نجوم شناسی کشور

- ۸- تأسیس، تجهیز و راه اندازی دانشگاه صنعتی شهرکرد

(ج) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش اجتماعی، فرهنگی، هنری و تربیت بدنی

- ۱- حفظ و احیای آداب و رسوم محلی

- ۲- ارتقای سطح آگاهی جامعه به منظور بالا بردن ضریب امنیت اجتماعی گردشگران

- ۳- ایجاد هماهنگی قانونی و اجرایی در جهت تشکیل و تقویت تشکل ها و احزاب

تصویر ۶-۱۵- فرش دستباف از توانایی های بالای استان جهت صادرات

- ۴- گسترش رشته‌های ورزشی متناسب با ورزش استان
  - ۵- توسعه ورزش همگانی با مشارکت شهرداری‌ها و هماهنگی سایر دستگاه‌ها، تشکل‌های غیردولتی و شوراهای در استان
  - ۶- ارتقای سطح کمی و کیفی ورزش از طریق گسترش باشگاه‌های خصوصی
  - ۷- احداث فضاهای ورزشی شهری و روستایی متناسب با اقلیم استان
  - ۸- حمایت از تولید، توزیع و صادرات محصولات فرهنگی
  - ۹- اختصاص منابع مالی و اعتباری برای فعالیت‌های فرهنگی، هنری و ادبی
  - ۱۰- توسعه و تجهیز پایگاه کشف و پرورش استعدادها و ورزشی در استان
  - ۱۱- مطالعه و احداث ورزشگاه ۲۵ هزار نفری در مرکز استان
  - ۱۲- سازماندهی و حمایت مستمر از تشکل‌های دینی، هنری، ادبی، مطبوعاتی و هیئت‌ها در استان
  - ۱۳- ایجاد فضاهای فرهنگی
  - ۱۴- راه اندازی کتابخانه‌های عمومی و شبکه‌های ارتباطی مدرن در مساجد و مراکز هنری
- ح) اهداف و راهبردهای توسعه در بخش عمران شهری و روستایی:
- ۱- اختصاص اعتبار و کمک‌های مناسب به شهرداری‌های استان
  - ۲- تهیه و اجرای طرح‌های هادی و تفصیلی شهری
  - ۳- تأمین اعتبار لازم جهت راه اندازی و گسترش دهیاری‌ها در روستاهای بالای ۱۰۰ نفر جمعیت
  - ۴- استفاده از انرژی برق آبی کوچک برای نواحی روستایی
  - ۵- توسعه زیربناها در مناطق روستایی
  - ۶- برقراری ارتباط مناسب مخابراتی در سطح روستاهای استان با مشارکت‌های مردمی
  - ۷- اولویت‌بندی روستاها براساس جمعیت برای برقراری ارتباط مخابراتی (تلفن ثابت)
  - ۸- راه اندازی دهرداری‌ها و تجهیز مناسب آنها برای تحقق توسعه روستایی و مقابله با حوادث خطرآفرین
  - ۹- بازسازی و بهسازی روستاها و مساکن روستایی
  - ۱۰- تأمین اعتبار کافی برای اجرای طرح‌های احیای بافت فرسوده شهرهای استان

تقدیر و تشکر :

اداره کل آموزش و پرورش استان (مدیرکل، معاونین و کارشناسان)
استانداری چهارمحال و بختیاری - دفتر امور سیاسی و انتخابات
سازمان جهاد کشاورزی و معاونت آبخیزداری - اداره کل منابع طبیعی استان
اداره کل حفاظت محیط زیست استان
اداره کل هواشناسی استان
اداره کل ورزش و جوانان استان
اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
اداره کل امور عشایر استان
سازمان صنعت، معدن و تجارت استان
بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس استان
اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان
شرکت آب منطقه ای استان
بنیاد شهید و امور ایثارگران استان
گنجینه اداره کل آموزش و پرورش استان
اداره کل آمار و اطلاعات معاونت برنامه ریزی استانداری

